

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

XII

1968

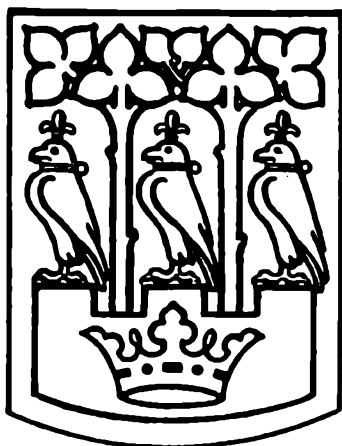
UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

FREDERIKSBERG
GENNEM TIDERNE
XII

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

XII

1968

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

Redigeret af Johs. Lehm Laursen

H.W. Bissens monument for Frederik VI i Frederiksberg Have

Af HAAVARD ROSTRUP

KONG FREDERIK VI blev født paa Christiansborg for 200 aar siden: den 28. januar 1768.

Billedhuggeren H. W. BISSEN, skaberen af hans monument i Frederiksberg Have, døde i sin professorbolig i den gamle materialgaard ved Frederiksholms kanal for 100 aar siden: den 10. marts 1868.

Det er et dobbelt jubilæum, der nok kan give den ydre anledning til paany at beskæftige sig med en statue, der uantastet er blevet staaende som den bedste enkeltfigur, der er skabt af en dansk billedhugger, og ligeledes til at beskæftige sig med denne billedhugger selv, mellem Thorvaldsen og Kai Nielsen den ypperste plastiker i dansk kunst.

»Den 3die December 1839,« skriver J. M. THIELE i sin Thorvaldsen-biografi,¹ »havde Kong Frederik den Siette sluttet sin jordiske Bane.« Han tilføjer, at dette dødsfald gjorde et dybt indtryk paa THORVALDSEN, som »uden Opfordring eller Paavirkning« udkastede en skitse til et monument, som han tænkte sig opstillet »i Rosenborghave paa det Sted, der indtages af den saakaldte Herkules-Pavillon. I denne Skizze fremstillede han den afdøde Konge, siddende i Kroningsdragt paa sin Trone«. I et brev til Thorvaldsen, dateret »Charlottenborg den 5. December 1839«, altsaa kun to dage efter kongens død, havde Thiele imidlertid direkte opfordret kunstneren til at udføre et monument for den højsalige monark. I brevet, som er offentliggjort i Baronesse STAMPES erindringer om Thorvaldsen² hedder det saaledes: »Den sørgelige Efterretning, at Frederik d. 6te ikke er mere, er vel kommen til Dem, og maaske træffer dette Brev Dem ikke længer paa Nysøe ...

Kom ind til os, og stil Dem i Academiets Spidse og lad fra den Stiftelse, hvem det synes at ligge nærmest, udgaae en Opfordring til at hver, som kan afsee 2 Rbd., afgiver dem til Frederik den 6tes Monument, og hele Danmark vil offre, og Summen vil blive overflødig! *Frederik d. 6tes Statue tilhest, saaledes som han reed iblandt os, opstillet paa Esplanaden, ligefor Amaliegade, paa det Sted, hvor han hver Dag Kl. 2 pleiede at ride sin Tour, vilde blive et sandt Mindesmærke.* Deres skønne Basrelief: Regieringen, som sidder paa Løven, vilde tillige gjøre det til et Monument for Stænder-Institutionen! Hesten har De jo alt i Model, og det vilde jo fremme Sagen. Jeg har endnu ikke talt til nogen om dette Forslag, men synes De om det, saa kom og gjør det til en Virkelighed! De kan det fremfor nogen anden ...« Ikke uden tilfredshed, og med en vis malice, notererer baronessen: »Dog, om Vinteren sad han saa fast paa Nysø!«

Det gik altsaa ikke efter Thieles ønske, og det blev som bekendt ikke Thorvaldsen, der kom til at udføre kongens monument, men derimod H.W. Bissen. Til gengæld var det Thorvaldsen, der tog sig af den mindstøtte for Frederik VI., der i 1845 blev oprejst ved Skan-derborg slotsø.³

I H.W. Bissens regnskaber er der under 20. januar 1840 opført følgende post: »For at modelere adskillige Ting til Fredrich den 6 Sarkofag modtaget 360 Rdl.«⁴ Den 3. januar samme aar fortæller N.L. HØYEN i et brev til J.F. SCHOUW, hvordan han den foregaaende aften havde været at se *Castrum doloris*, endnu inden det var blevet tilgængeligt for offentligheden. Det, der mest havde interesseret ham, var de to basrelieffer paa sarkofagens smalle ender: »Frederik 6te staaende mellem Retfærdighed og Viisdom og mellem de tvende Data 20 Jun 1788 og 28 May 1831; det andet: Fred. 6: ført af Dødens Genius, kranset med Borgerkronen af Danmark ...« Blandt Bissens tegninger i Ny Carlsberg Glyptotek er der to udkast til disse relieffer, som kan give os en forestilling om, hvordan de har set ud. De afbildes her for første gang. Høyen nævner i sit brev til Schouw ikke udtrykkelig, at reliefferne skyldes Bissen, rimeligvis fordi han gik ud fra, at Schouw vidste det i forvejen, men i en fortegnelse over Bissens arbejder, anfører han Frederik VI's *Castrum doloris* under aaret 1839.

Thorvaldsen: Frederik VI, siddende i kroningsdragt. 1840.
Originalmodel. Gips. 45,8 cm h. Thorvaldsens Museum.

I brevet til J. F. Schouw^s fremsætter Høyen nogle betragtninger med hensyn til det paatænkte monument, der staar i skarp kontrast til J.M. Thieles begejstrede og optimistiske udtalelser. Der var altid et vist rivalitets-forhold imellem de to, lige fra de som unge var sammen i Rom 1824. Høyen skriver: »Der mumles fra flere Kanter om, at reise den afdøde Konge et Mindesmærke. Resultatet af denne Mumlen er endnu aldeles gaadefuldt! – En Ulykke er det allerede, at ogsaa ved denne Leilighed forskellige Planer krydse hverandre. Skal det være en Konge til Hest, saaledes som man alt seer en Deel i Europa; eller skal det være Stifteren af Bondefrihed og Stænderne, der sidder

paa sin Throne? – Men endnu seer det slet ikke ud til noget ret alvorligt, og dog har man alt underhaanden talt til Thorvaldsen derom. Skal der komme noget ud af det, maa det vist skee førend Liiget er kommet til Roeskilde, thi ellers frygter jeg for det gamle Ordsprog gaaer i Opfyldelse: aus den Augen, aus dem Sinn!«

Skønt baade Thiele og Høyen stod Bissen meget nær, var der ingen af dem, der fik med monumentet at gøre. Initiativet udgik fra en anden kreds. Men der skulde gaa femten aar, før sagen blev »til en Virkelighed«, som Thiele skriver.

Før nogen anden havde H. W. Bissen imidlertid udført en skitse i brændtler til et monument for Frederik VI. Den findes i den Hirschsprungske samling og bærer dateringen »16. januar 1838«, altsaa næsten to aar før kongens død. Ligesom paa ECKERSBERGS bekendte maleri i Sorø Akademis festsal, er han her fremstillet staaende i kroningsdragt med hermelskaaben og holdende et dokument i venstre haand. Ligesom paa Thorvaldsens udkast er han opfattet som indstiftende Stænderinstitutionen, men en artikel om Thorvaldsens arbejder i Dansk Folkeblad (udgivet af Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug) for 4. juni 1841 fortæller os, at hans »Skizze til Frederik den Sjettes Statue, siddende, indstiftende Stænderinstitutionen« først er udført i april samme aar, kort før Thorvaldsen rejste tilbage til Italien.⁶ Naar han netop valgte dette sujet, skyldes det, siger JONAS COLLIN i en udateret koncept, der findes blandt hans papirer i Rigsarkivet, den omstændighed, at han »mistvivlede om at kunne levere en naturtro Afbildning af Kongen saaledes som vi vare vante at see ham iblandt os og saaledes som hans Minde vilde være os kiært, naar en saadan Afbildning tillige skulde have en monumental Charakter«. ⁷ Dette var altsaa, hvad man ønskede, og H. W. Bissen var netop den rette mand dertil.

Lehnsgreve A. W. MOLTKE til Bregentved lod i 1849 Bissen udføre et marmorexemplar af Thorvaldsens udkast til sin private samling af kunstsager. Det findes nu paa Bregentved. Arbejdet blev udført under Bissens tilsyn af hans medhjælpere SCHOLL og RONCI fra marts til august 1849, og statuetten blev udstillet paa Charlottenborg det følgende aar. Om nogen indflydelse fra Thorvaldsen paa Bissen er der altsaa i dette tilfælde ikke tale.⁸

H. W. Bissen: Udkast til dekoration af Frederik VI's Castrum Doloris.

Tegning. Blyant. 14 × 13,5 cm h.

Ny Carlsberg Glyptotek (I. N. 2499).

I Adressecontoirets Efterretninger for den 28. november 1840 var der indrykket et avertissement om en mindekoncert, der agtedes afholdt i Frue Kirke paa aarsdagen for kongens død. Der udførtes ved den lejlighed de kantater, der havde været spillet aaret før ved sørgesterne i samme anledning:

H.W. Bissen: Frederik VI,
staaende i kroningsdragt. 1838.
Skitse. Brændtler. 31,1 cm h.
Hirschsprungs Museum.
Rostrups fortegn. no. 150.

1. Cantate af H. C. ANDERSEN, med Musik af HARTMANN, opført ved Studenterforeningens Sørgfest.
2. Cantate af Professor HEIBERG, med Musik af WEYSE, opført ved Universitetets Sørgfest.
3. Sørgcantate af Etatsraad OEHLENSCHLÆGER, ligeledes med Musik af WEYSE, opført ved den højsalige Konges Bisættelse i Roeskilde Domkirke.

I det omtalte brevudkast siger Collin herom: »Den Fest, som fandt Sted i Frue Kirke, 3. Dec. 1840, den første Aarsdag efter hans Død, var at betragte som det *sidste Farvel*, som Hovedstaden, i Nationens Navn, offentligen og høitideligen, vilde bringe ham. Den skulde, saa at sige, være Slutstenen til de Mindefester, der i større og mindre

C.W. Eckersberg: Frederik VI,
 staaende i kroningsdragt. 1825.
 Sorø Akademi

Kredse, fra Stad og Land, i det forløbne Aar vare bragte den elskede Landsfader, som i henved fem og halvtredsindstyve Aar havde været den danske Stats Regent.« Indtægten ved koncerten skulde henlægges til et fond til oprejsning af et monument for den afdøde konge. »Ideen til Monumentet,« siger Collin videre, »kan ikke tilskrives nogen Enkelt. Ønsket om at levere Efterslægten et synligt Tegn paa de Samtidiges Kiærlighed og Hengivenhed, udtalte sig ved Efterretningen om at Pengebidragene til hiin Fest havde givet et Overskud, om hvis Anvendelse til et Monument der kun var een Stemme«.

I den komite, der saaledes havde paataget sig ansvaret for sagens gennemførelse sad foruden Jonas Collin, der ikke med urette er blevet betegnet som kongens højre haand i alle kulturelle anliggender, ogsaa Conferensraad HOLM, komponisten, professor J. P. E. HARTMANN,

Concertmester FUNCK, Cancelliraad KRAMER, Geheimelegationsraad SKRIKE og Etatsraad E. SMIDT. Det indkomne beløb blev sat paa rente i Sparekassen, og derefter skete der ikke mere. Sagen syntes at være gaaet i glemme, indtil Flyveposten den 30. november 1848 bragte følgende inserat, underskrevet »S«:

»Kort efter Frederik den Sjettes Død indbøde nogle høitstaaende Embedsmænd Hovedstadens Indvaanere til en Concert i Frue Kirke og skulde Indtægterne anvendes til Grundlæggelse af en Fond for at reise den nylig afdøde Konge en Equester-Statue. Pengene – en ikke uanseelig Sum – blev efter de Herrers Erklæring, som havde sat sig i Spidsen for Foretagendet, gjorde frugtbringende, og maa nu være voxet til en ret betydelig Sum. Ideen selv maa nu imidlertid ansees som opgivet, og vi tillade os derfor at spørge d’Hrr. – om vi huske ret, var det daværende Etatsraader Collin og Holm, – hvorfor denne Sum ikke nu anvendes til noget Bedre, da dens oprindelige Bestemmelse ikke kan opnaaes, og vi dog leve i en Periode, hvor man har god Brug for hvilkensomhelst Sum? Comiteen for Oprettelsen af en Mindestøtte for Tycho Brahe har viist en fornuftig Tact og Fremgangsmaade, ved at give Enhver sit Bidrag tilbage, – dette kan ikke skee i dette Tilfælde, men vi kan ikke tilbageholde vor Forundring over at nævnte Herrer ikke allerede have gjort en passende Anvendelse af disse Penge, og offentlig underrettet Publicum derom. Eller skulde man maaskee allerede tidligere have anvendt denne Sum, og vi spørge da, naar og hvortil?»

Naturligt nok hensatte denne anonyme forespørgsel komiteens medlemmer i den højeste ophidselse og vakte dem til daad. Collin indkaldte strax til et møde, der afholdtes i Finantsdeputationens lokale, og som resulterede i et svar i Flyveposten for 20. december, hvortil koncept findes i Collins papirer, dateret den 15. december. I svaret gjorde man opmærksom paa, at udbyttet ved koncerten havde været 1841 Rdl.: »Af dem, som havde paataget sig at ordne denne Fest, var det befundet hensigtsmæssigst, at Indtægten burde bevares som »Grundlag til en Fond ved hvilken der kunde reises en Statue af den høisalige Konge«, og denne Bestemmelse af Indtægten gav Anledning til at omtrent 1000 Rd. var indkomne udenfor det almindelige Billetsalg.

H.W. Bissen: Hendrik Flindt Møller. 1839. Skitse.
Brændtler. 13,6 cm h. Ny Carlsberg Glyptotek
(kat. no. 113b). Rostrups fortegn. no. 196.

Forbemeldte Sum, 1841 Rd., blev af Undertegnede, mod foranførte Angivelse af dens Bestemmelse, den 6. Januar 1841 indsat i den Kiøbenhavnske Sparekasse og er nu opvoxet til 2321 Rd. 90 Sk.«

Hvornaar komiteen har sat sig i forbindelse med H.W. Bissen angaaende monumentets udførelse vides ikke med bestemthed. Collin siger blot, i sin kortfattede oversigt over statuens forhistorie: »Paa Opfordring paatog Bissen sig at levere et Udkast til en Portraitstatue, som vandt Bifald og da de samlede Bidrag havde naaet den Størrølse at man kunde tænke paa at bestille Arbeidet, blev det i Nov 1855 overdraget Kunstneren at begynde derpaa. I Slutningen af Aaret skulde nu endelig Bestemmelse tages hvor Mindestøtten skulde opreises.«

Den tanke at udføre et monument for Frederik VI havde, som sagt, beskæftiget H.W. Bissen lige fra januar 1838. Om sommeren det følgende aar opholdt han sig som sædvanlig hos sin svoger, gaardejer HENDRIK FLINDT MØLLER paa »Friheden« ved Høsterkøb. Her modelerede han paa en og samme dag to vidt forskellige statuetter, der senere blev brændt i leret, og som nu begge tilhører Ny Carlsberg Glyptotek.⁹ De bærer begge dateringen »F 21 July 39«, idet »F« bety-

der Friheden. Den ene forestiller en siddende mand i toga og har nogen lighed med de tidligere udkast til monumentet for A. S. Ørsted, som han havde udført paa Friheden allerede i april 1836. Den anden var et realistisk portræt af svogeren iført den billedhuggerbluse, han gerne bar som et minde om den tid, da han søgte at uddanne sig til kunstner paa Akademiet, hvor han havde lært Bissen at kende. Han er her fremstillet staaende, i en naturlig, tvangfri stilling med venstre haand støttet mod hoften, medens den højre hænger løst ned langs siden. Hvorfor udførte Bissen netop disse to statuetter paa samme dag? Maaske fordi han vilde gøre sig rede for virkningen af det antike og det moderne kostume med henblik paa statuen af Frederik VI. Der har existeret et brændtlersudkast til denne, nu forsvundet, men i sin tid i justitsraad J. C. FICKS samling og solgt paa dennes auktion i 1865, hvor det blev købt af billedhuggeren G. Chr. FREUND for 2 rdl. 8 sk. Muligt har denne skitse været et mellemed mellem statuetten af H. F. Møller og det udkast, der blev forevist monument-komiteen paa et møde i efteraaret 1855. Stillingsmotivet er i alt væsentligt det samme, blot spejlvendt, og begge figurerne er anbragt mod en støtte, der viser, at der har været tænkt paa en eventuel udførelse i marmor. I hvert fald kan en sammenligning mellem de to statuetter af H. F. Møller og Frederik VI godtgøre, at Bissen har fulgt sin egen vej helt fra begyndelsen af. Naar man derfor har ment at kunne paavise en forbindelse mellem Bissens Frederik VI og Thorvaldsens statue af den unge Hohenstaufferprins Conradin, beroer det paa et fejlsyn og en misken-delse af Bissens egenart som kunstner. Ganske vist kendte han naturligvis Conradin-figuren ud og ind: det fremgaar bl. a. af et brev fra den danske konsul i Rom, J. BRAVO, fra 1844¹⁰, at Bissen har givet sin medarbejder, den unge billedhugger SCHÖPF i Rom, ordre til at fuldende Conradin i marmor under J. M. WAGNERS tilsyn. Men ud-over en vis almindelig overensstemmelse i stilling og ponderation er der intetsonhelst, der tyder paa en mere intim forbindelse mellem den tyske æventyrprins og den jordbundne konge. Spørgsmaalet om den moderne klædedragts anvendelse i skulpturen optog sindene i disse aar. I Dansk Kunstblad for 1838 kommer N. L. HØYEN i en »Udsigt over det Mærkeligste paa Konstudstillingen«¹¹ ind paa pro-blemet i forbindelse med omtalen af Bissens statue af A. S. Ørsted:

Thorvaldsen: Conradin.
1833. Skitse. Original-
model. Gips. 53,6 cm h.
Thorvaldsens Museum.

»Til Dragten er det antike Costume valgt, og behandlet med en passende Frihed og med en Brede og Simpelhed, som svarer til den fremstillede Character. Den nu brugelige Klædning, eller Uniformen, har næsten uoverstigelige Vanskeligheder for den plastiske Konstner; og man maa selv have seet nogle af de berømteste Billedstøtter af Statsmænd eller Feldtherrer, udførte paa denne Maade, for ret at faae et Begreb om det tunge, flauue, konstlede Væsen, som derved saa ofte kommer frem. Den samme Ret, som de gamle Konstnere havde, til frit at benytte ældre Tidens Sædvane, hvor disse bedre egnede sig for den plastiske Fremstilling, den samme Ret bør ogsaa Nutidens Billedhuggere have; og formaaer Konstneren saa mesterligt at gjengive det

Characteristiske i Personligheden, som Bissen har gjort, saa vil man neppe faae Tid til at see efter Dragten.«

Da Bissen modtog bestillingen paa statuen af Frederik VI, var han i fuld gang med det monument for Oehlenschläger, der blev opstillet paa Sankt Annæ Plads i 1861, men senere flyttet til Det kgl. Theaters façade. I modsætning til portrætstatuen af A. S. Ørsted er det her det moderne kostume, der er anvendt, og en sammenligning mellem de to er yderst oplysende med hensyn til den udvikling, Bissen havde gennemløbet i den halve snes aar, der adskiller dem. Han var saaledes ikke mere enig med den tyske billedhugger RAUCH, der mente, at det moderne kostume ikke egnede sig til monumentale opgaver, men kun til det mindre format, som f.ex. den statuette han udførte af Goethe. Heller ikke kunde han slutte sig til en forfatter som WOLFGANG MENZEL, der havde skrevet om Thorvaldsens Byron, at den »begynder egentlig en ny Konst, idet den løser den hidtil uopløste Opgave, at forlige vor moderne Klædedragt med den plastiske Skjønhed, hvilket efter min Mening aldeles ikke er skeet ved vore hidtil havte Statuer af Generalerne Ziethen og Blücher og den smagløse Goethe i Frakke«. ¹² Bissen yndede ikke det sværmeriske, det sentimentale eller det romantiske. Hans force var en viril realisme, og man kan derfor snarere sammenligne hans Frederik VI med en statue som Rauchs Bülow i Berlin, der er konstrueret over et tilsvarende bevægelseskema. ¹³ Der er ogsaa det lighedspunkt imellem dem, at de begge er barhovedede, men selv denne mindelse om heroisk stil har Bissen forstaaet at anvende til at understrege det fordringsløse i kongens fremtræden.

Vi vender tilbage til efteraaret 1855. Paa et møde dette aar blev de praktiske aftaler vedrørende statuens udførelse fastlagt. Bissen foreviste den skitse i gips, der nu findes i Ny Carlsberg Glyptotek, idet han gik ind paa at udføre den i marmor. Det blev diskuteret, hvorvidt den skulde hugges i marmor eller fældes i galvanoplast, men dette sidste fraraadede Collin, »fordi den Konstner, hr. Møller, der har beskæftiget sig med deslige Arbejder, ikke vil paatage sig et Arbejde af den Størrelse«. Bissen erklærede sig derfor villig til at udføre statuen i marmor bianco af bedste sort og i naturlig størrelse for en pris af 3000 rigsdaler efter den i mødet foreviste skitse. Holm gjorde opmærksom

H.W. Bissen: Udkast til monument for Frederik VI. Ca. 1840-50. Statuette. Gips. Originalmodel. 48 cm h. Ny Carlsberg Glyptotek (kat. no. 126). Rostrups fortegn. no. 342.

paa, at udtrykket »den foreviste Skizze« var misvisende, da det i virkeligheden ikke var en skitse til den attraaede statue, men egentlig kun »et Form-Udkast«, og han foreslog derfor, at dette udtryk i kontrakten ændredes til: »hvortil en flygtig Skizze i sin Tid er bleven udkastet af ham«. Dette passer netop med Glyptotekets gips-statuette, hvis lighed med kongens person kun er yderst flygtig.

Naar Bissen alligevel først underskrev kontrakten i maj det følgende aar, skyldes det i følge en skrivelse fra Collin og Holm til komiteens medlemmer dateret 11. januar 1856 den omstændighed, at man »fra en Side, hvorfra der turde ventes meget virksom Deeltagelse« havde henstillet, at statuen ikke blev hugget i marmor, men støbt i bronze. Det fremgaar af flere forskellige dokumenter i de Collinske papirer, at der hermed sigtes til grev A.W. Moltke-Bregentved, der

just i april 1855 lod Bissen udføre sin portrætbuste; medens han sad model, var der rig anledning til at snakke om de problemer, der laa billedhuggeren paa sinde med hensyn til den forestaaende store opgave. At Bissen principielt maatte være imod at lade en figur, der skulde opstilles i det fri, udføre i marmor, fremgaar bl. a. af et brev fra Collin til Bravo, dateret »1859 i Julen«, hvori det hedder, at Thorvaldsens selvportræt var færdig i marmor i Bissens atelier, men at Bissen havde modsat sig Collins idé om at lade den anbringe paa graven i museets gaard, af hensyn til marmoret, der ikke kan taale at staa ude.¹⁴ Enten direkte eller maaske gennem assessor Smidt, der havde været lensgrevens sekretær, er det derfor lykkedes ham at formaa Moltke til at intervenere til fordel for støbningen i bronze. Den forøgede udgift herved paatog Moltke sig at dække sammen med geheimeraad TRESCHOW, hvis buste Bissen havde modelleret i 1842. »Geheimeraad Treschow lovede 100 Rdl. og Grev Moltke Resten, da han erkjendte sig pligtig til at bringe Ende paa den Sag, som han selv havde givet en ny Retning«, skriver Holm til Collin den 19. juni 1856. Men endnu den 18. januar 1859 skriver Bissen til Bravo, at den gamle grev Moltke har ladet ham vente i halvandet aar paa de 430 rdl., der skyldtes som rest for Frederik VI.

Endnu inden spørgsmaalet om materialet var afgjort, var der dog kommet gang i sagen. Den 26. januar havde overhofmarskal LEVETZAU givet slotsforvalteren paa Rosenborg ordre til at lade Bissen udvælge en af Frederik VI's uniformer med tilhørende sabel eller kaarde for et tidsrum af 2-3 uger, hvilket blev meddelt Bissen den 29. samme maaned. Støbningen skulde udføres i det af gipser T. C. THOMSEN anlagte bronzestøberi ved Blegdamsvej, og i juli fik Thomsen udleveret 1500 pund kanonmetal til støbningen fra Københavns arsenal.

Det er imponerende, at det lykkedes Bissen at overholde tidsfristen for statuens aflevering. Det vidner i lige høj grad om hans tekniske mesterskab og om den perfekte organisation i hans atelier. Et notat af Collin fortæller, at han allerede den 5. februar aflagde besøg hos Bissen i materialgaarden »for at see Begyndelsen«. Han skriver: »... ligesom jeg kom derfra, mødte (jeg) Generallieutⁿ Hansen, som jeg anmodede om at tage Modellen i Øiesyn, da han, som en af Fr 6tes sidste Adjutanter, maatte kunne give Kunstneren et eller andet godt

klædning, - såvel omkring halsparten, at den omvendte Side samt
 glædetes Bæltet holdes sig til Guldsmid 2856-57.

Kjøbenhavn d. 16te November 1855.

Edl. Hr. A. Frederic H. P. Hartmann
 Kjøbmand. St. Smøtte. P. Tørnk.

Hermedsendes endnu mig foran vilde, at jeg så nær
 muligt betingelser og omstændigheder af den ovennævnte Betingelse af
 den kongl. Kong Frederik VI for den afsluttede og i Guldsmidens Bæltet
 som guld N° 12589 indbragt ved de betingelser, og med følgende Beting-
 elser for sig, at Nævnte foran af formler og indlæg indføres
 i Nævnte:

- ad 1. Betalingen for Nævnte på i Guld, såde sigt, blende
 = 2800 Rigsdaler Rømsind;
- ad 2. Hver Betingelse er påbegyndt at fornuftigt betingelse, indtallet
 mig 1000 Rd., (2de Betaling)
- ad 3. Hver Betingelse er påbegyndt indtallet mig endvidere 1000 Rd.,
 (2de Betaling)
- ad 4. Resten af de betingede Beting, alle på 1100 Rd., anvendes mig nær
 Nævnte og indtallet for sig til formler og indlæg
 Guldsmid den 16te Maj 1856. Bissens

Den første Betaling, som Nævnte Beting, som 17de i dag modtaget,
 * 500de = første betingelse. D. 11de Juni 1856, Bissens.

Den anden Betaling, såde Hr. Bispens Betingelse, til Guldsmidens
 * 500de = den første Betingelse af Nævnte Guldsmid, 16de Juni 1856.

D. L.

Jens Professor, Guldsmid, Bissens.
 Billedet af Lannabrog.

Indtægten af den kongl. Kong Frederik VI, som 16de i dag modtaget
 * 620de = 60^{de} og indtægten af den kongl. Kong Frederik VI, som 16de i dag modtaget.

Side af den originale kontrakt om udførelsen af Frederik VI's statue med H.W. Bissens
 egenhændige underskrift. 1855-56. Rigsarkivet.

Vink; om det samme agter jeg at anmode Gen. Ewald.« I begyndelsen af juni var lermodellen færdig. Den originale gipsmodel, der opbevares, men desværre ikke mere er udstillet i museet i Odense, bærer dateringen »7. Juni 56«. Den første udbetaling til Bissen, der skulde ske »naar Statuen er paabegyndt at formes til Støbning«, fandt sted den 11. juni. Det kneb imidlertid meget med at faa indsamlet det nødvendige beløb til bronzestøbningen. Den 21. januar havde komiteen udsendt en indbydelse til »naest muligt at tilvejebringe den sum af ca. 1000 rdl., som endnu manglede. Ved private bidrag, bl. a. fra etatsraad SUHR, kammerherre BÜLOW, den danske gesandt i Dresden, og kammerherre TRESCHOW, Brahesborg, tegnedes en del af beløbet 1856-57, og endelig gav etatsraad Suhr den 21. september 1858 de endnu manglende 93 rdl.

Den 17. september 1857 kunde Holm udsende et cirkulære til de øvrige medlemmer af komiteen, hvori han meddelte, at statuen var støbt i bronze og ciseleret, samt at den var opstillet i Bissens atelier, hvor den kunde tages i øjesyn. Spørgsmaalet om, hvor den skulde anbringes blev nu brændende. Collin havde tidligere (6. 12. 1856) meddelt Holm, at Bissen havde været hos ham med en tegning til soklen, der skulde udføres i Norge: »Da jeg for et Aars Tid siden spurgte Bissen om Stedet til Støtten svarede han, Rosenborg Have; paa et lignende Spørgsmaal forleden svarede han: Frederiksberg Have! Det ene er lige saa klogt som det andet«. Den 2. oktober 1857 blev der indkaldt til et møde med Bissen angaaende stedet for statuens anbringelse. Meningerne var stærkt divergerende. Collin ønskede meget at placere den i »Plantningen udenfor Thorvaldsens Museum«, et synspunkt han syntes at være ene om, men som han forfægtede til det sidste. Andre forslag gik ud paa, at den skulde anbringes i Rosenborg Have – »specielt i Gangen, hvor Hercules-Pavillonen findes, men i den modsatte Ende«, i Esplanaden ved Toldboden eller, endelig, i Frederiksberg Have, enten foran selve slottet eller i »Runddelen ved Indgangen«. Endelig var der stillet forslag om at stille monumentet paa Christiansborg Slotsplads, men kun »dersom den skulde blive smukt beplantet«. Bissen selv ønskede den opstillet i Frederiksberg Have, der hvor den nu staar, og dette forslag blev vedtaget paa et møde den 5. oktober 1857. Kongens tilladelse forelaa først den 2. december,

H.W. Bissen: Kunstneren selv
betraggende statuen af Frederik VI.

Ca. 1858. Tegning. Blyant.
19,2 × 12 cm. Ny Carlsberg
Glyptotek (I.N. 2513).

medens Indenrigsministeriet, til hvem komiteen havde henvendt sig officielt dagen efter mødet, svarede ugedagen derpaa (12.12.) med at opstille en række pedantiske betingelser for gavens modtagelse, idet man bl.a. krævede, at komiteen skulde paatage sig den fremtidige vedligeholdelse af monumentet. Dette vakte Collins vrede, og han skrev (17.12.) til komiteens medlemmer, »at Foreningen aldeles ikke kan indlade sig paa de i Skrivelse af 12. Dec. opstillede Betingelser; det Urimelige og Ufornuftige, der vilde være i, om Foreningen indlod sig paa dem, er saa iøjnefaldende, at jeg ikke vil opholde mig ved at udvikle det«. Han foreslog derfor, at man frafaldt ønsket om at faa statuen anbragt i Frederiksberg Have og benyttede lejligheden til endnu engang at fremkomme med sin yndlingstanke, nemlig at statuen skulde staa i »Forgaarden eller Grønningen foran Thorvaldsens

Vi tillade os hermed at indbyde:
 H. Conferentsraad Pleckingsberg
 til at overvære Afsløringen af den i Frederiksberg Slots
 have opriste Statue af Højsalig Kong Frederik
 den Sjette.

Høitideligheden vil, i Hans Majestæt Kongens
 allerhøieste Nærværelse, finde Sted førstkommande
 Fredag den 10 September 1858 Kl. 11 $\frac{1}{2}$ Form.

 A. Frøberg

B. Dette Indbydelseskort bliver det, til Ordens Vedligeholdelse, nødvendigt at
 forevise ved Indgangen til Slotshaven.

Indbydelseskort til afsløringen af Frederik VI's statue i Frederiksberg Have
 fredag den 10. september 1858. Rigsarkivet.

Museums Hovedfacade», idet han udførligt motiverede sit forslag med Frederik VI's interesse saavel for museet som for Thorvaldsen selv. Til alt held lykkedes det den mere diplomatiske Holm, ved at tale med Indenrigsministeriets embedsmænd, at faa disse til at frafalde deres krav, saaledes at sagen gik i orden i løbet af april 1858. Den 13. i samme maaned kunde derfor slotsgartneren, forstraad ROTHE meddele komiteen, at alt nu var i orden til statuens opstilling i Frederiksberg Have. Den truende konflikt var afværget.

Det havde været hensigten at afsløre statuen paa kongens dødsdag den 3. december 1857. Dette havde altsaa ikke været muligt, men den højtidelige indvielse, hvortil mange var indbudt, fandt nu sted den 10. september 1858. Samme dag skrev geheimelegationsraad Skrike til Frederik VI's datter, hertuginde WILHELMINE MARIE til Glücksburg, der havde været forhindret i at komme til stede, for at fortælle hende, at afsløringen havde fundet sted: »Ved Bissens Kunst-

Vaars Kongelige
 Højse
 Hertuginde Wilhelmine
 Marie til Glücks-
 burg, født Prinseføjtes
 Datter.

Hier affgives en Ejend-
 skilt, idet vi hermed med
 Andagigt tillade os at
 indvilde Dem Kongelige
 Højse om, at Opføringsen
 af Højse Kong. Frederike
 den Sjette Statue idag Mid-
 dag kl. 12 1/2 paa offentlig
 Maade for første Gang i
 Landevejsbyen Høstebro.

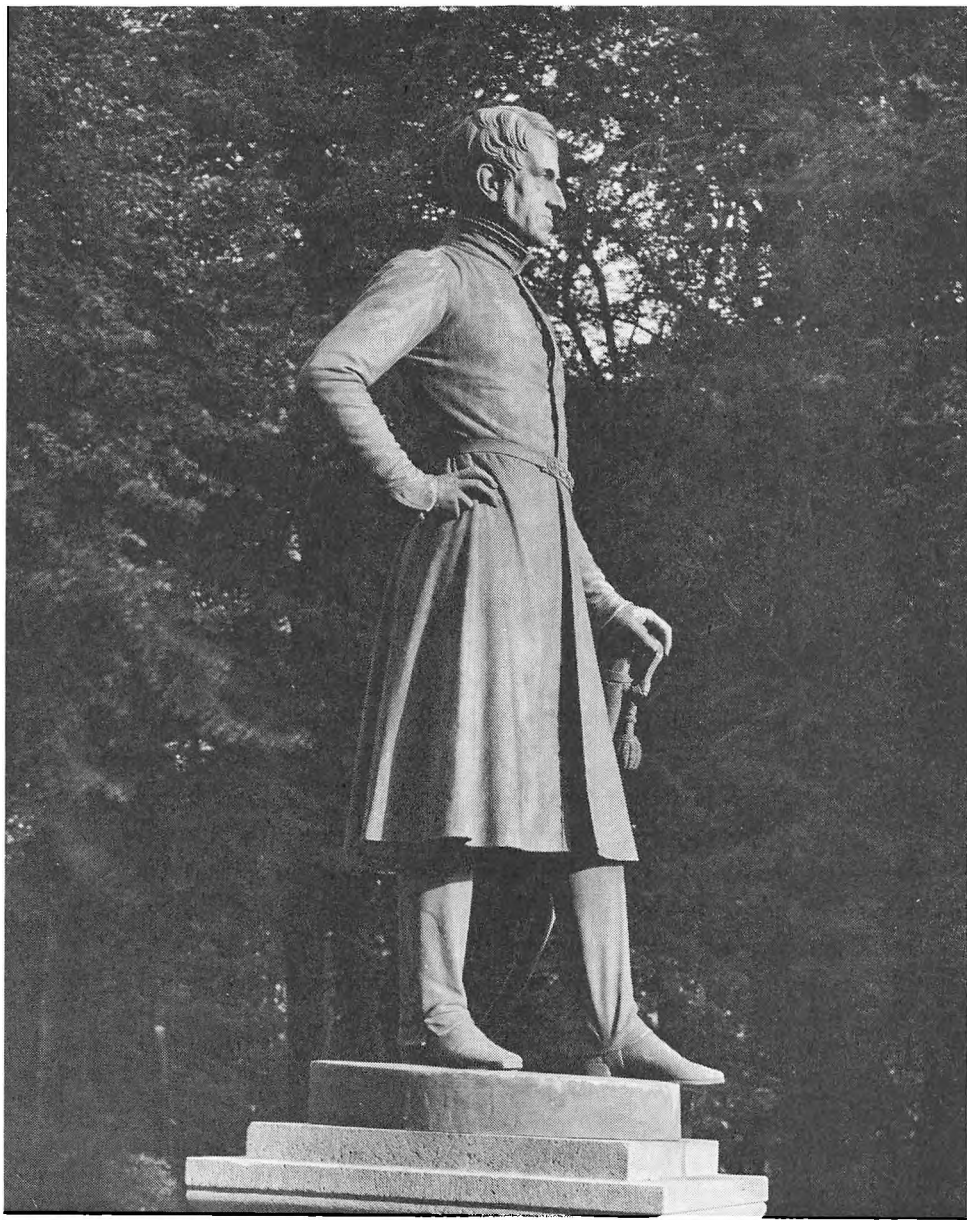
Med Højsens Højses
 omfang og Lighed af
 den ældre, af den Konge
 faaldt en ejendomme
 gjenreist et trofast Billede,
 der gjenner Traditionen
 i Angjendende til Børn
 og Mindet om Sjette
 Frederike, hans Høje
 Dronning og Dronning,
 der ~~med~~ med dette om
 den yndede Børn Glæde
 og Højsed.

Vi har faaldt, at den
 Kongelige Højse i Højsed
 Tang vil finde et faaldt
 Billede af de Højses, som
~~den~~ den Højses
 Højses, der ~~med~~ idag atter
 Højses Højses Højses
 og Højses Højses Højses
 København 10de Sept. 1858

Brevkoncept til Frederik VI's datter, Hertuginde Wilhelmine Marie til Glücksburg med meddelelse om statuens afsløring samme dag kl. 12 1/2. Dat. 10. september 1858. Rigsarkivet.

H.W. Bissen: Frederik VI. 1855-58.
Statue. Bronze, 2.42 m h. Frederiksberg Have.
Rostrups fortegn. 447.

H.W. Bissen: Frederik VI. Frederiksberg Have.

nerhaand er Billedet af den ædle, elskede Konge saaledes nu lyslevende gjengivet et trofast Folk, der gjennem Traditionen i Aarhundreder vil bevare Mindet om Sjette Frederik, Hans hulde Dronning og Døtrene, der med Rette var den ophöiede Faders Glæde og Stolthed.

Det var dog ikke alle, der var enige i dette synspunkt. Fædrelandet skrev (7.9. og 14.9.) imod statuens oprejsning, der betegnedes som »et privat Anliggende, der kun forsaavidt havde en interessant offentlig Side, som en smuk offentlig Spadseregang derved vilde modtage en ny Prydelse fra en af vore ypperste Kunstneres Haand«.

Ved afsløringen blev der holdt tale af chefen for Københavns Borgervæbning, generalløjtnant BRUHN, og studentersangforeningen sang en af H. P. HOLST forfattet sang,¹⁵ der indledes med linierne:

Der staar han atter
Drotten, den gamle,
Han, som skal altid
Elskes paa Jord.

Det afsluttende regnskab for statuens tilblivelse er underskrevet af Holm og dateret den 22. februar 1859. Det viste et overskud paa 20 rdl. 54 sk., som foreslaas refunderet grev Moltke som den, der har givet det endelige tilskud til udgifterne. Blandt udgiftsposterne mærker man sig 206 rdl. til jernstøberne LUDVIGSEN og HERMANN for udførelse af det smukke støbejernsgitter, samt 50 rdl. til Bissens medarbejder KJERSTRUP, der havde ledet opstillingen og indhugget inskriptionerne i soklen af norsk granit.

Disse inskriptioner har deres egen historie. I tidsskriftet »Før og Nu« (VI, 1920, p. 119) er de alle aftrykt. Mod øst staar der:

FREDERIK DEN SJETTE

Født 28de Januar 1768

Død 3die December 1839.

Mod vest:

Dette Minde reistes

1858.

Mod syd:

Her
føjte han sig lykkelig
i sit trofaste Folks Midte.

Mod nord:

Han
styrede Riget
som Kronprins og som Konge
i henved 56 Aar.

Hver enkelt af dem har været genstand for indgaaende drøftelser i komiteen, og hvert ord er blevet vejet paa guldvægt. Særlig store vanskeligheder havde der været med inskriptionen paa sydsiden. Det er ganske morsomt at se, hvordan diskussionen bølgede frem og tilbage. Da man ikke kunde enes om ordlyden, henvendte man sig til konferensraad WEGENER, som svarede udførligt den 22. 10., den 8. 12. og den 11. 12. 1857. Han gjorde først opmærksom paa, at man ikke kunde sige, at Frederik VI officielt »regjerede« i 55 aar. Han indtraadte som medlem af Statsraadet 1784 og blev konge 1808. Med hensyn til sydsidens inskription var hans forslag følgende:

Frederiksberg Slot og Have
var hans
kjæreste Sommer-Opholdssted.

eller:

Hver Sommer
saae Ham vandre her,
med høie Slægt,
blandt glade Undersaatter.

En anden havde forsøgt sig med et mere neuruppineragtigt vers: Hans Hjerter hang saa fast ved disse Steder / de gjemme Mindet om hans bedste Glæder. – Man begyndte at nærme sig det rigtige, da ordet »Her« blev trukket frem i begyndelsen af sætningen: Her vandred han i Sommertiden blandt et Folk, som elsked ham. – Eller: Her vandrede han tidt omgivet af sit tro og glade Folk. – Eller: Her færdedes han

hver Sommer mellem sit tro Folk. Dette blev saa omdannet til: Her følte han sig lykkelig omgivet af et trofast Folk.

Endelig havde Holm det lykkelige indfald at forelægge spørgsmaalet for filologen J. N. Madvig, der med et altafgørende pennestrøg forvandlede de slæbende sætninger til et fyndord: Her følte han sig lykkelig i sit trofaste Folks Midte.

»Det er ligesom man kan mærke det,« siger STEEN EILER RASMUSSEN i sit lille essay om statuen.¹⁶ »Figuren har en utvungen balance, og der er saadan en lykkelig overensstemmelse mellem statuens størrelse og omgivelserne. Man ser den helt henne fra indgangen; den staar paa det betydningsfulde sted, hvor gangstien gaar ud til siderne. Selv standser statuen ikke stedets perspektiv. Den har en dybdevirkning, der leder øjet ind til havens grønne lysning, der fortaber sig i en fjern baggrund. Man kan gaa helt hen til den fint ciselerede skulptur og beundre dens fuldendte bronzeform i ansigt og hænder, i dragten, der er noget andet og mere end en afstøbning af tøj og støvler, i uniformens smukt udarbejdede spænder og knapper, der danner kunstværkets fineste detalje«.

»Mesterlig simpel« kalder Georg Brandes H.W. Bissens kongestatue. Bedre kan den næppe karakteriseres. Det er foreningen af det ganske enkle, næsten selvfølgelige, og det tekniske og kunstneriske mesterskab, hvormed den er gennemført, der betinger dens værdi. Formens helhed og kompositionens klarhed skaber den monumentale virkning. Bissen lagde selv den allerstørste vægt paa udførelsens kvalitet og krævede det yderste af sine tekniske medarbejdere. Saavel støbning som ciselering er af den højeste kvalitet. I et udateret brevkoncept, der maa være skrevet sidst paa aaret 1855 eller i begyndelsen af 1856, fremsætter han nogle meget interessante oplysninger om sin arbejdsmaade:¹⁷

»... Ich habe diesen Sommer eine collossale Statue von dem Dichter Øhlenschleger modelliert und habe jezt eine von Friedrich VI unter Händen. Die 7 collosale Figuren ... Alle diese sind oder werden hier in Bronze gegossen und die lezten in meinem Atelier cicelirt. Ich halte es nemlich für eine sehr wichtige Sache für eine Statue in Bronze

H. W. Bissen: Frederik VI. Frederiksberg Have.

ob sie mit Thüchtigkeit fullendet ist oder nicht, und bin sehr gegen die Methode die man in unserer modernen Zeit überall anwendet dass der Bildhauer, wenn er mit seinem Modelle fertig ist, sie dem Broncegiesser überlässt und sich nicht weiter um die Vollendung bekümmert. Wozu dieses führt, sieht man in München und Berlin; die abscheulichste Rohheit, besonders in München, macht sich gelten. – Ich lasse dagegen den Giesser allein den Guss besorgen und stehe selbst dem Ciciliren vor. Junge Künstler arbeiten unter meiner Leitung daran und oft lege ich selbst Hand an die Arbeit. Hierdurch, so bilde ich mir wenigstens ein, wird mancher Fehler verbessert und erhält das Ganze mehr Correcte und Kunstmässige Vollendung. – Ausser dem modelire ich beständig Büsten die ich dann in Marmor ausführen lasse. –«

Detaille af Frederik VI's bæltespænde
paa statuen af Frederik VI.

Noter

1. J.M. Thiele, Thorvaldsen i Kjøbenhavn 1839-1844. Kbh. 1856, p. 107.
2. Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen. Udg. af Rigmor Stampe. Kbh. 1912, p. 329.
3. Thiele anf. st. Strunck no. 910. Lithografi af Bærentzen. Det kgl. Biblioteks billedsamling. Sml. Dagen 1.12.1842 og 8.1.1843.
4. Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 3341, 4°. – Der henvises éngang for alle til den i min bog om H.W. Bissen, Kbh. 1945, givne fremstilling af monumentets historie, p. 192-194 og p. 337-346. – Frederik VI's castrum doloris afb. i lithografi i Kgl. Bibl.'s billedsamling. »F. Christensen del. – Em. Bærentzen & Ce lith. Inst.« Repr. i »Før og Nu« VI, 1920, p. 110. »Frederik den VI's Sarcofag paa Castrum Doloris«. 1911. Nr. 3883. L.E.Winding. Kbh. Sml. A. Melchert: Kong Frederik VI paa Lit de parade. Udst. Charlottenborg 1840 (Frederiksborg). Schack: do. (Rosenborg).
5. Brevet, der findes i Det kgl. Bibl. (Ny kgl. saml. 1529 fol. IV), er ved en fejltagelse dateret den 3. januar 1839 i stedet for 1840.
6. Dansk Folkeblad 1841 4.6., p. 47-48. Sml. Kjøbenhavns Adresseavis samme aar, no. 115.
7. Jonas Collin sen.'s privatarkiv. Pakke C. (Rigsarkivet). Hovedkilden til kendskab om statuens forhistorie og tilblivelse. – Det fremgaar af den omtalte koncept, der er skrevet med Collins haand, at man først havde rettet henvendelse til Thorvaldsen, og dernæst, da hans skitse ikke svarede til forventningerne, til H.W. Bissen.
8. Rostrups fortegn. no. 696.
9. Ny Carlsberg Glyptotek kat. no. 113 b og no. 113 c. Sml. »Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek« VII, 1950, p. 25-26.
10. J. Bravo til H.W. Bissen 1844 10.9. Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 3341, 4°. Bissen havde set skitsen til Conradin blive til i Rom 1833. Bissen til Thiele 29/9 1833. Kgl. Bibl. ibidem.
11. Dansk Konstblad III, 1838. Tillæg til Konstbladet no. 15, sp. 30 (N. Høyen, Udsigt over det Mærkeligste paa Konstudstillingen).
12. Kjøbenhavnsposten 29.3.1835. I et brev til adjunkt L. C. Westengaard, Vordingborg (dat. Dresden 11/10 1822. Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 2385, 4°) taler Høyen i forbindelse med Schadow om "den infame Klædedragt" og tilføjer: "Overhovedet troede jeg, at mange haardeomme om de senere Tidens Billedhuggere betydeligen vilde formildes, dersom man tilfulde gjorde sig bekjendt

- med alle de store Besværligheder, de have at overvinde, især fra Costumets Side.”
13. Friedr. u. Karl Eggers, C.D. Rauch. Bd. V. Berlin 1891. Taf. 10.
14. J. Collin sen. til J. Bravo 1859. Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 1557 fol.
15. Trykt i »Lejlighedsdigte 1849-84«. Kbh. 1884.
16. Steen Eiler Rasmussen i »Essays gennem mange aar«. Kbh. 1968, p. 94ff: Indgangen (trykt første gang december 1940).
17. Kgl. Bibl. Ny kgl. saml. 2047 fol. V.

Dommere i Frederiksberg Birk

1888-1966

Af AXEL H. PEDERSEN

Frederiksberg Birkeret oprettedes ved lov nr.67 af 15.4.1887, idet Frederiksberg sogn udskiltes fra Københavns Amts Søndre Birk. Forinden havde Frederiksberg haft en omtumlet tilværelse. Da Frederik III 2.6.1651 bevilgede 20 familier fra Store Magleby tilladelse til at bosætte sig på den kgl. Ladegaards marker, hvor de byggede 20 gårde, 10 på hver side af Allégade, fik de samme privilegier som Hollænderne i Store Magleby, og »Ny Hollænderby« eller »Ny Amager« fik sin egen hollandske jurisdiktion. Da denne blev ophævet i 1699, blev Frederiksberg henlagt under Taarnby Birk 1699-1721 med tingsted i Taarnby, fra 1701 i »Svanelejegaard« i Sundbyerne. I 22 år mødte Frederiksbergerne til tinge på Amager. Frederiksberg blev derefter i 1721 henlagt under Kjøbenhavns Amts Rytterdistrikts Birk, der havde tingsted i Ballerup. I 82 år måtte Frederiksbergerne møde for birkeretten i Ballerup indtil 1803, da tingstedet blev flyttet til Blaataarn ved Langebro. Rytterdistriktet blev i 1819 delt i Nordre Birk og Søndre Birk, og Frederiksberg blev lagt under Søndre Birk, først med tingsted i Blaataarn og fra 1848 i ting- og arresthuset på Blegdamsvejen, begge tingsteder beliggende i København. I 85 år måtte Frederiksbergerne møde på et tingsted i København.

På Frederiksberg, som ved lov af 29.12.1857 var blevet udskilt fra Hvidovre sogn som en selvstændig kommune, steg folketallet så stærkt, at da der i 1880 fandtes 39.694 personer i hele Søndre Birk, boede heraf 26.510 på Frederiksberg. Justitsminister *J. Nellemann* fremsatte i 1882 – og påny i 1883 – forslag i folketinget om at udskille Frederiksberg fra den egentlige landjurisdiktion, men forslaget mødte stærk modstand bl.a. fra overretsprokurator *C.C. Alberti*, der ønskede en fuldstændig sammensmeltning af København og Frederiksberg. Forslaget »visnede«,

men blev genfremsat i 1886 i landstinget, og det blev vedtaget af begge tingene, og loven blev stadfæstet som lov nr. 67 af 15. 4. 1887 om jurisdiktionsforandringer i Københavns amt. Birkedommeren skulle varetage både den civile og kriminelle retspleje, bestride politimesterembedet og desuden skulle han være formand for kommunalbestyrelsen. Dette var en arbejdsbyrde, der oversteg en enkelt mands kræfter, og ved lov nr. 51 af 5. 4. 1888 oprettedes et straffedommerembede i Frederiksberg Birk, det første i Danmark.

I det følgende meddeles biografiske oplysninger om samtlige dommere ved birket siden 1888.

I. CARL VILHELM MARIUS INGERSLEV 1888-1898

Født 26. 2. 1844 på Voldbygaard i Voldby. Forældre: proprietær, sparekassedirektør *Laurids Sommer Ingerslev* og *Arnoldine Frederikke Hillerup*. Gift 26. 4. 1883 i København med *Emilie Christiane Henriette Carstensen*, født 20. 9. 1859 i Husum, død 8. 5. 1946 på Frederiksberg, datter af digeinspektør, kaptajn i ingeniørkorpset, *Ricard Peter Carstensen* og *Agnes Susanne Christine Owen*.

Student (Randers) 1862, cand.jur. 28. 5. 1868, fuldmægtig i Randers 1868 hos byfoged, by- og rådstueskriver samt rådmand *Adolph Conradt-Eberlin*, fuldmægtig ved Københavns Amts Søndre Birk 1871, samtidig med at *Conradt-Eberlin* blev konstitueret som birkedommer og birkeskriver.

Kst. birkedommer ved Københavns Amts Søndre Birk 1881, men på grund af de usikre forhold med omordningen af birkedommerembedet søgte han og fik stillingen som assessor i Københavns Kriminal- og Politiret 24. 1. 1882 fra 1. 4. Stillingen blev imidlertid ikke tiltrådt, idet han 14. 3. 1884 blev udnævnt til birkedommer og skriver i Københavns Amts Søndre Birk. Ved delingen af Søndre Birk blev han birkedommer i Frederiksberg Birk 1. 6. 1888-30. 6. 1898, da han havde søgt sin afsked på grund af en langsomt fremadskridende lammelse.

Formand for Frederiksberg kommunalbestyrelse 1881-1898, den længste periode, som er forekommet. Hans stilling var nærmest af honorær karakter, idet han ikke deltog i møderne og fik sagerne forelagt til skriftlig votering.

Ingerslev dømte ved en ekstrarets dom af 7. 3. 1884 Jens Nielsen for

Carl Vilhelm Marius Ingerslev.
Fotografi. Frederiksberg Raadhus.

brandstiftelse til tugthusarbejde på livstid. Landsoverretten stadfæstede dommen, men nedsatte straffetiden til 16 år. Senere dømtes Jens Nielsen fra livet for mordforsøg i tugthuset ved højesteretsdom af 6. 10. 1892. Jens Nielsen henrettedes i Horsens tugthus 8. 11 s.å.. Det var den sidste henrettelse herhjemme.

Etatsråd 30. 6. 1898 samtidig med afskedigelsen. R. 1. 8. 1888.

Død 16. 12. 1899 på Frederiksberg.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen*, *Candidati og examinati juris 1736–1936, Candidati politices 1852–1936, Candidati actuarii 1922–1936 II (1955)*, s. 254, *Albert Fabritius* (under medvirken af *Sven Houmøller*), *Frederiksberg kommune-styre 1857–1957 (1957)*, s. 131–34, *Marinus Andreas Ingerslev, Familien Ingerslev*

(1916), *T.G.H.Ingerslev: Slægten Ingerslev (1945)*, *Th.Hauch-Fausbøll, Slægts-
haandbogen (1900)*, s.448. *A.Dedenroth-Berg, Sagføreren 1931*, s.155-59, *S. Tage
Jensen, Danske Kriminal-sager 1838-1938 (1945)*, s.165-69. I *Georg Brandes, »Lev-
ned, Snevringer og Horisonter« (1908)*, s.370-72, er henrettelsen omtalt som en
rest af middelalderens barbari: »Den nationale Henrettelsesmaade«. Illustreret
Tidende 1900 nr. 15, *J.Kristian Albrechtsen, Femti danske kriminal-sager fra vor
tid (1964)*, s.93-100, *Berlingske Aftenavis 28.6.1967: Den sidste, som lagde hovedet
på blokken, Anders B.Nørregaard, Aktuelt, 8.11.1967.*

Peter Frederik Nicolai van Wylich.
Fotografi. Det kongelige Bibliotek.

2. PETER FREDERIK NICOLAI VAN WYLICH 1888-1910
Født 26.9.1831 i København. Forældre: lærer ved Søetatens drenge-
skole, senere sognepræst *Peter William van Wylich* og *Henriette Christi-
ane Michelsen*. Ugift.

Student (Frederiksborg) 1851, cand.jur. 13.1. 1858, assistent i Indenrigsministeriet 1859, protokolfører i Københavns Kriminal- og Politiret 30.11 1868.

Herredsfoged og skriver i Fjends og Nørlyng herreder 2.7.1873, fra 1.6. 1888 straffedommer i Frederiksborg Birk, afsked 11.1.1910 fra 31.1.1910, 79 år gammel på grund af alder og svagelighed.

van Wylich var dommer i de stærkt omtalte kriminalsager »Lampevejsmordet« i 1889, »Champagneskræderen« i 1903 og Hermann Otto Leander (1909).

Ved van Wylichs afsked blev der kun tillagt ham 2/3 af den faste løn i pension, og han anlagde derfor sag imod Finansministeriet. Ved en højesteretsdom af 28.6.1911 fik han ligesom ved Landsover- samt Hof- og Stadsretten tillagt fuld pension. Hans broder, borgmester, by- og herredsfoged *William Gustav van Wylich*, var efter hans død indtrådt i sagen som eneste arving. Sagen førtes af højesteretssagfører *Otto Liebe*, der ved Højesteret fik tillagt et »salarium« på 80 kr.

R. 19. 3. 1887. Dbm. 8. 4. 1898.

Død 12.7.1910 i Svendborg.

A.Falk-Jensen og *H.Hjorth-Nielsen* IV (1958), s. 360, *S. Tage Jensen*, Danske Kriminalsager 1838-1938 (1945), s.183-90 og 224-28, 250-56, Ugeskrift for Retsvæsen 1911, s.817 jfr. 1910, s.1011, *C.Ove Christensen*, Frederiksborg Birk, Berlingske Aftenavis 26.6.1963, *Axel H. Pedersen*, Birketing i Gl. Københavns Amt 1521-1965 (1968), s. 333-35.

3. NICOLAI CHRISTIAN HERHOLDT SYLOW 1898-1913

Født 11.8.1849 i Korsør. Forældre: borgmester, byfoged, justitsråd *Christian Eduard Sylow* og *Sabine Dorothea Herholdt*. Gift 9.10.1875 i København med *Eleonora Vilhelmine Marie Falck*, født 24.1.1849 i København, død 5.5.1928 på Frederiksborg, datter af overfyrværker, senere kaptajn i artilleriet *Andreas Jensen Falck* og *Caroline Wilhelmine Rassow*.

Student (Roskilde lærde Skole) 1867, cand.jur. 6.6.1873, kopist i Københavns Kriminal- og Politiret 1875. Fik i 1876 Københavns universitets guldmedaille for besvarelse af prisopgaven: *Bevisteorien i Christian V's Lov* og de Forandringer den senere er undergivet. Afhandlingen blev omarbejdet og videreført og udgivet 1878 under tit-

Nicolai Christian Herholdt Sylow.
Fotografi. Frederiksberg Raadhus.

len: »Den materielle Bevisteoris Udviklingshistorie i dansk Ret, ledsaget af en Del hidtil utrykte Højesteretsdomme med de indankede Underinstansers Domme omfattende Tidsrummet fra 1670-73 og 1683-1704.« Modtog Det Hurtigkarlske Rejestipendium 1878 og studerede retshistorie og proces i udlandet 1878-79 bl. a. i Paris, hvor han blev ven med marinemaleren *Carl Locher*. Skrev herefter: »Studier paa Civilprocessens Omraade, med særlig Hensyn paa vor forestaaende Procesreform, 1ste Række«, der udkom 1880. Samme år blev han 24. 7. dr. jur. på afhandlingen »Dommens materielle Retskraft. Undersøgelse fra Civilprocessens Omraade.« Det var utvivlsomt hans hensigt at fort-

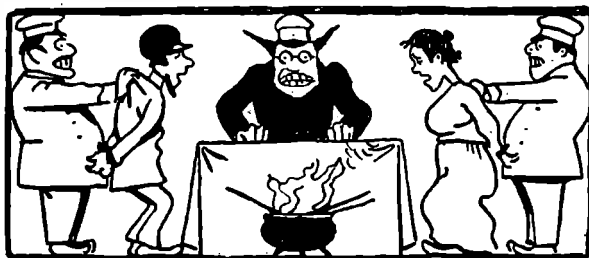
sætte som videnskabsmand, og da professor *Andreas Aagesen* døde i 1879, konkurrerede han sammen med *J.F. Utke Damm*, *C. Kraft* og *Julius Lassen* om det efter professor Aagesens død ledigblevne professorat, og han skrev konkurrenceafhandlingen: »Handlinger på fremmed Formueretsomraade efter romersk og dansk Ret» (1880). Det blev imidlertid *Julius Lassen*, som sejrede i konkurrencen, og Sylow afbrød herefter sin løbebane som juridisk forfatter, der af professor *Stig Juul* er betegnet som overordentlig lovende. Professor *Frantz Dahl* har betegnet hans videnskabelige arbejder som præget af en vis umiddelbarhed og friskhed.

Konstitueret – som 31-årig – byfoged og byskriver i Præstø, samt birkedommer og skriver i Vordingborg Nordre Birk 1880, og i den periode – over 3 år – i hvilken han var konstitueret, viste han sig som en praktisk dygtig dommer. Assessor i Københavns Kriminal- og Politiret 16.4.1884, hvor han viste udprægede evner som forhørsdommer med en fænomenal hukommelse. Byfoged og by- og rådstueskriver i Korsør 24.2.1887 og 8.3.1887 borgmester i Korsør. Det blev han som 3. generation i sin fødeby.

Birkedommer og birkeskriver i Frederiksberg Birk fra 1.7.1898 til sin død (1913).

Formand for Frederiksberg kommunalbestyrelse 1898-1913. Ligesom birkedommer Ingerslev holdt Sylow sig udenfor det egentlige kommunalpolitiske arbejde. Han indskrænkede sin virksomhed til at føre tilsyn og greb kun ind i en enkelt sag i 1907 om udnævnelser af kommunaldirektør *N. Westergaard*.

1885-1896 virkede Sylow, assisteret af opdagelsesbetjent *Valdemar Petersen*, som en meget benyttet – og frygtet – kommissionsdommer til opklaring af de talrige mistænkelige ildebrande, som fandt sted hele landet over. Han var forhørsdommer af den gamle skole og blev udsat for bitre angreb, tildels politisk prægede, som ganske så bort fra, at det i første række var den da gældende straffeprocessuelle ordning – hvor dommer og politimester var forenede i samme person – der led af stærke mangler. Ved en enkelt lejlighed misbilligede Højesteret dog hans optræden overfor en arrestant. *C. Klitgaard* omtaler Sylow, som »hærgede Vendsyssel med sin ildebrandskommission og behandlede

de af ham mistænkte arrestanter paa brutal maade, ligesom hans samtidige herredsfoged i Blokhus, den halvgale *Johs. Simmelhag*.«

I en vise i »Blæksprutten« 1895, hvorfra ovenstående tegning af *Alfred Schmidt* er hentet, hed det:

Dér kommer Sylow kørende!
 nu kommer s'gu forhørene,
 lad os nu be' vort fadervor,
 før vi for dommeren står«.

Forinden Sylow blev dommer på Frederiksberg, blev både justitsminister *Nellemann* og han heftigt angrebet af overretsprokurator *C. C. Alberti* ved et møde i 1885 i Roskilde. Alberti affyrede følgende salut:

»Hvem er det saa, Herr Nellemann bruger i Stedet for de ordinære Dommere, Sylow! Hvilke Fortjenester har han. Han er i Familie med Nellemann! Han blev ved Nellemanns Magt konstitueret som Dommer i Præstø, og der dømte han en Redaktørs Enke, uden at hun fik Lov til at forsvare sig. Dommen kom for Overretten, hvor den blev fordømt som noget Vaas og Vrøvl. Den Maade, hvorpaa Sylow behandlede denne Sag, viser, at han ikke havde Forstand paa de almindeligste Procesregler ... Det synes som om Herr Nellemann særlig har Brug for de Dommere, der sætter danske Venstrekvinder i Fængsel«.

Udtalelsen, der blev refereret af forskellige sjællandske aviser, fik Sylow, der da var assessor i Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret, til at skride til sagsanlæg. Dommene, der faldt den 21. og 22. I. 1889, erklærede udtalelsen død og magtesløs (på nær »Han er i familie med Nellemann«), og pålagde de ansvarlige redaktører bøder, Ugeskrift for Retsvæsen 1889, s. 375-80.

I marts 1896 under behandlingen af tillægsbevillingsloven blev der i Folketinget rettet megen kritik mod Sylows virksomhed som forhørsdommer.

Redaktør *Vilh. Lassen*, den senere finansminister, beskyldte i 1895 i sit blad »Aalborg Amtstidende« Sylow for at have slået en mand i ansigtet under et forhør. Dette angreb førte ikke til noget resultat. Først da *Marius Wulff* i »Social-Demokraten« – i anden anledning – tog den gamle sag op i 1912, blev der røre om beskyldningen.

»Ekstrabladet« sendte en medarbejder ud til Sylows kontor på Falkoner Allé. Han blev vel modtaget af Sylow, der veltilfreds sad og røg langpibe ved sit skrivebord. Journalisten spurgte Sylow rent ud, om det var rigtigt, at han under et forhør i 1895 havde slået en sigtet, gårdejer Mathiesen, Brogård pr. Bælum, i ansigtet. Hertil svarede Sylow:

– Ja, han fik en på tuden, da han optrådte hysterisk! – og han føjede til: – Har jeg dermed begået en buk, er der jo endnu lejlighed til at klage over mig.

Få dage efter blev sagen rejst i Folketinget af *Peter Sabroe* og venstremanden *Jensen-Bælum*. Det resulterede i, at Sylow fik »næse« for »tuden«.

Sylow's åbenhed i denne sag – skabte en vis sympati for ham, idet man respekterede, at han straks var villig til at indrømme en begået fejl og til uden omsvøb at bære sit ansvar.

Landstingsmand 26.9.1911–13.2.1913, valgt af Højre ved et suppleringsvalg i 2. kreds efter højesteretsadvokat *P. G. C. Jensens* død. Sylow døde inden valgperiodens udløb. Han tilhørte det yderste Højre. Han interesserede sig i sin korte landstingsperiode for sagen om havneanlæg på Sct. Thomas og forhandlingerne om lov 8.6.1912 om straf for brug af urigtig varebetegnelse m.m., men han nåede ikke i højere grad at præge rigsdagsarbejdet. Fra 21.11.1912 var han medlem af Rigsretten (viceformand).

Geheimekonferensråd, professor, dr. jur. *Carl Goos* mindedes ham i Landstinget:

»Efter en lang og betydningsfuld juridisk virksomhed i forskellige stillinger og en ikke ubetydelig videnskabelig virksomhed som Sylow havde udfoldet, blev han i 1911 valgt til medlem af dette ting. Det var altså kun kort tid, vi her har

været samlede med ham, men vi så alle, med hvilken iver han tog del i tingets arbejde. Vi så den betydelige indsigt på forskellige saglige områder, han medbragte og gjorde frugtbringende i dette arbejde. Vi så også den vilje til handling, hvormed han kastede sig over politiske opgaver, som forelå. Og vi erkendte alle, at der til grund for hele denne virksomhed lå en dyb og varm følelse for fædrelandet, og at hans optræden her imellem os bortså fra alle politiske modsætninger og fremkaldte et samkvem, der fra hans side var ligefremt, omsvøbløst, undertiden spøgefuldt, men altid hjerteligt.«

H. Brendstrup karakteriserede ham som en mand, der ikke kendte til frygt, hverken »udadtil eller opadtil«.

1899-1913 medlem af bankrådet for Frederiksberg Handelsbank.

R. 5. 5. 1890. Dbm. 21. 9. 1894.

Sylows Alle er opkaldt efter ham. På politistationen er hans buste opstillet. Den er udført af *Jenny Salicath*, f. *Tvermoes*, ca. 1902.

Død 12. 2. 1913, i sit hjem på Frydendalsvej på Frederiksberg.

Stig Iuul, Dansk biografisk Leksikon XXIII (1942), s. 235-36, *Frantz Dahl*, Dansk biografisk Haandleksikon III (1926), s. 515-17, *Victor Elberling*, Rigsdagens medlemmer gennem 100 år, II (1949), s. 222, *Frantz Dahl*, Hovedpunkter af den danske Retsvidenskabs Historie i Festskrift i Anledning af Tohundrede Aars Dagen for Indførelsen af Juridisk Eksamen ved Københavns Universitet (1936), s. 219-20, *C. Klitgaard*, Erindringer, Vendsysseliske Aarbøger 1964, s. 86, Selvbiografi i Københavns Universitets Program 1880, s. 125-26, Københavns Universitets Aarbog 1875-76, s. 151, *A. Falk-Jensen og H. Hjorth-Nielsen* IV (1958), s. 179, *Holger Bernild*, Sylow kommer. Da ildebrandene grasserede, Fyns Venstreblad 23. 4. 1949, *Adolph Andersen*, Sylow og den røde Hane, København 9. 8. 1949, *Albert Fabritius* (under medvirken af *Sven Houmøller*), Frederiksberg kommunestyre 1857-1957 (1957), s. 184-86, *H. Brendstrup*, Medlemsblad for Foreningen af Underrettsdommere 1913, s. 714, *Poul Andersen*, Rigsdagen og Domstolene, Den danske Rigsdag 1849-1949 V (1953), s. 491, *Troels G. Jørgensen*, Bidrag til Højesterets Historie (1939), s. 191, *samme*, Retsreformen 1849 til i Dag (1960), s. 59 og 76, *samme*, Højesteret fra Grundloven til Retsreformen (1951), s. 170, *I. S. Vanggaard*, Oplevelser, Mennesker, Synspunkter (1945), s. 141, 148, *H. P. Sørensen*, F. J. Borgbjærg (1943), s. 62, *Jørgen Cold*, Sagførerbladet 1953, s. 236, *Axel H. Pedersen*, Juristen 1968, s. 275, Frederiksberg gennem Tiderne VII (1958), s. 119-25, Berlingske Aftenavis 12. 2. 1913.

Thorvald Emil Budtz.

Fotografi. Folkebanken for København og Frederiksberg.

4. THORVALD EMIL BUDTZ, kriminaldommer, 1910-1919.
Født 3.9.1856 i Maarslet. Forældre: Sognepræst *Jacob Michael Frederik Budtz* og *Elline Marie Cecilie Schoubye*. Gift 8.5.1884 i Fruering med *Marie Louise Tøxen*, født 21.8.1846 i Randers, død 14.12.1929 på Frederiksberg, datter af koffardi-kaptajn *Carl Ludvig Tøxen* og *Jacobine Petrea Sørensen*.

Student (Aarhus) 1874, cand.jur. 31.5.1882, fuldmægtig ved Børglum herred 1882-1898.

Byfoged samt By- og Raadstueskriver i Odense 9.2.1898 (fra 1.3.), straffedommer i Frederiksberg Birk 8.2.1910 (fra 1.3.).

Kriminaldommer og skifteforvalter i Københavns Amt Nordre Birk 23.6.1919 (fra 1.10) indtil afsked 15.5.1929 (fra 31.5).

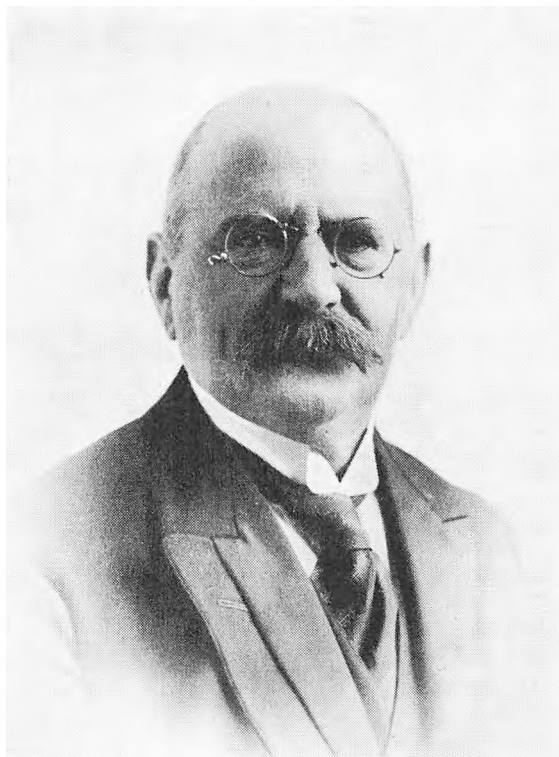
Formand for værgerådet for Odense købstad 13.10.1905-12.7. 1909, medlem af bankrådet for Frederiksberg Bank, der i 1924 tog navneforandring til Folkebanken for København og Frederiksberg, 1917, viceformand 1919, udtrådt ved bankens rekonstruktion 2.11. 1929. Medlem af bankens bestyrelse 1923-26.

Budtz er den eneste dommer, som har søgt fra Frederiksberg.

R. 27. 8. 1904, Dbm. 2. 3. 1923.

Død 9. 10. 1936 i Gentofte.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen I* (1954), s. 228, Kraks blå bog 1913, s. 89, Berlingske Tidende 9. 10. 1931.

Niels Aage Gad.
Fotografi. Frederiksberg Raadhus.

5. NIELS AAGE GAD 1913-1930.

Født 11.9.1859 i Thisted. Forældre: Herredsfoged, folketingsmand, kancelliråd *Henry Theodor Gad* og *Johanne Emilie Sophie Lund*. Gift 19.12.1895 med *Helen Scott Westenholz*, født 25.11.1867 på Stone Castle, Stone, England, død 3.3.1947, datter af købmand, general-konsul *Anders Peder Westenholz* og *Helen Scott Young*.

Student (Herlufsholm) 1877, cand.jur. 16.1.1882, sagførerfuldmægtig, assistent i Justitsministeriet 1885, fuldmægtig 1891, ekspeditionssekretær 1893, samtidig assistent i Overformynderiet 1885-93, konstitueret by- og herredsfoged 1.10.1889-28.2.1890 i Kerteminde købstad m.v., konstitueret herredsfoged og skriver 15.2.1891-31.3.1893 i Skads herred, protokolsekretær i Højesteret 21.10.1893, Justitsministeriets kasseinspektør 1.4.1893-marts 1913, assessor i Landsover-samt Hof- og Stadsretten 15.6.1904.

Birkedommer og skriver i Frederiksberg Birk 19.3.1913, dommer i Frederiksberg Birks 3. afd. 23.6.1919 fra 1.10.1919, da det store embede deltes i 3 afdelinger, afsked 20.8.1930 fra 31.12.1930. Formand for Frederiksberg kommunalbestyrelse 1913-19.

R. 10.8.1908. Dbm. 18.8.1922. K. 27.12.1930.

Død 2.1.1931 på Frederiksberg.

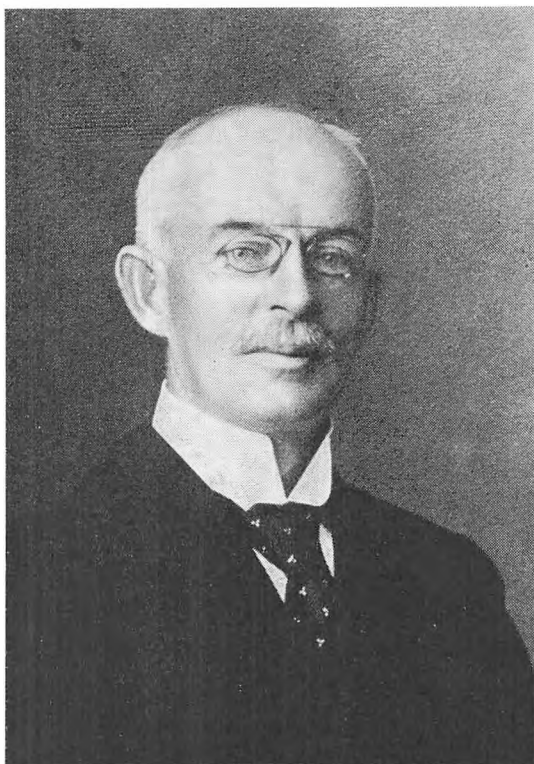
A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen II* (1955), s. 7, *Albert Fabritius* (under medvirken af *Sven Houmøller*), Frederiksberg kommunestyre 1857-1957 (1957), s. 209-10, *Berlingske Tidende* 2.1.1931.

6. OLE CHRISTIAN MATHIAS KIRK 1919-1922

Født 23.8.1865 i Rindum. Forældre: landinspektør, kreditforeningsdirektør *Jens Kirk* og *Anna Marie Sophie Petersen*. Gift 9.8.1894 med *Augusta Dorteia Bang*, født 10.12.1868, død 24.10.1948, datter af skibsfører *Laurids Christian Bang* og *Caroline Wilhelmine Hansen*.

Student (Ribe) 1883, cand.jur. 16.6.1888, fuldmægtig ved Muckadell m.fl. birker 1888, ved Arts og Skippinge herreder 1898.

Byfoged samt by- og rådstueskriver i Nakskov 7.4.1909, borgmester i Nakskov 22.4.1909, byfoged og byskriver i Aalborg 26.3.1914, dommer i Frederiksbergs Birks 1. afd. fra 1.10.1919 til sin død 5.7.1922.

Ole Christian Mathias Kirk.
Fotografi. Folketinget.

Folketingsmand 22.4.1918-21.4.1920 for Aalborg amt (Nørre Sundby) og for Aalborg amtskreds 26.4.1920-5.7.1922. Han repræsenterede Venstre, og han blev genvalgt ved alle 3 valg i 1920, men han opnåede ikke at sidde valgperioden ud.

Medlem af kontrolkomiteen og repræsentantskabet for Sydfyns Diskontobank til 1898, revisor i Kalundborg og Omegns Bank til 1903, medlem af bankrådet 1907-1913, formand for udvalget for Nakskov-Kragenæs banens anlæg 1909-1914, medlem af Aalborg Vor Frue Sogns menighedsråd 1917-1919, af bestyrelsen for Fængselselskabet i København 1920-1922.

Død 5.7.1922 i København.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen II* (1955), s. 360 og *Victor Elberling*, Rigsdagens medlemmer gennem 100 år III (1950), s. 131, Berlingske Tidende 13.7.1922.

7. STENER FREDERIK GRUNDTVIG 1919-1933

Født 4.3.1860 i København. Forældre: historikeren, folketingsmand, kontorchef i kammerarkivet, cand.theol. *Johan Diderik Nicolai Blicher Grundtvig* og *Oline Wilhelmine Christiane Stenersen*. Gift 26.9.1888 med *Astrid Elisabeth Myhre*, født 19.5.1860, død 5.4.1898, datter af oberst *Albrecht Christian Johansen Myhre* og *Ingeborg Quist*, 2. gang 7.12.1904 med *Anna Louise Helene Hildegaard Henriette Emilie Quittenbaum*, født 6.6.1863, død 6.12.1951, datter af godsejer *Julius Quittenbaum* og *Meta Johanne Louise Georgine Charlotte Wachenroder*.

Student (Haderslev Læreres skole) 1878, cand.jur. 8.6.1883, by- og herredsfuldmægtig i Store Hedinge 1883, fuldmægtig ved Arts-Skipinge herreder 1885, inspektionsassistent ved Christianshavns og Horsens Straffeanstalter 1891, inspektør ved Staden Københavns civile fængsler 3.8.1895.

Herredsfoged og skriver i Ning herred 7.4.1910, dommer i Frederiksberg Birks 2. afd. 23.6.1919 fra 1.10.1919, da retsreformen trådte i kraft, indtil 31.12.1933.

Som fængselskyndig har Grundtvig udfoldet en betydelig virksomhed ved sit energiske arbejde på en rekonstruktion af fængselsvæsenet i København og på en reformering af de kortvarige fængselsstraffe. Han gennemførte, at fangerne i Vestre Fængsel blev beskæftiget med at forarbejde trælegetøj, hvad der var en reform af blivende betydning, både praktisk og psykologisk. Han rettede skarpe angreb mod justitsminister *P. A. Albertis* planløse benådningspraksis, bl. a. i en brochure fra 1910 »Den kriminelle Retspleje i Opløsningstilstand«, og han kritiserede ledelsen af Fængselshjælpen. Allerede i 1893 havde han offentliggjort »Dødsdomme i Danmark 1866-92 med Oplysning om de stedfundne Benaadninger og Højesterets Stilling til disse m.v.«.

I 1ste afdelings retssal fandtes tidligere over dommersædet følgende inskription: »Lov lyde eller straf lide«. Den var forfattet af Grundtvig. Dommer Harbou lod den overmale i 1946.

Grundtvig udfoldede i det hele en flittig litterær virksomhed. Han skrev talrige afhandlinger og anmeldelser i Ugeskrift for Retsvæsen,

Stener Frederik Grundtvig.
Fotografi. Det kongelige Bibliotek.

(bl. a. om N. F. S. Grundtvig, 1919 B, s. 57-59), Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet, Gads danske Magasin bl. a. »Retfærdigheden i kunstnerisk fremstilling« 1926, s. 236-40 og i Den danske Dommerforenings Medlemsblad, bl. a. »Schouten i Store Magleby« 1922, s. 85-94.

I Landsarkivet for Sjælland m. v. findes »Dommer Stener Grundtvigs Kirkebogsregistre«, der omfatter København Slotskirkes Døb 1686-1902, Frederiksberg Døb 1778-1875, Helsingør St. Olai Døb 1681-1874, Roskilde Domkirkes Døb 1708-38, Sorø Døb 1690-1782, 1798-1814. Personalthistorie var blandt hans mange interesser, og disse registre udarbejdede han i sit otium.

Sideløbende med den omfattende litterære virksomhed fulgte en energisk og initiativrig praktisk virksomhed. Grundtvig var i 1899 medstifter af Dansk Kriminalistforening, bestyrelsesmedlem 1899-1911, og han var ligeledes medstifter af »Foreningen mod Smudspresen« i 1908, bestyrelsesmedlem 1908-11. Desuden: bestyrelsesmedlem i Københavns Fængselselskab 1895-1910, Samfundet til Ædruelighedens Fremme 1898-1910. Endvidere redigerede han Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet 1898-1911, i årene 1898-1908 sammen med *Aug. Goll*.

Han sad i bestyrelsen for Den danske Dommerforening 1917-1930 og skrev flittigt i medlemsbladet.

Formand for Københavns 6. Værgeraadskreds 1907-10, bestyrelsesmedlem i Sparekassen for Aarhus og Omegn 1915-19, formand for Fredningsnævnet for Aarhus Amtsraadskreds 1917-19.

Grundtvig mødte selv både i Østre Landsret og i Højesteret i en sag, som Justitsministeriet havde anlagt imod ham. Grundtvig fik medhold i, at det efter grundlovens § 71 var udelukket at dømme ham til at tåle, at strafferetsplejen blev henlagt til hans embede, som derved ville blive et væsentligt andet og byrdefuldere, også hvis det fritoges for foged- og auktionsvæsenet og notarialforretningerne.

Af principielle grunde anlagde han sammen med 5 kolleger (*L. Andersen, V. Baller, J. Feddersen, R.E.L. Hyrup* og *A.B. Richter*) sag mod Finansministeriet for at prøve berettigelsen af hans afsked ved 70 års alderen efter lov 20. 5. 1933 i henhold til grundloven af 1915 § 71. De seks dommere tabte sagen ved højesteretsdom af 5. 11. 1934, Ugeskrift for Retsvæsen 1935, s. 1.

R. 18. 8. 1922. Dbm. 20. 12. 1934.

Død 13. 5. 1942 på Frederiksberg.

G. Brøckner-Mortensen, Nordisk Tidsskrift for Strafferet 1920, s. 259, 265 ff. *Frantz Dahl*, Dansk biografisk Leksikon VIII (1936), s. 380-81 og Dansk Biografisk Haandleksikon I (1920), s. 614, Kraks blaa Bog 1942, s. 390, *A. Falk-Jensen* og *H. Hjorth-Nielsen* II (1955), s. 50, *Poul Andersen*, Rigsdagen og Domstolene, Den danske Rigsdag 1849-1949 V (1953), s. 506, Den danske Dommerforenings Årsberetning 1949-50, s. 14-15, *Albert Fabritius* og *Harald Hatt*, Haandbog i Slægtsforskning, 3. udg. (1963), s. 77, *Troels G. Jørgensen*, Bidrag til Højesterets Historie (1939), s. 222, *samme*, 18 Aar af Højesterets Historie (1947), s. 111, *samme*, Højeste-

ret fra Grundloven til Retsreformen (1951), s. 155 og 203 ff, *Andreas Hansen*, Ret og Retfærdighed (1938), s. 119, *J.L. Frost*, De gamle Byfoged- Birke- og Herredsfuldmægtige (1967), s. 160 (foto), *Axel H. Pedersen*, Birketing i gl. Københavns Amt 1521-1965 (1968), s. 337-38.

8. GUSTAV HEIDE-JØRGENSEN 1923-1946.

Født 23.1.1876 på Billehave ved Strib, navneforandring 30.10.1911. Forældre: forpagter *Johan Gerhard Jørgensen* og *Karen Marie Nielsen*. Gift 7.5.1902 i Horsens med *Emmy Margrethe Nielsen*, født 17.12.1880, død 17.1.1954, datter af kreditforeningsdirektør, konsul *Casper Johan Nielsen* og *Olivia Anna Cecilie Andrea Fischer*.

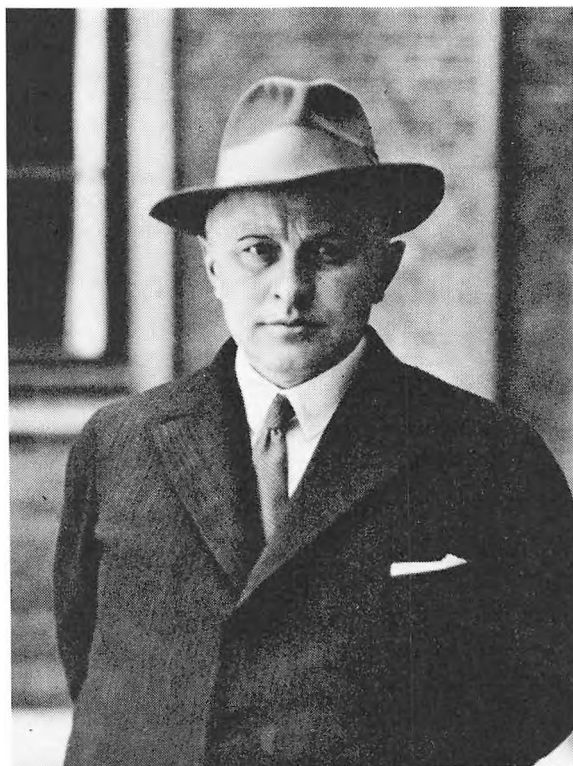
Student (Odense) 1893, cand.jur. 30.1.1899, byfogedfuldmægtig i Horsens 1.9.1899, fuldmægtig ved Aarhus stiftamt 1.2.1901, assistent i Justitsministeriet 1.5.1903, konstitueret assessor i Københavns Kriminal- og Politiret juli 1907-febr. 1911, konstitueret herredsfoged og skriver i Odense herred juni-sept. 1911.

Byfoged og byskriver i Silkeborg samt birkedommer og skriver i Silkeborg Birk 1.11.1911, borgmester i Silkeborg 8.11.1911, dommer i Silkeborg købstad fra 1.10.1919, dommer fra 1.7.1923 i Frederiksberg Birks 1. afd., fra 1.10.1937 i Frederiksberg Birks 3. afd., afsked 31.1.1946.

Medlem af bankrådet for Silkeborg Bank 1913-1923, formand for Fredningsnævnet for Skanderborg amtsrådsreds 1919-1923, for Værgerådet i Silkeborg 1921-1923. Censorsuppleant ved de juridiske eksaminer ved Københavns universitet 1925, censor 1933-1949, formand for Fredningsnævnet for Københavns amtsrådsreds 1939-1949.

Juridisk rådgiver for Dansk Jagtforening fra 1931. Lige til sin død kommenterede han i Dansk Jagttidende med stor kyndighed afsagte domme.

Heide-Jørgensen var en flittig juridisk skribent. Han udgav kommenterede udgaver af skifteloven (1929), lov om køb på afbetaling (1930), lov om vandløbslovgivningen (1931), hundeloven (1932), konkursloven (2. udg. 1937), arvelovene og lov om ægtefællers arveret og hensiden i uskiftet bo (2. udg. 1946), jagtloven (2. udg. 1946), lov om naturfredning (2. udg. 1954).

Gustav Heide-Jørgensen.
Fotografi. Det kongelige Bibliotek.

R. 22. 5. 1928. Dbm. 21. 7. 1942.

Død 22. 8. 1960.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen II* (1955), s. 150, *Juristen* 1923, s. 45, og 1926, s. 12 (foto), *Berlingske Tidende* 26. 8. 1960.

9. JOHN EDWARD LEMMICH KNOX 1931-1937.

Født 9. 9. 1867 i Helsingør. Forældre: prokurator, byskriver og herredsskriver *John Knox* og *Anna v. Lemmich*. Gift 30. 5. 1895 med *Johanne Thiele*, født 22. 11. 1870, død 19. 4. 1947, datter af instrumentmager *Johan Christian Thiele* og *Emma Muus*.

Student (Sorø) 1885, cand.jur. 5.6.1890, sagførerfuldmægtig i København 1890, tillige manuduktør fra 1891, fuldmægtig ved Ringkjøbing amt 1.11.1894, auditor i det for hæren og flåden fælles auditorkorps 30.12.1896, tjenestegørende ved 8. regiment, 3. dragonregiment og 3. artilleriafdeling i Aarhus samt juridisk rådgiver ved 2. generalkommando 1.3.1897. Forsikringsrådets tillidsmand i Aarhus 1908-1911.

Herredsfoged og skriver i Østerlisbjerg og en del af Sønderhald herred 30.5.1911 fra 1.7., dommer i Ning og Hasle, Vester Lisbjerg, Framlev og Sabro herreder 23.6.1919 fra 1.10., dommer i Frederiksberg Birks 3.afd. 1.1.1931 til 30.9.1937.

Formand for Hornslet sogneråd 1917, formand for Fredningsnævnet for Randers amtsrådskreds 1917-19, for Aarhus amtsrådskreds 1922-30, for Københavns amtsrådskreds 1930-37.

Medlem af Retsraadet 1919-1924, af Retsplejeudvalget 1919-37, af bestyrelsen for Den danske Dommerforening 1919-34, formand for Aarhus juridiske forening 1919-1930, medlem af forældrenævnet for Aarhus Katedralskole 1919-1927, medlem af Hvidøreudvalget 1931-1937, af bestyrelsen for Soransk Samfund 1931, formand 1937. Medlem af repræsentantskabet for Nordisk Livsforsikrings-Aktieselskab og Aktieselskabet Nordisk Ulykkesforsikring samt af hovedbestyrelsen for Danmarks Naturfredningsforening.

Landsretssagfører *P. Glud*, der var dommerfuldmægtig hos Knox, da han var dommer i Østerlisbjerg og en del af Sønderhald herred har fortalt følgende:

Jens Knudsen stod for retten og titulerede ustandselig dommeren som »dommer Knox«, med kraftig betoning af K'et. Omsider fandt dommeren anledning til – i en venlig tone – at fortælle, at hans navn skulle udtales »Nox«, og at han gerne så det udtalt sådan. Jens Knudsen tog omgående den meget milde henstilling til efterretning, idet han riposterede: »Det vil a da så gjen'gør', hr. dommer, men a vild' da ha mæ møj frabet å blyw kalt Nussen«.

Har skrevet adskillige artikler i Ugeskrift for Retsvæsen, fortrinsvis om emner der vedrører retsplejen og ejendomsretten.

R. 21. 1. 1910, Dbm. 26. 9. 1930, K. 11. 10. 1937.

Død 12. 4. 1943 i København.

John Edward Lemmich Knox.
Fotografi. Det kongelige Bibliotek.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen II*, s. 379, *Kraks blaa Bog* 1942, s. 663, *Troels G. Jørgensen*, I *Justitias Tjeneste* (1954), s. 177, *samme*, *Bidrag til Højesterets Historie* (1939), s. 97, *samme*, *Retsplejeudvalget gennem 25 Aar* (1944), s. 21 (portræt), *samme*, *18 Aar af Højesterets Historie* (1947), s. 110 og 182, *Jørgen Cold*, *Juristhistorier* (1955) s. 70, *P. Glud* i *J.L. Frost*, *De gamle Byfoged- Birke- og Herretsfuldsmægtige* (1967), s. 314, 323-24, *National-Tidende*, *Berlingske Aftenavis* og *Politiken* 13. 4. 1943.

Hans Christian Gerner Svedstrup.
Fotografi. Hærens Arkiv.

10. HANS CHRISTIAN GERNER SVEDSTRUP 1934-1951.

Født 3.9.1881 i København. Forældre: sparekassefuldmægtig, afdelingsbestyrer *Christian August Svedstrup* og *Anina Marie Schougaard*. Ugift.

Student (Metropolitanskolen) 1899. Ansat i postvæsenet 1901-04, cand. jur. 28.6.1907, assistent i generaldirektoratet for post- og telegrafvæsenet 1904-1908, amtsfuldmægtig i Ribe 1908, byfogedfuldmægtig i Aarhus 1909-13, sagfører i Fredericia 22.9.1913, flyttede til Hjørring 2.2.1914 og 13.11 samme år til Roskilde, beskikkelsen deponeret 9.6.1915. By- og herredsfuld­mægtig i Mariager 1915, byrådssekretær i Helsingør 1917, birkefuldmægtig i Fredensborg 1918, dommerfuldmægtig i Kolding 1919, konstitueret fuldmægtig ved Vestre Landsret

1920, auditør ved hæren 1.11.1920, orlov fra hæren jan. 1923 og afsked som auditør på ventepenge juni 1923, dommerfuldmægtig i Ebeltoft jan. 1923.

Kriminaldommer i Viborg købstad m.v. 11.3.1925, dommer i Frederiksberg Birks 2. afd. 13.1.1934 fra 1.2.1934, afsked 30.9.1951.

Mange anekdoter er knyttet til Svedstrups navn. Der er en historie om en »selvmøder«, som Svedstrup behandlede med udsøgt omhu, indtil han i sin veltalenhed trådte for nær til skranken og væltede alle stemplerne ved en ufrivillig håndbevægelse. Så hviskede modpartens sagfører, landsretssagfører *Eigil Jensen* til sin klient: »Nu vinder vi sagen«, hvilket også skete. *Eigil Jensen* havde under retsmødet fået telefonisk besked om, at han havde fået tvillinger, så det er forståeligt, at han var nervøs, indtil stemplerne faldt på gulvet med et brag.

I 2. afdelings retssal fandtes tidligere en inskription over dommersædet: »Af sandheds ord gror retfærd's blomst på lovens grund«. Svedstrup fik den fjernet, og det fortælles, at han foreslog, at der i stedet for blev malet: »Gak ud med frygt og bæven, her vanker der på tæven«.

Artikler i Ugeskrift for Retsvæsen.

R. 15.4.1935. Dbm. 4.11.1951.

Død 3.12.1953 på Frederiksberg.

H. Hjorth-Nielsen, *Danske Sagførere* (1941), s. 373 og *A. Falk-Jensen* og *H. Hjorth-Nielsen* IV (1958), s. 171, *Kraks blå Bog* 1953, s. 1392, hvor Svedstrup anfører, at han en tid var ansat i sagførervirksomhed, *Troels G. Jørgensen*, 18 Aar af Højesterets Historie (1947), s. 110, *Jørgen Cold*, *Juristhistorier* (1955), s. 36-38, *C. Ove Christensen*, *Frederiksberg Birk*, *Berlingske Aftenavis* 26.6.1963, »J.C.«, *Berlingske Tidende* 27.6.1963.

II. ANDERS CHRISTIAN FAARTOFT 1937-1951.

Født 12.9.1881 i Nykøbing Mors. Forældre: distriktslæge *Andreas Christian Faartoft* og *Frederikke Emilie Sophie Krog*. Ugift.

Student (Randers) 1899, cand.jur. 23.2.1906, fuldmægtig ved Kronborg Vestre Birk (Helsingø) 1.11.1907 og dommerfuldmægtig her 1.10.1919. Om fuldmægtigtiden foreligger erindringerne: *Kronborg vestre Birk* (1967).

Anders Christian Faartoft.
Nordisk Pressefoto A/S.

Dommer i Holstebro købstad med Struer købstad og Hjerm-Ginding herreder 1.11.1932, i Frederiksberg Birks 1. afd. fra 1.11.1937, i Frederiksberg Birks 3. afd. fra 1.3.1946-30.9.1951.

Bestyrelsesmedlem i Den danske Dommerforening 1933-1945, medlem af Retsplejeudvalget 1940-49, medlem af det af justitsministeriet i 1946 nedsatte udvalg til undersøgelse af spørgsmålet om lovgivning om udlændinges adgang til at erhverve fast ejendom her i landet, formand for Fredningsnævnet for Københavns amt 1949-1953, medredaktør af Juristens domssamling 1945-1955.

Landsretssagfører *Jørgen Cold* skrev i 1951 ved hans afgang: »Da dommer A. C. Faartoft i 1937 overtog embedet som kriminaldommer i Frederiksberg birk, udfoldede han straks sit moderne syn på straffe-

retsplejen, og det var en almenkendt sag, at her kunne universitetet trygt sende sine studenter ud som tilhørere for at lære rettens pleje. Dommer Faartofts travleste virke faldt under og lige efter krigen, hvor store dystre sager passerede hans bord. Legendarisk er beretningen om den 19.9.1944, da tyske besættelsestropper troede, at man kunne bryde forstyrrende ind i et retsmøde hos dommer Faarftoft. Med sin aldrig svigtende ro og angelsaksiske ironi bød dommer Faarftoft tyskerne straks at forlade retssalen.« De forsvandt øjeblikkeligt.

R. 18. 3. 1936. Dbm. 4. 12. 1947.

Død 29.4.1967.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen I* (1954), s. 375, *Juristen* 1957 F. s. 113, *Jørgen Cold*, *Berlingske Aftenavis* 11.9.1951, *Ejnar Krenchel*, *Lykken ved aldrig at blive til noget* (1959), s. 37-38 fremstiller Faarftoft som den forstående dommer. Faarftoft har skrevet »Erindringer om Kronborg vestre Birk« i *J.L. Frost*, *De gamle Byfoged- Birke- og Herredsfuldmægtige* (1967), s. 31-65, *Berlingske Tidende* 3.5.1967.

12. NIELS HARBOU 1946-1966.

Født 27.1.1896 på Frederiksberg. Forældre: historikeren, oberst *Frederik Hans Walter Harbou* (død 1918) og 2. hustru *Ludovica Gandil* (død 1941). Gift 30.12.1955 med *Ausa Sophie Emilie Iermin*, datter af stamhusbesidder, ekspeditionssekretær *Jens Juul Sophus Sommer Iermin* og *Olga von Nutzhorn*.

Student 1915 fra Østre Borgerdydskole i København, cand.jur. 6.6.1921, kriminaldommerfuldmægtig i Aarhus 1921, i Kolding 1936, igen i Aarhus 1939, civildommerfuldm. i Nordre Birk 1944, kst. dommer i Østre Landsret 1945-46, dommer i Frederiksberg Birks 1. afd. 1.5.1946-1.2.1966, formand for vejtaxationskommissionen for Københavns amts 2. område 1959-66.

Redaktør af »Fuldmægtigen«, medlemsblad for dommer- og politifuldmægtigforeningerne 1938-46, medlem af bestyrelsen for Den danske Dommerforening 1951-61, midlertidig censorsuppleant ved de juridiske eksaminer ved Københavns universitet 1955, censor 1961-67.

Har skrevet: *Behandling af Dødsbo og Fællesbo* (2. ændrede og reviderede udg. 1945). Særtryk af *Formularer til Behandling af Dødsbo og Fællesbo*. Med Tillæg af *Formularer til Konkurs og Akkord*,

Nils Harbou.

Fotografi. Det kongelige Bibliotek.

(2. udg. 1945). *Hvorledes gør jeg Testamente?* (1946). Kommenteret udg. af Konkursloven (1962). Artikler og afhandlinger i *Juristen*, *Ugeskrift for Retsvæsen* og *Advokatbladet*.

R. 12. 12. 1951, R¹ 10. 9. 1963.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen II* (1955), s. 124, *Frederiksberg Bladet* 27. 1. 1966.

13. SIGURD THAL JANTZEN 1951-1962.

Født 12. 7. 1892 i Ruds Vedby. Forældre: amtslæge *Thal Jantzen* (død 1939) og *Hildur Jantzen* (død 1894). Gift 20. 3. 1926 med *Ebba Hansen*, datter af direktør for A/S Albani Bryggeri, *Rasmus Peter Hansen* (død 1930) og *Amalia Sofie Andrea Møller* (død 1946).

Student (Østre Borgerdydskole) 1910, cand.jur. 26. 1. 1916, by-

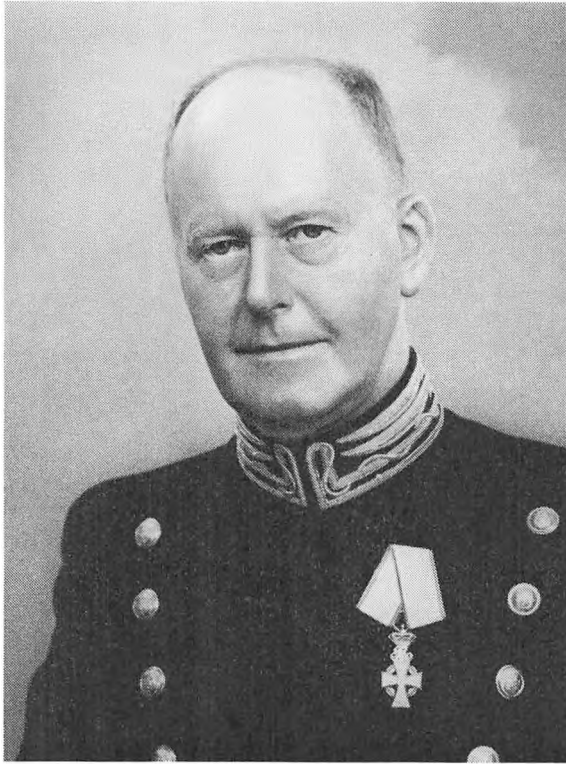
Sigurd Thal Jantzen.
Fotografi. Privateje.

fogedfuldmægtig i Odense 1916–19, fuldmægtig hos kriminaldommeren i Odense 1919–39, landsretssagfører 1933, beskikkelsen deponeret, kriminaldommer i Københavns Amts Nordre Birk 1.2.1939, dommer i Frederiksberg Birks 3. afd. 1.10.1951, 8.5.1962 afsked fra 31.7.1962.

Medlem af Ankenævnet for tjenestemandssager 1947, formand for Fredningsnævnet for Københavns amtsrådskreds 1953–57, formand for Mægler H.V.E.Jantzen og hustru Adolphine Jantzen, f. Larsens Familielegat fra 1933, fra 1960 medbestyrer af Herredsfoged Westrup og hustrus legat for ældre damer af den juridiske embedsklasse.

R.20.2.1947, R¹ 11.5.1959.

A.Falk-Jensen og H.Hjorth-Nielsen II (1955), s.272.

Gunner Rosendal Simonsen.
Fotografi. Privatejc.

14. GUNNER ROSENDAL SIMONSEN 1951-1965.

Født 20.1.1895 i Odense. Forældre: murermester *Simon Christian Simonsen* (død 1929) og *Karen Kirstine Nielsen Rosendal* (død 1926). Gift 20.8.1932 med *Gudrun Fløytrup Berg-Hansen*, født 24.6.1908, datter af læge *Christian Martin Berg-Hansen* (død 1935) og *Emilie Fløytrup* (død 1961).

Student (Odense) 1912, cand.jur. 14.1.1919, sagførerfuldmægtig i Odense 1919, dommerfuldmægtig i Nykøbing S. 1919, i Skanderborg 1.8.1922, kriminaldommerfuldmægtig i Roskilde 1.4.1935, dommer i Ringkøbing købstad m.v. 1.11.1942, i Frederiksberg Birks 2. afd. 26.8.1951 fra 1.10.1951-31.1.1965.

Medlem af ligningskommissionen i Skanderborg 1929-33, formand

for landvæsenskommissionen for Ringkøbing købstad m.v. 1942-51, for vejtaxationskommissionen for Københavns amts 1. område 1957-1965.

R. 27. 9. 1949. R¹ 3. 10. 1962.

A. Falk-Jensen og *H. Hjorth-Nielsen* IV (1958), s. 97.

15. CHRISTEN OVE CHRISTENSEN 1962 ff.

Født 17. 11. 1910 i Kædeby på Langeland. Forældre: Overbanemester ved D. S. B. *Christian Larsen Christensen* (død 1941) og *Anna Hansen* (død 1966). Gift 30. 12. 1943 i København med *Aase Korsholm Bjarnov*, født 26. 10. 1915, datter af civilingeniør *Hjalmar Victor Emanuel Rasmussen Bjarnov* og *Anne Korsholm*.

Student (Lyngby) 1929, cand. jur. 22. 1. 1937, s. å. fg. sekretær i Landbrugsministeriet, s. å. sekretær i Københavns magistrats 3. afd., fg. sekretær i Aktieselskabs-Registeret 1938, sekretær 1. 7. 1940, kst. fuldmægtig hos Rigsadvokaten 15. 6. 1945, kgl. udnævnt 1. 4. 1946, kst. dommer i Københavns byret 1. 2. 1951, kgl. udnævnt 1. 6. 1952, dommer i Frederiksberg birkerets 3. afd. 1. 8. 1962.

Fg. sekretær i Den faste Voldgiftsret 1. 10. 1934, sekretær 1. 10. 1939, fra 1964 i Arbejdsretten, sekretær hos 1. ekstraordinære statsadvokat i København 1945-47, mæglingmand i arbejdsstridigheder 1. 1. 1946, stedfortræder for statens forligsmænd 1. 1. 1964, forligsmand ved statens forligsinstitution 1. 1. 1966, formand for Bogtrykfagets voldgiftsret 1952, formand for LO's grænseudvalg 1955, formandssuppleant i Telefonvoldgiftsnævn I og II 1958.

Eksaminator i arbejdsret ved Københavns universitet 1957-61. Formand for de af regeringen nedsatte udvalg til sikring af sejladsen under arbejdskonflikten til Grønland, Bornholm og Færøerne 1961, formand for udvalget til ændringer i funktionærloven 1964, ministeriets arbejdsretlige ekspert i udvalg til oprettelse af hovedaftaler mellem Rederiforeningen og officersorganisationerne 1968.

R. 8. 10. 1957.

Har skrevet: Et tilbageblik i anledning af Den faste Voldgiftsrets 50-årige beståen, *Juristen* 1960, s. 201-215, Bemærkninger til hoved-

Christen Ove Christensen.
Fotografi. Privateje.

aftalen af 18. 11. 1969 mellem Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen i Danmark, De samvirkende Fagforbund, Juristen 1961, s. 231-68, Betragtninger over sympatiaktioner til støtte for udenlandske arbejdskonflikter, Nordisk administrativt tidsskrift 1962, s. 1-16, Frederiksberg Birk, Berlingske Aftenavis 26.6.1963, Arbejdsret (1967).

16. ELLEN ANNA MARIE LARSEN 1965 ff.

Født 27.9.1912 i København. Forældre: fhv. købmand *Christian Larsen* og *Olga Andersen*. Ugift.

Student (Gentofte) 1931, cand.jur. 6.2.1939, fungerende sekretær ved Københavns Byret, sekretær 1.12.1941, fuldmægtig 1.11.1946,

Ellen Larsen.
Fotografi. Privateje.

kst. dommer i Østre Landsret 1. 5. 1952, dommer i Københavns Byret 1.2.1955, dommer i Frederiksberg Birkerets 2.afd. 1.2.1965, i 1.afd. 1.2.1966.

R. 27.9.1960.

17. INGER ELLEN ANDERINE NØRREGAARD 1966 ff.
Født 1.1.1917 i København. Forældre: smedemester *Christian Emanuel Theobald Nørregaard* og *Agnes Mathilde Andersen*. Ugift.

Student (Rysensteen) 1935, cand.jur. 29.1.1945, sagførerfuldmægtig i København 1.6.1945, dommerfuldmægtig ved kriminaldommer-

Inger Nørregaard.
Fotografi. Privatejc.

embedet i Vejle 1.12.1945, dommerfuldmægtig III 1.2.1948, kst. dommerfuldmægtig II 1.7.1950, kgl. udnævnt 1.5.1952, i Maribo 1.4.1956, fuldmægtig I 1.4.1961 ved domstolene, tjenestegørende ved kriminalretten i Lyngby til udgangen af februar 1966. Dommer i Frederiksberg Birkerets 2. afd. 1.3.1966.

Sekretær for landvæsenskommissionen for Maribo amtsrådskreds 1956-1961.

Fra student til digter

Harald Kidde og Frederiksberg

Af OTTO ASMUS THOMSEN

DA HARALD KIDDE sent på somren 1898 flyttede til hovedstaden fra sin fødeby Vejle, var det på Frederiksberg, han slog sig ned, og vi tør tro, at det betød noget særligt for den unge mand, at det netop blev her, han kom til at leve sine første år i den store by, som han vist egentlig ikke brød sig så meget om. I hvert fald er hans første breve herovre fra kort og godt dateret *Frederiksberg*. Først senere kom gadenavn og husnummer til, og det skyldes sikkert kun, at der nu var tale om en ny frederiksbergsk adresse. Harald Kidde var nok stærkt bundet af sin hjemstavn, men havde alligevel ikke svært ved at slå rod i ny omgivelser. Inden længe har han formodentlig følt sig som frederiksberger, og det at bo netop her har velsagtens gjort savnet af Vejles fjord og skove lettere for ham. Han har følt sig nærmere det åbne land og den lille by, han aldrig glemte.

Det var en nyslået student, der kom til Frederiksberg det efterår, og han kom ikke alene. Det var moderen, amtsvejsinspektørens enke fra Vejle, som nu flyttede til hovedstaden med sine to sønner, Harald og Aage, for at den ældste af dem kunne begynde sine studier ved universitetet. Hun havde en lille formue og pension efter manden og kunne nok klare at holde sine sønner til bogen. Det var således uden tvivl en betrygget, men dog særdeles fordringsløs tilværelse, den lille familie kunne føre i de ny omgivelser.

HARALD HENRIK SAGER KIDDE (som det fulde navn lød) var født i Vejle den 14. august 1878 som søn af amtsvejsinspektør CHRISTEN HENRICHSEN KIDDE og hans 30 år yngre hustru, INGER DORTHEA, kaldet Doris.¹ Sine bedste barndomsår havde han levet i den lave ved-bendklædte amtsvejsinspektør-bolig Sønderbrogade 35 i Vejle. Det var det sted, han boede længst i sit liv, omkring fjorten år, og det ene-

ste sted, han rigtig regnede for et hjem. Efter faderens død i 1894 måtte moderen flytte til en lille anden sals lejlighed i den anden ende af byen, men hvor nært han end var knyttet til sin mor, hjemmet var og blev for ham huset på Sønderbro. Da døden lukkede det, brød han sig ikke om noget andet hjem, siger han.²

De ord skal vi ikke tage helt bogstaveligt. Harald Kidde berømmer selv sin mor for hendes evne til at skabe et hjem, som børnene fandt bedre end alle andres, og vi har ingen grund til at tro, at dette ikke også gælder de »vekslende stuer«, hvor familien siden satte bo, i Vejle og på Frederiksberg. Her havde man fundet en stuelejlighed på Frederiksvej nr. 25, og uden tvivl har hjemmet her haft størst mulighed med anden sals lejligheden i Skyttehusgade i Vejle.

Officielt var det teologien, Harald Kidde ville studere, men meget har han næppe fået gjort ved det. Han havde en kuffert fuld af manuskripter med fra Vejle, og egentlig var det digter, han ville være. Han troede også, han kunne blive det, selv om han havde lidt den tort kun at få godt og godt plus i dansk stil til studentereksamen og oven i købet havde været lige ved at få mådelig. Hvor mange forelæsninger studenten gik til ved det teologiske fakultet, vides ikke, men det har næppe været ret mange. Hvor megen tid kunne der blive tilovers fra skriverierne og fra de forelæsninger over litteratur, han så trofast fulgte hos docent VALDEMAR VEDEL? Filosofikum skulle også passes, og navnlig logiken havde han svært ved. Det er indlysende, at den slags ikke lå særlig godt for et følelses- og fantasimenneske som Harald Kidde, men han gik med flid til opgaven.

Det var da ikke nogen helt almindelig student, der havde sat bo på Frederiksvej. I Harald Kiddes liv blev Frederiksberg-tiden den periode, da han levede sine sidste ungdomsår sammen med moderen og den ti år yngre bror i et hjem, som stadig havde sit stærke præg af barndomshjemmet, og samtidig tog de første skridt ad den livsbane, der skulle blive hans. Mens Harald Kidde boede på Frederiksberg, fik han ikke alene sin debut, men også sit gennembrud som digter. Han flyttede dertil som en student, ved hvis kunstneriske evner en streng censor havde sat et kraftigt spørgsmålstegn, og han flyttede derfra som en forfatter med fem bøger bag sig og et navn, der vel kunne være omstridt, men som ingen mere turde tvivle på.

Frederiksvej 25 på Frederiksberg, hvor Harald Kidde boede fra 1898 til 1901. Fotografi 1969. Frederiksberg Kommunes Biblioteker.

En studenterkammerat fulgte med fra Vejle (uden dog at bosætte sig på Frederiksberg). Det var den senere journalist og forfatter NIELS TH. THOMSEN.³ Han har fortalt om disse år i Harald Kiddes liv, og især er man ham tak skyldig, fordi han samlede og fik trykt en række af Kiddes breve fra denne tid. Der er tale om ialt 10, og af dem stammer de 9 fra Frederiksberg-årene. Det første er fra juni 1901 og det sidste fra 22. november 1904. Dette sidste brev er dateret Henrik Ibsens Vej, de andre Frederiksberg, et enkelt endda »Hulen på Frederiksberg«, mens et fra april 1902 mærkeligt nok har fået dateringen København. Andre breve fra denne periode i Harald Kiddes liv, ialt 25, findes trykt i Artikler og Breve.⁴ Også her dateres først Frederiksberg og siden Henrik Ibsens Vej. I det ældste af brevene fortæller Kidde sin

gamle dansklærer fra Vejle, CLAUSEN-BAGGE, om sin debut, i det sidste giver han den samme mand meddelelse om sit forestående bryllup og den fraflytning fra Frederiksberg, som fulgte deraf.⁵

I sin bog om Harald Kidde citerer NIELS JEPPESEN en lille prosaskitse, hvor Kidde skildrer sin første bolig på Frederiksberg:⁶

»Tiden er gået, og alt er ikke mere, som det var.

Jeg er ikke længere hjemme i Vejle; hæver jeg Blikket og ser ud, er det ikke mere Grundet høje Skove, der står bag Rudens Glar. Det er fjerne Banker med en Mølles Kors længst borte og nærmere, helt inde under 1. Sals Vinduet er det Fasankirkegården. Kun Gårdspladsen dernede, et Plankeværk og en Rad høje Poppelpile – så ligger de døde der og sover. Da jeg kom herover, så jeg ikke Kirkegården. Jeg vidste, den var der, men jeg så den ikke. Da dulgte Poplernes grønne Løvskaerm; men som Efterårets Dage kom som hvasnæbede Fugle og rev Blad på Blad fra Grenene dernede, så jeg den mere og mere. Og i blåbleg Aften sent Oktober jeg stod og stirrede ned på de hvide Kors gennem det tynde Løvs Gitter, sagde jeg: Dag for Dag falder de Blade, der nådig dækker Sorgen for mig, og År for År falder de Illusioners grønne Løv, som skjuler Livets Rædsel for mig.

Der var vidunderlige, blide blå Månenætter først i Tiden, jeg var her.

Ruden var anløben af Dug og drev af Væde, og derigennem spejlede Månen sig. Det var, som Vindueskarmen stod fuld af Vand, og Stuen var fyldt af sølvblåt Lys. Mine Gardiner hænger således, som Gardinerne hang hos vore Bedsteforældre (...) Sad jeg da i min Stol og så mod Trefagsvinduet og så Kirkegårdens Kors, der glimtede som Ædelstene, og Møllen langt borte, da mente jeg, det var en meget gammel Præstegårds Studerekammer«.

Her har vi da på sit frederiksbergske kammer en ung student, som måske endnu drømte om engang at blive landsbypræst. Som så ofte hos Kidde ligger digtning og virkelighed tæt op ad hinanden, og det er tydeligt, at der må være tale om Frederiksvej og ikke Henrik Ibsens Vej, som Niels Jeppesen vil have det til. Der er jo ingen Fasankirkegård ved Henrik Ibsens Vej. Forklaringen på Niels Jeppesens pudsige fejltagelse er simpelthen den, at han ikke har vidst noget om adressen på Frederiksvej. Jeppesen var fire år yngre end Kidde, han kendte

Kidde flygtigt fra latinskolen i Vejle, hvor de begge gik, men de omgikkes først rigtigt, efter at Jeppesen var kommet til København som student i efteråret 1901, og da var familien Kidde flyttet fra Frederiksvej. Når der tales om første sals vinduet, må det enten være en fejl-læsning eller måske snarere en af de poetiske friheder, som Harald Kidde tit tillod sig.

Skitsen er også på anden måde særdeles karakteristisk for Kidde, og det lige fra det indledende suk, at alt er ikke mere som det var. Det er betegnende for ham, at hans iagttagelse af det nærværende er lige så stærk som hans erindring om det svundne. Derfor væves den realistiske beskrivelse af boligen på Frederiksberg sammen med minderne om »hjemme i Vejle«, men hvor meget Kidde end dvæler ved sin længsel, røber han dog også utvetydigt, at han finder sig meget godt hjemme i det ny. Gardinerne minder ham jo om bedsteforældrene (som han for resten aldrig har kendt). Selv på sine rejser ville Kidde gerne, for at bruge hans egne ord, lade en rodtrevl fæstne sig på fremmede steder, hvor meget han end bestandigt higede mod nye horisonter. I hans sind var der alle dage en frugtbar spænding mellem rodfast og rastløs.

Det er også karakteristisk for ham, at den virkelighed, han havde tilegnet sig og altså bundet sig til, skulle gå tabt for ham, før han rigtig kunne digte om den; det oplevede skulle helst blive til minder først. Men så skete det også. Han oplevede så intenst og erindrede så inderligt, og det er forklaringen på, at vi så tit i hans bøger finder spor af de steder, han har boet, mere eller mindre omdigtet, især det sidste. Harald Kidde var ikke bange for at gå nøgleromanen endog betænkeligt nær. Det var naturligvis i første omgang barndomshjemmet og barndomsbyen han digtede på – inklusive den søde provinspige, han ikke fik⁷ – men efterhånden dukker også de nye lokaliteter op i værkerne. Det sker for Frederiksbergs vedkommende i romanen *De Blinde*, der udkom november 1906. Her træffer vi igen boligen på Frederiksvej, som familien Kidde jo nu forlængst var flyttet fra.

Det er hovedpersonen, Bent Havlykke, der bor her efter at være kommet til hovedstaden for at studere. Han lever et studentertiliv, der nok meget minder om Harald Kiddes eget. Han er for eksempel på vej hjem fra universitetet:

»Regnen strintede Bent i Ansigtet, og Haveloken hvirvlede om hans Ben. Med Bøgerne presset tæt mod Brystet arbejdede han sig foroverdukket fremad mod det stride Slud, der slog ind fra den dråbeslørtede Græsmark og det mørkedrukne Land bag Banediget. De høje Træer i Apotekerens Have bølgede som sorte Masser mod Skygrået, og Skæret fra Lygten forude flimrede i én Diamantspille gennem Regndråberne.

Han havde slået sit Knæ, da han som sædvanlig klavrede over Gærdet om Frederiksberg Have ud mod Søndre Fasanvej – der var dér et Træ, han kunde entre op ved. Lågen havde som altid været lukket, inden han gennem Haven nåede den, men det blev jo også helt mørkt, før han fra Høffdings Forelæsninger kom herud, og hvor skulde han få Stunder til at nå om ad Smallegade eller Roskilde Landevej?»

Han sukker, fordi han ikke længe har hørt fra sin elskede Helene, »snublende i det trætte Knæ over den lerede Forstadsvejs Stenknolde«, og standser »forpustet foran det yderste af de høje Huse, der fra Havens Skovmørke, langs Apotekerens Træer, som en stejlt takket Bjærgmur skød sig ud mod den græsgroede Fælle og det øde Land om Damhussøen. Med blinkende Øjne og Bøgerne under den tyndt flagrende Havelok så han ud mod de sorte Skyflåder med Jernbanens Telegrafmaster, et Lys fra en af Gårdene derude gnistrede et Øjeblik som en Lanterne gennem Regnpisket – som Lysene på Åsletten hjemme –«.

Kommet hjem på værelset ser han »Skyernes grå Flugt hen over Fasankirkegårdens gyngende Træhav« og finder et afskedsbrev på bordet fra barndomsveninden. Han tror ikke, det kan være rigtigt, og mens tankerne hvirvler gennem hans hoved, ser han møllen dreje sine vinger rundt bag kirkegårdshegnet under Søndermarkens Skov, »som en Trådvinde gennem Regnens sammenfiltrede flyvende Garn«, og hører en klokke ringe gennem blæsten fra kapellet derude.⁸

Harald Kidde selv begyndte på hebraicum og fuldendte filosofikum. I logiken blev han manuduceret af Niels Th. Thomsen. Harald påstod, at det ikke var ham muligt at forstå den – akkurat som han heller ikke kunne forstå matematik – men han reddede sig alligevel et ug til eks-

amen og kunne nu kalde sig cand. phil. Der var andre prøver, han var mere ivrig efter at bestå. Studenten fra Vejle havde ikke været mange uger i hovedstaden, før han en mørk aften i december begav sig fra Frederiksvej ud til Nøjsomhedsvej på Østerbro, hvor literaturhistorikeren og kritikeren, docent VALDEMAR VEDEL boede på en fjerdesal. Kidde havde allerede i Vejle læst Vedels bøger og var især begejstret for hans *Svensk Romantik*. Nu ville han høre hans dom om de skriftlige arbejder, han havde med fra Vejle.

De digte, han først kom med, faldt ikke rigtig i Vedels smag. Bedre gik det med prosaskitserne, hvor Vedel fandt, at han i langt højere grad havde fået sin ejendommelighed frem.⁹ Og så gik det for resten stærkt. I december var den unge digter første gang hos Vedel, en søndag morgen, den 15. januar 1899, kom han igen, og da spurgte Vedel ham, om han ikke skulle vise manuskripterne til redaktøren af *Illustreret Tidende*, forfatteren EINAR CHRISTIANSEN. Dette skete samme aften, og allerede dagen efter fik Kidde brev fra Einar Christiansen, som bad ham »se herop«. Det gjorde han den 17., og den følgende søndag, den 22. januar, stod Harald Kiddes navn for første gang på prent i *Illustreret Tidende*. På mindre end en uge havde studenten fra Frederiksvej gjort springet ind i litteraturen.

Debut-arbejdet var et »sindbillede« med titlen *Æblerne*. Pigen beder om en af de blussende frugter, men han tør ikke plukke et. Da tager pigen selv en hel gren. Eet æble ville hun have delt med ham alene, siger hun, men nu tog hun mange og vil dele med mange. Og hun forlader ham »med grenen løftet over sig som et scepter«. Det var måske ikke dengang så let at se, at det var en af Danmarks store digtere, som her trådte frem i lyset. I dag er det tydeligt, at dette lille prosadigt om to unge foran livets træ med de modne frugter er kernen til alt, hvad Harald Kidde siden skulle skrive. Han fik aldrig sagt sit sidste ord om disse to af den enkle grund, at han her fandt alt, hvad livet rummer af fryd og smerte, af magt og afmagt, ja, af liv og død.

Ugedagen efter havde *Illustreret Tidende* et nyt bidrag af samme mand, *Gule Roser*, og flere fulgte, således den 7. maj *Pigens Vadedsted*, en ny version af den gamle historie om pigen, der trådte på brødet. Der fortælles om to fattige søstre. Den ene vil gifte sig for penges skyld, men da hun kun tænker på sig selv og ikke på sine sultende for-

ældre, synker hun i skarnet. Den anden sælger sig, men gør det alene af kærlighed til forældrene. Med brød til dem når hun gennem moradset uden eet stænk af smuds på sin hvide kjortel, trods alt hvad »Tussernes kvækkende Tunger så håned«. ¹⁰

Denne handske til moralens vogtere blev taget op af en velmenende ældre herre, JOHANNES SCHRÖDER, som i Kristeligt Dagblad anbefalede Illustreret Tidende »at gennemføre en sundere Moral-Kritik over for sine Medarbejdere. Sker dette ikke, da maa de gode Hjem betænke, hvilken Forargelse de risikerer at føre ind i deres Familiekreds med det smukke Blad«. Indsenderen fandt, at konsekvensen af Harald Kiddes moral måtte være, at staten skulle beskytte bordelværterne. ¹¹

Et par dage efter svarede Kidde på dette, som han kaldte »et meget uhøvisk Angreb«. Han syntes, at hans parabel var blevet sønderlemmet, så dens sande mening ganske forsvandt. »Kristeligt Dagblad skulde gennemføre en sundere Moral-Kritik over for sine Medarbejdere, saa tillodes det maaske ikke, at en ung Forfatter æreskændes paa de første Skridt af hans Bane«.

Skønt Kristeligt Dagblad egentlig ikke fandt Kiddes indlæg »særlig egnet til Optagelse«, trykte man det alligevel, sammen med yderligere nogle bemærkninger af Johannes Schröder. Kidde havde underskrevet sit indlæg med fuldt navn og adresse (Frederiksvej 25, F), og Schröder skriver: »Om »Harald Kidde« var et paataget eller et virkeligt Navn, om der bag det stod en ung eller en gammel Forfatter, interesserede mig ikke; men da der nu melder sig en ung Forfatter under Navnet, saa vil jeg gerne henvende et Par Ord til ham«, hvorpå han søger at udrede hr. H. Kiddes »i høj Grad forvirrede Begreber om Ægteskabsmoral«. ¹²

Johannes Schröder var en kendt mand og deltog ofte i den offentlige debat. Han var bror til højskolemanden Ludvig Schröder, havde været lærer hos ham i Askov og oprettede siden sin egen højskole i Brøderup på Sjælland. Han måtte imidlertid forlade den og tog til København, hvor han blev vingrosserer. Men handelen var ikke hans hovedinteresse. Han gjorde et stort arbejde for soldaterne i København og for Santal-missionen og havde mange tillidshverv i grundtvigske kredse. ¹³ Harald Kiddes første levnedsskildrer, JENS MARINUS JENSEN, kommer i sin Kiddebog ikke nærmere ind på, hvem Johannes

Schrøder var. Det er så meget mere mærkeligt, som Jens Marinus Jensen både har kendt ham og selv siden blev forstander for Brøderup højskole. J.M. Jensen skildrer Schrøder som »en gammel, mild mand med et smukt hvidt skæg«. ¹⁴

Ved at læse om ordvekslingen mellem Schrøder og Kidde får man nok i vore dage den berømte storm i vandglasset i tankerne, men episoden bør huskes, om ikke for andet så for de følger, den fik for Harald Kiddes liv. Han havde søgt og fået en plads som huslærer hos præsten på Læsø, men fik afbud, efter at præsten havde læst Kristeligt Dagblad. Derfor kom han aldrig til denne ø. Uden Johannes Schrøder ville Harald Kiddes ophold på Frederiksberg måske være blevet af kortere varighed.

Illustreret Tidende havde iøvrigt før vakt forargelse med literære bidrag. Et digt af Erik Waage om Krøyers børsbillede med linjen »I Guldet finder Kræmmersjælen Frelse« havde stødt mange læsere og givet anledning til mange opsigelser af abonnementet. ¹⁵ Det var vel med dette i tankerne, at Einar Christiansen ikke turde bringe Kiddes skitse *En Kvinde* i Illustreret Tidende. Jesus beder her en ung og dejlig kvinde køle hans brændende tindinger, men i stedet bryder hun en skøn rose af torne kronen og fæster den »i sit rige, sorte Hår«. Pigens Vadested havde Einar Christiansen ikke betænkeligheder ved, men det var altså fra den, forargelsen skulle komme.

En Kvinde blev da trykt i Vagten, et nyt literært tidsskrift, der med L. MYLIUS-ERICHSEN som redaktør fristede en 1-årig tilværelse 1899-1900. Det er blevet kaldt vort fornemste literære tidsskrift siden JOHANNES JØRGENSEN'S Taarnet. ¹⁶ Blandt medarbejderne var Aakjær, Johs. V. Jensen og Thøger Larsen. Som redaktionssekretær fungerede daværende boghandlermedhjælper ROBERT NEIENDAM, der i sine erindringer fortæller om bladet: »De Unge fik Plads og dermed Luft under Vingerne. Dette gjaldt ogsaa det fornemme Talent Harald Kidde, som jeg mindes med Studenterhue og blaaafrossent Ansigt«. ¹⁷

Talentet skulle bekræfte sig. Også i Tilskueren fik Harald Kidde indpas – her overtog hans gode ven Vald. Vedel redaktionen fra 1901 –, ¹⁸ og i juli måned 1900 udkom den unge mands første bog, *Sindbilleder*. Den blev udgivet af Det nordiske Forlag, Ernst Bojesen, og var trykt hos en af tidens fornemste bogkunstnere, SIMON BERN-

Simon Bernsteens titelblad til »Sindbilleder«, 1900.

STEEN i Peder Hvidtfeldts Stræde, i en efter vor tids smag måske lidt søgt skønvirke-stil. De stiliserede blade og blomster i vignetterne virker ikke så ilde, men for satsbilledets skyld har bogtrykkeren på omslag og titelside måttet gøre vold på navnet Harald, hvor R og A for at spare et bogstavs plads er sat oven på hinanden.¹⁹

Bogen har det noget bitre motto fra Hamlet: »Malurt! Malurt!«, men lige så betegnende er det, at den er tilegnet digterens mor. Formerne i Sindbilleder er mangfoldige, svingende fra allegorien i slægt

Harald Kiddes 2. bopæl på Frederiksberg, Henrik Ibsens Vej 9,
1901-1907. Fotografi 1969.
Frederiksberg Kommunes Biblioteker.

med eventyret over stemningsbilleder, der ligger tæt op ad prosadig-
tet, helt over til novellen, der dog altid er kort og skitsepræget. Bogen
blev godt modtaget. EDVARD BRANDES skrev i Politiken, at »Forfatten-
ren kan sit Sprog og ved, hvad han vil. Dette er da en elegant Debut«. Nationaltidende fremhævede hans »glødende, farverige Stil og den
ægte poetiske Kerne inden for den smukke og strålende Skal« og mente
ellers, at man ikke ret hyppigt hos en debuterende forfatter så tydeligt
og bestemt kan fastslå det digteriske talent som hos Harald Kidde.

Studenten blev digter, og det skete, mens han boede på Frederiksvej. Harald Kidde var en grøn (om ikke helt ung) student, da han flyttede dertil, og en grøn forfatter med de første laurbær i hånden, da han flyttede derfra. Det var i 1901, og der er næppe grund til at tro, at de Ahasverus-tendenser, som den unge digter ellers gerne koketterede med, har nogen skyld i denne flytning. Det var sikkert udelukkende ønsket om en bedre lejlighed, der var afgørende, en lejlighed, som bedre svarede til familiens ny status. For resten kan man ganske pudsigt af vejviserens tørre data aflæse denne sociale stigning. For Frederiksvej 25 stuen er for årene 1899 og 1901 kun opført enkefru I.D. Kidde, men i 1901 og følgende år finder vi for Henrik Ibsens Vej 9, II sal sammen med enkefruen: H.H. Kidde, cand. phil. Fra og med 1904 står der: Harald Kidde, cand. phil.

Om hjemmet på andensalen Henrik Ibsens Vej 9 har mange af vennerne fortalt. Kidde havde nemlig trods sin enspændernatur et stort talent for venskab og skabte sig i hovedstaden en helt ny omgangskreds. Således har HENRI NATHANSEN tegnet dette billede af den unge forfatter og hans bolig:²⁰

»Han boede dengang paa Henrik Ibsensvej, den lidt graa og stemningsforladte Gade ude ad Vester. Moderen lukkede gerne op, stilfærdigt førte hun mig gennem de smaa Stuer, der var mærket af nøjsom og bortgemt Provins, og bankede sagte paa Døren ind til hans Værelse. Idet Døren aabnedes, lyste Sneen fra nogle Villahaver ind over Stuen, og en gammeldags Duft af Røgelse slog den Indtrædende i Møde. Værelset var beskedent, og beskedent udstyret: En Seng, et Arbejdsbord, en Reol og et Par Stole – midt i Rummet Petroleumsovn, fra hvis Plade Kongerøgelsen duftede. Naar jeg saa havde trykket hans smalle kølig-glatte Haand og hørt hans tyste, gæstmilde Stemme byde velkommen, satte vi os hen i nærheden af Petroleumsovn. Og i det klare vinterlige Lys, hvori Ovnens røde Øje glødede lunt og fortroligt, kunde vi da sidde i kammeratlig Samtale, medens Timerne gled, og ingen Lyd trængte ind i den spartanske Celle.«

Harald Kidde var i 1901 blevet medlem af en slags klub, som ANDREAS HANSEN, senere højskoleforstander og præst, oprettede af studenter og kunstnere efter princippet: de størst mulige modsætninger. Med var blandt andre billedhuggeren JENS LUND, der 1902 gjorde den

buste af Kidde, som nu findes på Statens Museum for Kunst, juristerne VINDING KRUSE, siden professor, og O.K. MAGNUSSEN, senere overretssagfører. Man samledes også hos Kidde. »Et smukt Hjem«, siger Andreas Hansen, »der var *stille*, hvor man traadte sagte paa bløde Tæpper, og ingen stærke Udraab eller Latter kunde tænkes. Der var noget Kiddesk forfinet – og *Masser af Bøger*«. ²¹

Vinding Kruse har sagt, at Harald Kidde den gang boede som en eneboer midt i den store stad. Det er, som vi har set, ikke rigtigt. Kidde levede hverken som eremit eller troglodyt, selv om han nok kunne kokettere med det, i hvert fald i sin nervøsitet forud for et stort selskab hos Vald. Vedel. ²² For store selskaber yndede han ikke.

En yngre bror til O.K. Magnussen, RIKARD MAGNUSSEN, hørte også med til kredsen. Han blev billedhugger og er ophavsmanden til portrætrelieffet på den mindsten for Harald Kidde, som i 1922 rejstes i Vejle Nørreskov. Han har også gjort en buste af digteren og har fortalt om ham og hans mor i en lille bog, *Konvolvulus og Immorteller*. ²³

Harald Kidde havde således tidligt en vis kontakt også med bildende kunstnere. Dette skyldtes for en stor del skolekammeraten fra Vejle, SIEGFRED NEUHAUS, som var flyttet med familien til hovedstaden og boede hos Kiddes til 1904. Han gik på Akademiet, og gennem ham kom Kidde i forbindelse med andre unge malere, HARALD GIERSING og SIGURD SWANE, der var nære venner af Neuhaus. ²⁴ Swane og han fandt hurtigt hinanden, ikke mindst værdsatte Kidde Swanes digteriske evner, mens derimod Giersing og Kidde, efter hvad Neuhaus fortæller, slet ikke kunne omgås. ²⁵

Siegfred Neuhaus vandt sig et navn som maler. Han debuterede på Charlottenborg og rejste siden til Paris. I mange år var han tegnelærer ved Sorø Akademi. Han betegnes som en stilsfærdig, men ægte og særpræget kunstner. I 1902 malede han et portræt af Harald Kidde, som nu findes på Vejle Museum. ²⁶ En ung pige, LOUISE BECHMANN, kom til Kidde for at vise ham nogle digte, hun havde skrevet. Hun blev gift med Neuhaus. Kidde havde forelsket sig i hende, men forgæves. Venskabet led dog ikke noget skår derved, og det gik heller ikke i stykker, da det siden kom til et brud mellem Neuhaus og fru Doris Kidde. ²⁷

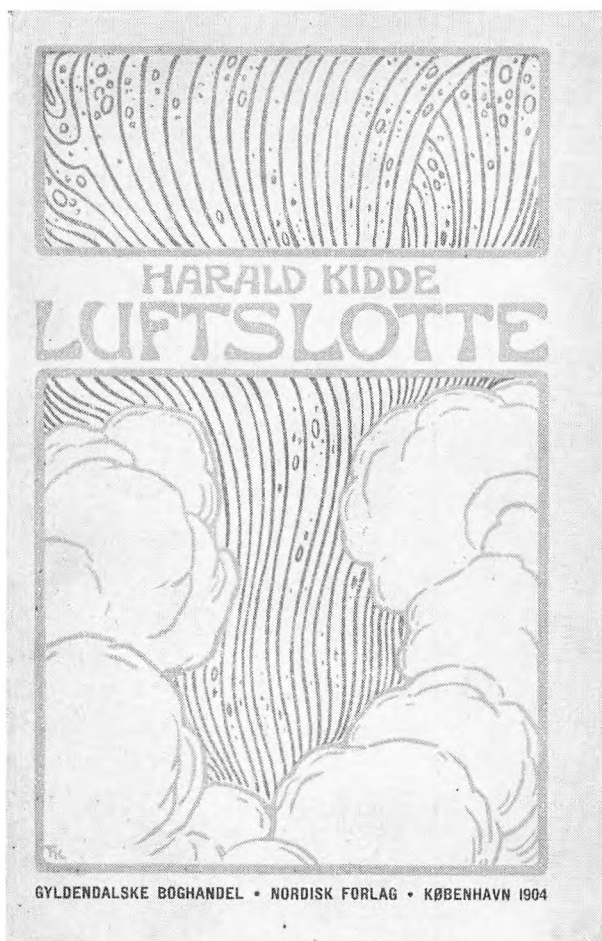
Hjemme- og vinterlivet på Frederiksberg blev hver sommer afbrudt af ferierejser. De gjaldt næsten hvert år Sverige, selv om familien også, i al fald de første år, trofast vendte tilbage til Vejlefjord, for eksempel til Fakkegrav og Brejning. I efteråret 1899 opholdt Kidde sig tre måneder i Vroue i Jylland som gæst hos sin gamle lærer, pastor MOGENSEN.²⁸ Her skrev han på sin roman *Aage og Else*, hvor pastoren optræder som magisteren. I skitsen *To Søstre* har han også skildret opholdet her. Hvorfor han i denne har løjet sig to år yngre, end han i virkeligheden var, er ikke godt at vide.²⁹ En sommer deltog Kidde i et studentermøde på Askov, og i 1904 besøgte han Clausen-Bagge i Støvring, hvor denne nu var præst.

Det foretrukne sted i Sverige var i disse år fra 1902 til 1908 Östra Karup, øst for Båstad. »Så vægtigt et Land som her finder jeg ikke i Danmark«, skrev Kidde om disse egne ved Hallandsåsen.³⁰ Men han længtes videre ud og regnede efterhånden ikke Sverige for udland. Ret tidligt var han blevet medlem af Forfatterforeningen, og da han her fik et rejsелеgat, som INGEBORG MARIA SICK netop havde stiftet,³¹ vendte han næsen mod syd.

I Östra Karup havde han i august 1903 lagt sidste hånd på anden del af romanen *Aage og Else*, bogen udkom i september, og i maj 1904 rejste han og var væk i fire måneder. Halvdelen af tiden tilbragte han i Murg ved Walensee i Schweiz (kanton St. Gallen). Desuden besøgte han Schwarzwald, Dresden, Nürnberg og Rothenburg-obder-Tauber. Sent om aftenen den 1. oktober var Kidde hjemme igen.³²

I 1902 og 1903 havde Harald Kidde udsendt sin digre to binds roman, *Aage og Else*. Den handler som bekendt om drengen Tue Tavsen, der i den grad er blevet rystet af dødens hyppige besøg i barndomshjemmet, at han ikke kan hengive sig til livet, end ikke da den yndige Lull Wedén vil give ham sin kærlighed. Han misforstår livet, er uden tillid til det og vil ikke glemme sine døde. Bogen blev trods flere kritiske røster en sejr for Kidde, og han kunne nu med god samvittighed helt hellige sig forfattergerningen.

Hans næste bog, *Lufislotte* (1904), indeholdt en række nye sindbilleder, nu ofte af et mere novellistisk tilsnit end i den første bog. Romanen *De Blinde*, der udkom i 1906, behandler igen troskabens problem, eller måske rettere troløshedens: kan man finde en ny kær-

Titelblad af Fritz Kraul til »Luftslotte«, 1904.

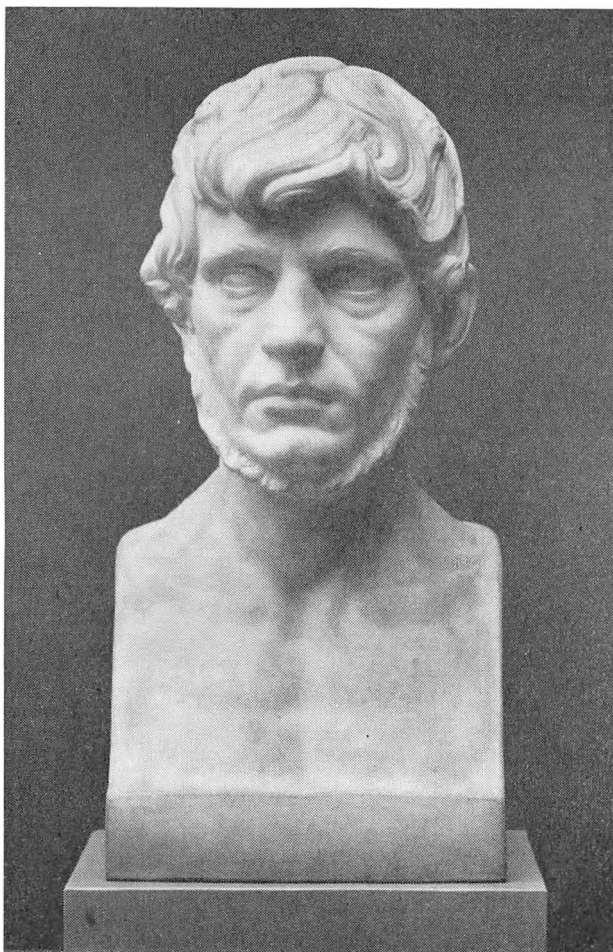
lighed, når man een gang er blevet svigtet? Bogen foregår dels i barn-
doms-egnen omkring Vejle, dels i Schweiz, hvor Murg er blevet til
Friedheim. Og det er det eneste stednavn, der er forandret.³³

Det er i denne bog, vi som nævnt møder Bent Havlykke på Frede-
riksvej. Siden er der knap så megen tale om frederiksbergske lokaliteter
i Kiddes bøger. I *Loven* bor hovedpersonen Niels Hilding efter sin
mors død alene sammen med faderen i en »lille Villalejlighed på en af
Frederiksbergs Sideveje, bag høje Bjærgfyr som derhjemme (Niels er

også fra den østjyske fjordby), med dæmpet Lygteskær på Ruden og en enlig Vandrers Trin uden for på Flisen. (...) Hvor følte Niels det da ikke, som han færdedes frem og tilbage mellem Bibliotekerne og sin Plads her midt i Stuen ved Bordet under Lysekronen, at hint Hus i Skovene over Fjorden nu var evigt forsvundet og aldrig til at finde mer. (...) Og medens Faderens Profil ikke rørte sig ved Vinduet, og kun en Spurv flagrede om Havens halmhullede Rosenbuske for et fjernt Svirr fra Gamle Kongevejs elektriske Sporvogn, følte han i en Forladthedens nøgne Isnen, at han var alt ene i Verden, ene for Livet«. ³⁴ Senere kan han dog føle sig på rette plads også her: »som han stod dér på Tærskelen og atter hørte det svage Svirr af Gamle Kongevejs Sporvogne og Suset, en Spurvs Vinger vakte gennem den stille Luft i Haven«. Niels er som de fleste af Harald Kiddes hovedpersoner en skrivende mand, og nu glider årene ensformigt hen: »fulde af stille Flid og Betragtning, bag Havegærdets Bjærgfyrr på den afsides Villavej, hvorhen kun Gamle Kongevejs Sporvognssus bragte Bud fra den levende og handlende Verden derude«. ³⁵

Det er jo tydeligt nok, at Kidde her er inspireret af minderne om de år, da Frederiksberg var hans adresse. I den næste bog, *Den Anden*, der ellers foregår ved Vejlefjord, har hovedpersonerne Eva og Helge Kolind (han er rent undtagelsesvis maler) haft bolig samme sted. »Den frederiksbergske Villavej derovre, gamle Kongevejs Sporvognsklemten, Skridtene på Flisen og Duret fra den store By, der i Lygteskæret trængte ind gennem Løvet –.« ³⁶ Også *De Salige*, der er Kiddes eneste københavner-roman, har billeder fra Frederiksberg. Henning Norden møder Terese på Vesterbro og følger hende »ud i Frederiksberg Allé's Vinterskumring mellem våde Mure bag tomme Haver. (...) Ja, husker du den dybe Aftenrøde over Runddelens spæde Lygteskær, over Frederiksberg Haves muldblå Kroner, dens Glød af Ild og Blod, husker du dens Skær på vore Øjne, på vore Hænder? som fra en Revne i Jorden, et Sår eller et Skød? / Vi fulgtes ad din Villavej med det visne Løvs Sus på Murene og i Haverne, til din Låge og ad Stien til din Trappe.« ³⁷

Blandt vennerne var dr. phil. KONRAD SIMONSEN, og han har efter Kiddes død i sin roman *Den ny Adam* tegnet et ret karikeret billede af den unge digter: »Nilaus (...) var blegfed, havde langt Haar i Tjavsler

Harald Kidde. Fotografi efter buste af Jens Lund, 1902.
Statens Museum for Kunst.

ned i Panden, sorte, stumpede Tænder og Øjnene skjulte af store, cirkelrunde, hornindfattede Brilleglas, hvorfra to tykke, sorte Snore daskede ned. Hans Holdning var ludende, og naar han talte, skete det langsomt og med Vægt, som for at betone sine Ords Betydning og sin solide, landlige Oprindelse. Han talte ligesom sine Kolleger helst om Bøger, eller han berettede smaa, ondsksfulde Historier om fælles litterære Bekendte. Overfor alle Folk som ikke studerede, lukkede

han sig til i stum afvisende Overlegenhed. Han var selv Forfatter til en bindstærk Roman, som af hans Venner i Pressen erklæredes for højst ejendommelig, visdomsfyldt og en lang ransagende Sjæleanalyse (...) Men ogsaa Nilaus var, trods sin forskruede Stil som Forfatter og sit tilstræbte grublende, verdensfjerne Udseende med de for alt ydre blinde Øjne, – en saare jævn og borgerlig Natur, der særligt satte Pris paa god Mad, lod sig forkæle af sin Mor, som han boede hos, og var for flegmatisk og materiel til nogensinde at faa Lyst til at forlade Danmark uden hvis Rejsen foretoges paa en bekvem og sikker Maade. (...) Han læste og læste og havde Provinsboens Evne til sindigt og uhyre omständeligt med et stille Lune at kunne genfortælle, hvad han havde læst. (...) Saa lidet Nilaus end formaaede at lodde Sjælens Dybder, dertil var han altfor modløs og bornert, saa havde han dog sin Opmærksomhed rettet paa det sjælelige og var i meget et naivt, alvorligt og nænsomt Gemyt som Tidsaanden forkvælede.«³⁸

Det vil ikke være retfærdigt, om vi ikke ogsaa lader en anden af vennerne få ordet, nemlig ANDREAS HANSEN. Han skildrer Kidde således: »En spinkel, altfor fin Krop med et stort, ligesom »for tungt« Hovede. Et fint, stærkt markeret Ansigt, der – maaske paa Grund af det mærkelige Kransskæg – saa gammelt ud. Skægget, de oftest nedslagne Øjne med tunge Bryn og det lange Haar, der var redt lige ned og omtrent naaede Brynene, og Lorgnetten for de nærsynte Øjne, gav ham et tillukket, indadvendt Præg. Alle hans Bevægelser var langsomme, hans Gang som om han skulde tænke en Tanke for hvert Skridt. Der var noget overfølsomt, stærkt forfinet hos ham – som om alle baade Sjælens og Legemets Nerver laa blottede. (...) Han var meget alvorlig (...) Alligevel havde han megen Humor. (...) Han boede hos sin Mor – i et smukt Hjem (...) Der herskede det fineste Forhold mellem Kidde og hans Mor!«³⁹

Det kan undre en, at venen NIELS JEPPESEN i en af sine romaner har benyttet træk af Kidde-karikaturen til at karakterisere en af sine personer: »I det Ydre bar han alle Digtermærkerne til Skue: Stort, fedtet Haar, der fra en Skilning faldt tungt ned i Panden og Tindingerne, uren, sygelig Teint og rødligt Kristusskæg, tungsindige blaa Øjne og ludende Gang. Dertil kom høje, men ikke altid propre Flipper og et stort, flagrende Kunstnerslips, der kæmpede med den tykke

Lorgnetsnor, som trak i Glassene foran de rødlige Øjne«. Denne digter får aldrig sine bøger skrevet og lever mest af plat og ligner således ellers på ingen måde Kidde. Også denne bog udkom først efter Kiddes død.⁴⁰ De ydre træk svarer nøje til dem, der præger tegningen til Blækspruttens neu-ruppiner, da Kidde i 1907 havde fået CARL MØLLERS legat:

Havde Carl Møller kendt Humoristen Kidde,
Havde han sat sine Penge overstyr i Tide.⁴¹

Humoristen Kidde er for resten et kapitel for sig. Vennerne fortæller tit om, hvor munter en mand han kunne være, men det mærkes så godt som ikke i hans bøger. Et glimt af Kidde som selskabsmand får vi i et brev fra NIELS MØLLER til Vald. Vedel. Niels Møller, der også var blandt vennerne, havde hørt, at Vedel skumlede over, at Kidde snakkede for meget og endogså tog pippet (og ordet) fra andre: »Det synes jeg er for slemt af Dem. Kidde var virkelig meget underholdende, og når Berendsen tav (forholdsvis), var det nok, fordi det interesserede ham at høre Kidde fortælle, bl. a. om Andersen Nexø's skilsmisshistorier«. ⁴²

At Harald Kidde stod sin mor meget nær, bevidnes fra alle sider. Han blev da også boende sammen med hende, indtil han giftede sig, og selv da han fik eget hjem, flyttede hun med og delte pensionatstilværelsen med ham og hans kone. Det tredje og yngste medlem af den lille familie, broren Aage, hører vi ikke meget om i Harald Kiddes bøger eller breve. Aldersforskellen var for stor til, at de kunne være noget rigtig for hinanden, og desuden var de to brødre i sind og skind meget forskellige. Harald husker Aage som den glade lillebror, der i Vejle tog mod ham og faderen, når de vendte hjem fra køreturene i amtet, og har ellers mig bekendt kun omtalt Aage et enkelt sted i et brev som den »frater minor«, hvis eksamen man måtte afvente, før man kunne rejse på sommerferie til Sverige.⁴³

AAGE INGEBJØRN SAGER KAAS KIDDE var født i Vejle den 28. april 1888. Han gik i Frederiksberg Gymnasium, og her blev han student i 1907. Han opgav et statsvidenskabeligt studium for at tage del i det offentlige liv og fik sit første virkefelt i Studenterforeningen. 1913-16

var han formand for Højres ungdomsorganisation. Støttet af sin nære ven, JOHN CHRISTMAS MØLLER, reorganiserede han den konservative ungdomsbevægelse. I 1913 opstilledes han som konservativ kandidat i Børgense, kom i april 1918 ind i Folketinget, men kunne først indtage sit sæde efter et omvalg i juli måned. Han nåede kun at holde en enkelt større tale (den 22. oktober 1918), da han overanstrengt af to valgkampe og knækket ved broderens død blev syg ved juletid 1918 og døde få dage efter, den 29. december. Han begravedes (som Harald Kidde) på Bispebjerg kirkegård. Han var ugift. Ved Langesø på Fyn, i hans valgkreds, er der rejst et mindesmærke for ham.⁴⁴

Aage Kidde var stærkt interesseret i det sønderjyske spørgsmål. Under første verdenskrig opretholdt han med stor personlig risiko forbindelse med de nordslesvigske førere. For Christmas Møller var Aage Kiddes død et tungt slag: »Vi var mange unge konservative, unge sønderjysk interesserede, som følte, at her begravede vi vort eget Haab«. Han fandt, at moderen vistnok lyttede mest til digteren og måske havde en smule medlidenhed og overlegenhed tilovers for politikerens kampe og nederlag, men det forsvandt, når Sønderjylland og kampen siden 1864 kom på tale: »Naturligvis kunde det forme sig saaledes, at disse to tilsyneladende vidt forskellige Verdener (Aage og Harald) tørnede sammen og ikke syntes, de havde noget med hinanden at gøre; men de vidste altid, at det havde de alligevel, for til syvende og sidst var begges Gerning udsprunget af det samme. (...) Jeg kan slet ikke overvurdere den Betydning, Aage Kidde har haft for Konservatismen i Danmark. (...) Jeg er helt overbevist om, at han var blevet en ledende politisk Personlighed i Landet, om han havde faaet Lov til at leve.«⁴⁵

Også OLE BJØRN KRAFT omtaler Aage Kidde med megen beundring, mens en mand som ASGER KARSTENSEN er mere kritisk indstillet.⁴⁶ Men Aage Kiddes gerning faldt altså senere end de år, som her behandles. Mens familien Kidde boede på Frederiksvej og Henrik Ibsens Vej, var han endnu skoledreng.

Det sidste, vi kender af Harald Kiddes breve fra Frederiksberg, handler om hans bryllup og er skrevet den 6. oktober 1907, få dage før familien flyttede fra Frederiksberg til Gentofte.⁴⁷ Året før havde han i et

brev, ligeledes til Clausen-Bagge, fortalt om sin forlovelse med forfatterinden ASTRID EHRENCRON-MÜLLER: »Jeg har nu, omsider, fundet den Kvinde, hos hvem jeg for altid kan gå til Ro, og som skal ledsage mig frem gennem Livet. (...) Hun er nogle År ældre end jeg, men ingen vilde kunne passe til mig som hun, hvis Sinds strålende Livlighed og ømfølsomme Smerte så helt udfylder mig og mit. Det er mest Eventyr, hun har skrevet – (...) – men selv er hun det sjældneste Eventyr«.48

Brylluppet fandt sted på Frederiksberg (Markus) den 16. oktober. Det betød ikke blot afslutningen på Harald Kiddes frederiksbergske tilværelse, men også at hjemmets karakter væsentligt ændredes. Nu begyndte pensionatslivet, og mere end højst et par år ad gangen blev man ikke boende noget sted. Fra Henrik Ibsens Vej flyttedes til Vældegårdsvej, hvor man havde lejet første etage i fru Carit Etlars villa.49 Siden blev adressen Jahnsensvej 12, fra omkring 1910, og i efteråret 1911 flyttedes til Jægersborg allé 12 i Charlottenlund. Dette hjem blev opgivet først på året 1914, da Astrid og Harald (efter at Harald i 1913 havde fået Anckers legat) havde planer om en stor rejse syd på. Kri-gen satte en kæp i hjulet, og i stedet for tog man til Sverige, hvor Småland og Värmland efterhånden havde afløst Halland som yndlingssteder.

Til Frederiksberg vendte familien kun tilbage for en kortere tid. I oktober 1915 skriver Kidde i et brev fra Värmland til Henri Nathansen,50 at man omkring midten af november vil komme til Danmark og, »om det lader sig gøre«, blive dér til foråret. »Vi har, efter megen Averteren, endelig fundet et Sted, hvor vi håber, det vil gå for os. Det er omme bag Frederiksberg Have, på Dronningens Tværvej 4, hvis De ved, hvor det er ... Der kommer vi jo nær Dem, og jeg glæder mig til, at vi igen en Gang kan tales ved«. Hermed må jo enten menes Dronningensvej eller Kongens Tværvej, men allerede i marts det følgende år var adressen Johannevej i Hellerup og fra somren 1917 til 1918 Hareskoven.51

I 1911 havde Harald Kidde fra juni til september været på sin anden store rejse sydpå. Fruen (som siden brylluppet kaldte sig Astrid Ehrencron-Kidde) ledsagede ham, og det var første gang, hun var i det sydlige udland. Rejsen gjaldt Schweiz, med et nyt besøg i Murg,

Harald Kidde. Fotografi efter Siegfried Neuhaus' maleri, 1902.
Vejle Museum.

og Tyskland, især Schwarzwald. Disse egne skulle Kidde »bruge« til sin nye bog, *Helten*.

I de tre romaner, Kidde udgav i årene 1908–10, *Loven*, *Den Anden*, *De Salige*, behandlede han de problemer, der livet igennem beskæftigede ham, samhørigheden mellem to mennesker og selvtilstrækkelighedens goldhed. I sin store roman *Helten*, der udkom i 1912, driver han dette problem ud i dets yderste konsekvens og viser, hvorledes i resignationen selv en stakkel kan blive en helt ved uselvisk at leve for

andre. Bogen blev Harald Kiddes egentlige gennembrud og regnes nu for hans hovedværk.

Nogen salgssucces blev Helten ikke. Det førte til et brud med Gyldendal, hvor Frederik Hegel var blevet direktør. Ernst Bojesen og Peter Nansen havde ellers erklæret sig villige til at støtte ham i arbejdet på hans næste store værk, der efter planerne skulle omfatte fire bind.⁵² Da det første bind, *Jærnet*, efter seks års slid var afsluttet, udkom det hos Aschehoug den 14. november 1918. Få dage efter blev Kidde angrebet af den spanske syge, og lørdag aften den 23. ved 8-tiden døde han på Bispebjerg hospital.⁵³

Dødsfaldet gjorde et overordentlig stærkt indtryk, og forfærdelsen voksede, da Aage Kidde godt en måned senere døde af den samme sygdom. Den gamle mor, som havde set sin mand og alle sine børn dø, stod nu helt alene. Uhyggen lever stadig i HANS AHLMANNNS digt: »Telefonen klang i den sene Kvæld: / har du hørt, Harald Kidde er død:«. ⁵⁴ Begravelsen fandt sted den 27. november på Bispebjerg kirkegård. I kapellet talte Valdemar Vedel: »Vi føler alle, som vi staar her om denne Baare, først og fremmest jo én Ting, en dump og tung Fortvivlelse over det, der nu er spildt og skal lægges i Jorden«. ⁵⁵

Noter

1. Om hjemmet og slægten se: Otto Asmus Thomsen: Harald Kidde og hans slægt. Vejle Amts Aarbog, 1966.
2. Harald Kidde: Hvorledes jeg blev Digter. Nationaltidende 16.6.1915. Optrykt i Artikler og Breve, 1928.
3. Niels Th. Thomsen: Erindringer om Harald Kidde. Vore Herrer, 1924, nr. 9 og 10. – Ti Breve fra Harald Kidde. Gads danske Magasin, 1923, april og maj-juni, s. 251-62, 326-38. – NIELS TH. THOMSEN, 1879-1933, cand.mag., journalist og forfatter.
4. Harald Kidde: Artikler og Breve. Udgivet ved Jens Marinus Jensen, 1928.
5. Artikler og Breve, s. 55-67 og 117-121.
6. Niels Jeppesen: Harald Kidde og hans Digtning. 1934, s. 87-88.
7. Se: Otto Asmus Thomsen: Pigen fra Gyldings gård. Vejle Amts Aarbog, 1967.
8. Harald Kidde: De Blinde. 1906, s. 261 ff. – Frederiksvejs høje Huse betragtes i dag »som et Vidnesbyrd om Fortidens manglende Byplanlægning«. (Frederiksberg gennem 300 Aar, 1951, s. 168). For enden af Frederiksvej løb Vestbanen. Frederiksberg Assistens Kirkegård, nu Solbjerg Kirkegård, kaldtes populært Fasankirkegården.

9. Artikler og Breve, s. 55 ff. Jvf. Otto Asmus Thomsen: Harald Kiddes ven. Vejle Amts Folkeblads kronik, 10. 11. 1965.
10. Pigens Vadested. Illustreret Tidende, 7. 5. 1899. Optrykt i Sindbilleder. 1900.
11. Johannes Schrøder: Moderne Moral. Kristeligt Dagblad, 12. 5. 1899.
12. »Usædelig Litteratur«. Kristeligt Dagblad, 16. 5. 1899, Harald Kiddes svar samt redaktionens og Johannes Schrøders bemærkninger.
13. JOHANNES E. SCHRØDER, 1838-1920. Fr. Schrøder: Johannes E. Schrøder. 1921.
14. Jens Marinus Jensen: Harald Kidde. Bidrag til hans Biografi. 1. udg. 1924, s. 36-39, 2. udg. 1948, s. 52-55, samt i Brøderup Højskoles Aarskrift, 1935, s. 30-31.
15. Erik Waage: Tre Digte. Illustreret Tidende 1897-98, s. 368. Jvf. Ill. Tid. 1908-1909, s. 631. Einar Christiansen: Nogle Træk af mit Liv og af dansk Teaters Historie. 1930, s. 124.
16. Artikler og Breve, s. 58. En Kvinde. Vagten, 1899-1900, s. 221-26. (Fællestitel: Parabler). Optrykt i Sindbilleder. Jvf. Cai M. Woel: Dansk Literaturhistorie 1900-50, I, s. 154.
17. Robert Neiiendam fortæller. 1953, s. 59.
18. VALD. VEDEL, 1865-1942, 1895 docent og 1911 professor i alm. og sammenlign. literaturhistorie ved Københavns universitet. Redaktør af Tilskueren 1901-07. Om Kiddes arbejder dér se: Arbejder af Harald Kidde. Bibliografisk Fortegnelse ved Cai M. Woel. 1925.
19. ERNST BOJESSEN, 1849-1925, havde sit eget forlag, udgav Juleroser og Blæksprutten. Forlaget sluttedes 1903 sammen med Gyldendal, hvor Bojesen var meddirektør til 1914. Kidde mindedes ham altid med taknemlighed. Se: Artikler og Breve, s. 49. – Om SIMON BERNSTEEN, 1850-1920, se: Dansk Litteratur om Bogvæsen, ved Johs. Lehm Laursen, s. 175-76. Sindbilleder findes som nr. 11 i Fortegnelse over Simon Bernsteen-tryk i Bogvennen, Dansk-norsk Litteraturtidende, VII, 1917-18, s. 18. Ornamenterne er tegnet af Th. Bindsbøll og J. Skovgård. Trykt i 1250 eksemplarer. Simon Bernsteen var uddannet som handskemager og som bogtrykker autodidakt. 1882 fik han sit eget trykkeri og blev en foregangsmand med hensyn til bøgernes kunstneriske udstyr.
20. Henri Nathansen: Portrætstudier. 1930, s. 86 ff. Oprindelig trykt i Politikens kronik 14. 8. 1928. – Henrik Ibsens Vej opstod 1899, da Vinstrupvej førtes igennem fra Vesterbrogade til Frederiksberg Allé og fik nyt navn. (Frederiksberg gennem Tiderne VI, 1956, s. 8).
21. ANDREAS HANSEN, 1875-1956, forstander for Bornholms højskole, 1922 præst for Bornholms valgmenighed. – JENS LUND, 1873-1946. Busten udstilledes på Charlottenborg 1902 og vakte opmærksomhed (Artikler og Breve, s. 75). Vald. Vedel fandt, at Kidde her lignede en guldalderdigter. (Tilskueren, novbr. 1903). – Professor, dr. jur. FR. VINDING KRUSE, 1880-1963. – Overretssagfører, dr. jur. O. K. MAGNUSSEN, født 1881.
22. Ti Breve. Gads danske Magasin, april 1923, s. 262. Jens Marinus Jensen i Vejle Amts Folkeblad 3. 3. 1943, s. 3.
23. RIKARD MAGNUSSEN, 1885-1948. Konvolvolus og Immorteller, 1941. Busten af Harald Kidde er fra 1925. Den er afbildet i Danmarks store Digtere, 1946,

- II, s. 323, men dér tillagt Jens Lund, hvis buste er afbildet s. 327. Busten blev efter billedhuggerens død skænket til Studenterforeningen i København, hvor den nu er opstillet,
24. SIEGFRED NEUHAUS, 1879-1955, se: interview ved Otto Asmus (Thomsen) i Vejle Amts Folkeblad 20.4.1942: Tegnelærer med kongelig Udnævnelse.
25. Brev fra Siegfred Neuhaus 29.4.1942. – Harald Kidde om Sigurd Swane: Ti Breve. Gads danske Magazin, maj-juni 1923, s. 327. Kidde berømmer Swanes digte. Swane malede Kidde i 1909. Billedet ejedes først af Kiddes mor, siden af hans hustru og findes nu på Frederiksborg. Det betegnes som et smukt og i høj grad karakterfuldt portræt (Poul Uttenreiter: Sigurd Swane. 1932, s. 9 og 23).
26. Neuhaus' portræt af Kidde købtes af Vejle Museum 1943 (Jul i Vejle, 1943). Se endvidere: Maleren Siegfred Neuhaus. Med indledning af Leo Swane. 1949. Portrættet er her afbildet som nr. 1.
27. Ernst Mentze: Interview med S. Neuhaus. Berlingske Tidende 7.3.1954. (To splejsede Dreng fra Vejle), og med fru Neuhaus. Berlingske Tidende, 20.9.1964. (En gammel dame flytter).
28. Vejle Amts Aarbog, 1967.
29. To Søstre. Studenternes Julebog 1916. Optrykt i Vandringer, udgivet af Chr. Rimestad. 1920.
30. Artikler og Breve, s. 115-16 og 119.
31. Dansk Forfatterforening 1894-1919, s. XXXVIII.
32. Finn Held i Vejle Amts Folkeblad, 6.8.1955. (Murg am Walensee –).
33. Om Kiddes rejser se: Otto Asmus Thomsen: Hjemmeføding på rejse. Jul i Vejle, 1964.
34. Loven. 1908, s. 59 (Sidetallene gælder originaludgaverne).
35. Loven, s. 65.
36. Den Anden. 1909, s. 2.
37. De Salige. 1910, s. 94.
38. Konrad Simonsen: Den ny Adam, I, Grev Haldans Vildfarelse. 1919, s. 138-39. – KONRAD SIMONSEN, 1876-1945, blev dr. phil. 1909, privatdocent i parapsykologi, holdt 1912 forelæsninger på Københavns universitet mod brandesianismen, de blev pebet ud og måtte afbrydes. Breve fra Kidde til Konrad Simonsen findes i Artikler og Breve.
39. Jens Marinus Jensen: Harald Kidde. 1924, s. 50-51, 2. udg. 1948, s. 66-67.
40. Niels Jeppesen: Rodløs. 1921, s. 41, jvf. s. 104. – NIELS JEPPESEN, 1882-1962, student fra Vejle 1901, cand. teol. 1907, lærer, lektor i Viborg, forfatter.
41. Blæksprutten. 1907, s. 26.
42. Niels Møller, Valdemar Vedel. Brevveksling 1885-1915. Udg. v. Knud Bøgh. 1959, s. 96.
43. Artikler og Breve, s. 15. (Hvorledes jeg blev Digter) samt s. 74.
44. Otto Asmus Thomsen: Harald Kidde og hans slægt. Vejle Amts Aarbog, 1966. – Litteratur om Aage Kidde: Akademisk Blaabog. 1915, s. 31. Aage Kidde, et Mindeskrift. 1919. Otto Asmus Thomsen: Digterens bror, Berlingske Tidendes kronik 7.1.1969.
45. Christmas Møller i Jul i Vejle, 1939.
46. Ole Bjørn Kraft: Den unge Christmas Møller. Berlingske Aftenavis' kronik 29.10.1958. Asger Karstensen: Et Liv i Politik. 1940, s. 106.
47. Artikler og Breve, s. 119-21. (Brev nr. 25).
48. Artikler og Breve, s. 105-07. (Brev nr. 19). Astrid Ehrencron-Kidde: Hvem

- kalder -. Fra mine erindringsers lønkammer. 1960, s. 29-30, fortæller, at parrets første spadseretur fandt sted på Frederiksberg Kirkegård: »Og der var Ro og Stillehed dengang, ingen larmende Trafik udenfor i Alléen«.
49. Astrid Ehrencron-Kidde: Hvem kalder -, s. 32, 40, 41-42. Huset hed Etlars-høj, i dag Vældegårdsvej 23, matr. nr. 23 bl. m. fl. Det var opført 1904 af Carit Etlars enke og må ikke forveksles med Carit Etlars Hus, Vældegårdsvej 25, matr. nr. 23 u. Dette sidste hus udlejedes efter Carit Etlars død, og her har ægteparret Kidde ikke boet. Jahnsensvej 12 hed Hertha; huset eksisterer stadig og har nu nummer 16, matr. nr. 22 av, d. Jeg takker Gentofte Kommunebibliotek for disse oplysninger.
50. Artikler og Breve, s. 199. (Brev nr. 59). - Ifølge vejviseren har familien 1915 og 1916 boet St. Thomas Allé 2, men det har kun været i perioder mellem Sveriges-rejserne. Enkefru Doris Kidde havde de følgende år denne adresse.
51. Niels Jeppesen: Harald Kidde, s. 124. Artikler og Breve, s. 200ff. (Brev nr. 60 og fig.). Johannevej i Hellerup var navnet på den nuværende Svanemøllevej fra Hellerupvej til Margrethevej. (L. Gotfredsen: Gentofte. 1951-54, II, s.47).
52. Et litterært Kæmpeværk. En Samtale med Harald Kidde. Nationaltidende 18.11.1916. (Ved Serviteur).
53. Berlingske Tidende 24.11.1918. Nekrolog af Poul Levin. Otto Asmus Thomsen: Flugten til den øde ø. Berlingske Tidendes kronik 23.11.1968.
54. Hans Ahlmann: Harald Kidde. Nationaltidende 25.11.1918, Vor Tid. II, 1918, s. 884-85. Optrykt i: Foraar i Danmark. 1920.
55. Vald. Vedel: Ved Harald Kiddes Baare. Vor Tid. II, 1918, s. 877-79.

Hvordan Bakkehusmuseet blev til

Af CARL DUMREICHER

BAKKEHUSETS BYGNINGSHISTORIE er aldrig studeret nøjere, og det er spørgsmålet, om det overhovedet ville lønne sig. Da det første Bakkehus i slutningen af det 17de århundrede (c. 1682) blev flyttet fra toppen af Valby Bakke (deraf navnet) og ned på den grønne græsskråning, som fra Søndermarkens skovbryn strakte sig ned til den nuværende Fælledvej, var og blev Bakkehuset kun en tarveligt bygget bonde- og landgård, trefløjet, idet gårdspladsen ud mod den nuværende Rahbeks Allé kun har været bebygget med stalde eller skure. I slutningen af det 18de århundrede blev de to fløje, som man nu ser, ombygget lidt mere solidt og først i 1860erne forsvandt den elendige tredie fløj, der lå, hvor mindestøtten nu findes.

Da RAHBEK fik fast bolig på Bakkehuset fra 1787 til 1830 og til sidst ejede det hele, var dette berømte Guldalderhjem egentlig kun til at bebo om sommeren. Man undres over, at ægteparret Rahbek overhovedet kunne holde vinteren ud under et utæt tag og med utætte vægge og tilmed i stuer, som det ofte trak igennem og som samtidig kunne fyldes med tørverøg fra kakkelovnen. Det er unægtelig et bevis på, at ånd kan sejre over skrøbelighed.

Navnlige i 1820erne var alting skrøbeligt og næsten i forfald. Det gjaldt ikke blot huset, det gjaldt også beboerne. Rahbek var, skønt han ikke selv kunne se det, i åndelig henseende ved at forfalde, og KAMMA, som havde den stærkeste vilje, var i allerhøjeste grad i legemligt forfald. Det blev i så mange henseender triste 10 år, oplivet for Rahbeks vedkommende kun af det store værk på 5 bind, der er hans »Erindringer«, og som mere end noget andet i menneskelig henseende bringer os nær til ham og får os til at holde af ham. For Kammas vedkommende var det pensionærene.

10-året slutter med Bakkehusets første skæbnetime, den kolde og mørke 21. januar 1829, da Kamma døde. Da var Bakkehusets saga i

virkeligheden forbi. Det spillede ingen rolle, at Rahbek levede der endnu et år til sin død 22. april 1830.

Det er ganske ubegribeligt, at selve huset fik lov til at leve videre, indtil den næste skæbnetime 23. august 1855, da Åndssvageanstalten køber ejendommen, og det er endnu mere ubegribeligt, at Bakkehuset, der stadig synker mere og mere sammen, alligevel lever videre, indtil den 3die skæbnetime 11. september 1903, da Bakkehusudstillingen åbner som et første forsøg på at genrejse det, og endelig 3. juni 1925 oplever sin 4de skæbnetime - genrejsningen - og fra da af bliver det museum og de mindestuer, vi alle kender og nu ikke kan tænke os at undvære.

Det er denne linje, nærværende fremstilling vil følge, fremfor alt fra ca. 1900 til 1925, men til indledning med en skildring af forfaldet i det 19de århundrede, der faktisk er baggrunden for oprejsningen i det 20de århundrede.

Da ægteparret Rahbek var gået bort, var det tomme hus tristere end nogensinde før at se på.

Kammars broder STEPHAN HEGER skriver 28. november 1831 i et brev til J.P. MYNSTER: »I Lørdags Formiddags var jeg ude paa Bakkehuset og tog imellem Bunker af Grus og Brædder inde i Rahbeks og Karen Margrethes Dagligstue nogle Relikvier af de Borter som havde siddet paa Betrækket, og hvoraf jeg sender Dig et lille Stykke, som Du maaske vil gemme mellem deres Breve til Dig«. CHR. MOLBECH skriver i 1832, at »dette saa berømte Sted nylig ved en fremmed og uskaansom Haand er blevet voldsomt og smagløst forandret«. I 4de bind af sine erindringer skriver OEHLENSCHLÄGER: »Det gjorde Folk ondt at høre, at det kære Bakkehus, der gemte saa mange skønne Erindringer, skulde nedrives og ombygges. Men det var aldeles nødvendigt, thi Bakkehuset var en ussel Rønne, som ikke længere kunde staa. Allerede for 30 Aar siden var det en daarlig Bygning«.

Huset købtes i 1833 for 3400 Rdl. af et par københavnske forretningsmænd, der mod forventning alligevel ikke nedrev hele den gamle kasse, men lappede over skavanker og utætheder i det håb, at Bakkehusets ry fra Rahbektiden ville hidlokke sommergæster. Dels beliggenheden og dels berømmelsen reddede altså foreløbig Bakkehuset.

Bakkehusets sydfløj. Fotografi efter tegning ca. 1865 af Susanne Jacobsen.
Bakkehusmuseet.

I 1841 kommer den lille 1-årige TROELS LUND om sommeren ud til Bakkehuset fra Gammeltorv og får i 20 år sit sommerhjem i den elendige vestre fløj. Fløjen sank sammen af ælde og måtte opgives, og det er faktisk nedrivningen af denne fløj, som sætter punktum for den Troels Lundske families Bakkehusliv.

I 1842 lejede HEIBERG's huset. Fru Heiberg skriver i sine erindringer: »Dette Hus, hvor jeg aldrig havde været. I det tidlige Foraar vandrede jeg en Morgenstund derud for at træffe Aftale med Værten. Det friske unge Græs duftede i det tidlige Foraar fra Markerne, og utallige Lærkestruber sloge deres Triller over dem. I Søndermarken myldrede Jorden alt af hvide og gule Skovanemoner og blaa Violer. Med Armen fuld af Blomster og Mos vendte jeg glad hjem til Brogaden«.

GRUNDTVIG boede derude i oktober 1845 og skrev her »Kirke Klokke ...«

Først 1855, da Bakkehuset havde oplevet flere ejerskifter, timedes det det stadig forfaldne, men også frit beliggende sted at blive solgt og anvendt til brug for alt åndslivs diametrale modsætning.

Hvad var der sket? Kun et udslag af en enkelt mands rene og ros-værdige idealisme: lægen og menneskevennen JENS RASMUSSEN HÜBERTZ. Han var en købmandssøn fra Ålborg, som først var sat i handelslære, derpå valgte den akademiske bane og 1824 tog medicinsk embedseksamen. Over en lægegerning i Ærøskøbing og Århus, kom han 1833 tilbage til sin fødeby Ålborg og blev her knyttet til hospitalet og dåreanstalten. Det skabte hos ham den dybeste medlidenhed med de kår, hvorunder de, der enten var åndssvage eller sindssyge, hidtil havde levet. Han var herhjemme den første, som skelnede mellem de to grupper og besluttede at gøre noget for at ændre den måde, hvorpå samfundet hidtil havde behandlet dem. I 1844 bosatte han sig derfor i København og skrev og talte fra nu af om den reform, der var blevet hans livs hovedopgave. Men Jens Rasmussen Hübertz var en ener, en ensom ungarl, som i sin stejle påståelighed opnåede besk kritik, men også varm tilslutning. Han vandt både CHRISTIAN DEN VIII's og CAROLINE AMALIES støtte, men isoleredes indenfor kollegernes kreds og blev forbigået, da det nye sindssygehospital i Århus 1852 skulle have ny overlæge.

To år efter stiftede han i 1854 sin egen private komite »til Opretelse af en Helbredelsesanstalt for Idioter, svagsindede og epileptiske Børn« og udsendte opfordring om bidrag hertil. Planen blev gennemgående mødt med sympati. Kort efter havde han indsamlet over 9000 Rdl. og kunne nu tænke på at købe en grund eller en bygning til den påtænkte anstalt.

Først dristede han sig dog til at spørge Indenrigsministeriet, om han kunne leje lokaler på selve Frederiksberg Slot. Ministeriet syntes imidlertid, at det ikke var helt passende, hvis slottet blev til »et Hospital for fjollede«. Derpå erfarede han, at en kammerherre v. BIBOW, som fra 1852 ejede Bakkehuset, efter et par års forløb var blevet ked af det og udbød det til salg.

Her fandt Hübertz alt, hvad han ønskede og havde råd til. I »Første Beretning om Helbredelses-Anstalten for idiotiske, svagsindede og epileptiske Børn paa Gamle Bakkehus ved Kjøbenhavn« (1856) står:

Jens Rasmussen Hübertz. Fotografi.
Det kongelige Bibliotek.

»Dette fra en tidligere Periode saa navnkundige Sted frembyder ved sin Beliggenhed paa den sydlige og østlige Skraaning af en Bakke med Læ mod nordlige og vestlige Vinde, viid smuk Udsigt, godt Drikkevand, en tilstrækkelig stor Frugt- og Kjøkkenhave, Søndermarken i umiddelbart Naboskab, ikke alt for fjernet fra Søbade og i Hovedstadens Nærhed, ligesom og ved Bygningernes Indretning, der tilsteder flere afsondrede Afdelinger med tilstrækkeligt Udenrum – saa væsentlige og vigtige Fordele for en Helbredelses Anstalt af denne Art, at vi ikke kunne tage i Betænkning at erhverve den for Idioterne. Den 27. August blev Kjøbet afsluttet for Kjøbesum 12500 Rd. foruden Bankhæftelsen, stor 930 Rd. 58 s.«

Der blev indrettet rum til ialt 20 børn, legestuer og gymnastiksal »og et Badekammer for de Syge. Nogle Beboelses-Lejligheder i en 3die Fløj af Bygningen ere ikke brugelige for Anstalten, men blive –

da de ere isolerede fra denne – udleiede til et Par Familier. I Gaarden findes i en lille Bygning 2de Badekamre og i en anden Bygning i Nærheden ere Vadskerhuus, Rulle- og Tørrestue, samt det nødvendige Huusrum for Brændsel«.

15. november blev det gamle Bakkehus da den nye helbredelsesanstalt og Hübertz dens første forstander. Endelig havde han nået sit mål, men kampen havde været hård og havde slidt på ham. Kun 14 dage efter, den 1. december, døde han af apopleksi.

Atter havde beliggenheden reddet Bakkehuset, som nu fra 1855-1935 ejedes af Idiotanstalten paa Gl. Bakkehus, senere Aandssvageanstalten for Sjælland.

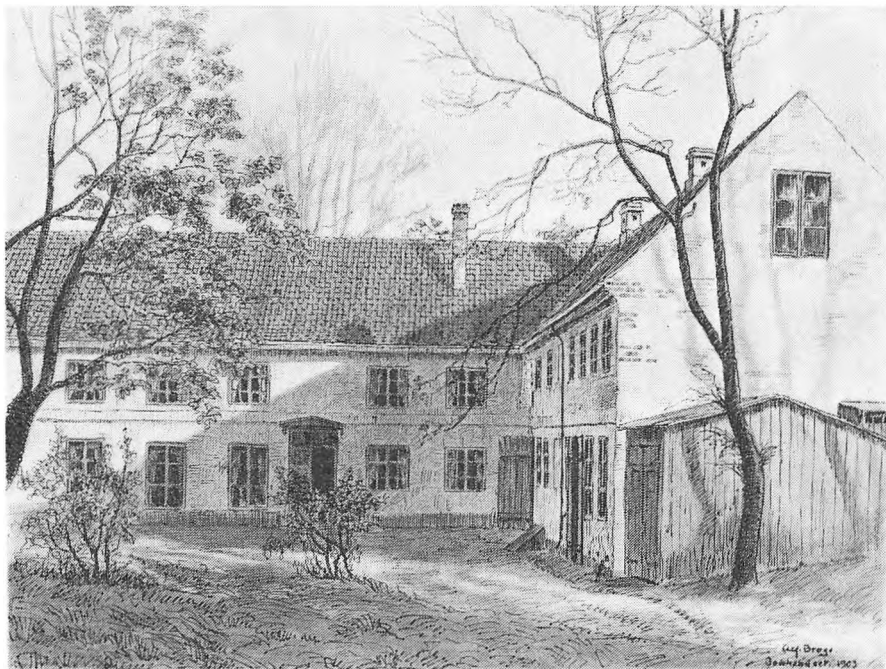
DA MELDAHLS nye bygning i 1860 stod færdig i Kammas tidligere have, var den gamle bygning snart til mere besvær end gavn. I 1862 blev den gamle bygning repareret, en brøstfældig længe nedrevet og et udhus opført. Det øvrige blev indrettet til boliger for familier og udlejet, men i 1875 overførtes på grund af pladsmangel i den store anstalt en afdeling plejepatienter til den ældre bygning. 1880 blev der planlagt en nybygning for at afløse det ældre brøstfældige Rahbekske Vaaningshus. Det fik dog trods alt lov til at blive stående, tilsidst udelukkende som funktionærbolig, og der begyndte at gå rygter om, at nu måtte man omsider til at nedrive den.

Disse rygter satte sindene i bevægelse hos alle yndere af husets guldaldertid og forenede dem i arbejdet for at bevare det.

I juli 1903 udsendte en kreds af mænd og kvinder følgende opfordring til offentligheden:

»Til Bakkehuset i Rahbeks Allé knytter sig saa mange værdifulde Minder – ikke blot om Knud Lyne og Kamma Rahbek, men ogsaa om hele den Kreds, som færdedes derude ... For at give den Pietet, hvormed disse Minder omfattes, et synligt Udtryk og tillige herved gøre den første Bevægelse til Grundlæggelsen af et varigt Monument, nemlig et Museum helliget denne vor Guldalders betydelige Personligheder, vil der fra Begyndelsen af September til medio Oktober blive afholdt en literær- og kulturhistorisk Udstilling paa det endnu eksisterende Bakkehus ...«

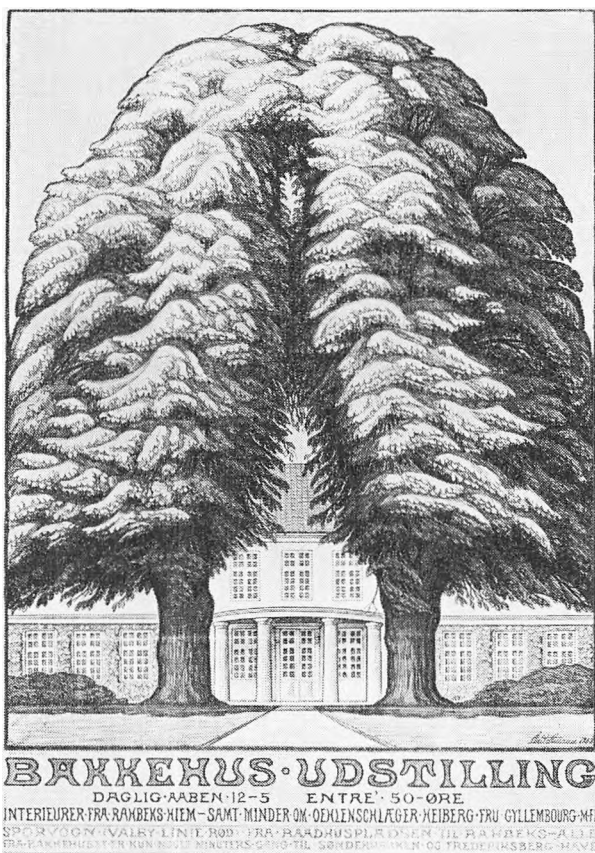
Man opfordrede derfor enhver, som måtte være i besiddelse af »Møbler, Billeder, Breve og andre Erindringsgenstande« til mod til-

Bakkehuset. Efter tegning 1902 af Alfred Broge.

børlig garanti at udlåne dem. Under denne opfordring stod ialt 15 kendte navne: departementchef i Kirke- og Undervisningsministeriet A.F. ASMUSSEN, dav. assistent i Rigsarkivet LOUIS BOBÉ, professor OTTO BORCHSENIUS, professor NIC. BØGH, forlagsboghandler EILER H. HAGERUP, branddirektør og konferensråd AXEL HEIDE, kgl. skuespillerinde BETTY HENNINGS, forstanderinde ANNA HJORT, professor C. RIIS KNUDSEN, fru MARIE KONOW, f. Oehlenschläger, forfatteren SVEND LEOPOLD, direktør ved Nationalmuseet W. A. MOLLERUP, professorinde LOUISE PHISTER, forstander ved den sjællandske Aandssvageanstalt E. V. ROLSTED og forfatteren, konservator KNUD STEFFENSEN. Senere tiltrådte antikvarboghandler HERMAN LYNGE.

Fredagen den 11. september 1903 kl. 12 samledes en kreds af særlig indbudte i de små og nu let restaurerede stuer, drak Kamma Rahbeksk the med småkager til og beså derpå udstillingen, inden den kl. 2-5 for første gang åbnedes for publikum.

Erick Struckmanns plakat til Bakkehus-udstillingen i 1903.

Søjlerne foran hovedøren er en dekorativ frihed
fra kunstnerens side.

Det var blevet både en literær-historisk udstilling og et tidstypisk interiør, idet hovedarrangøren Knud Steffensen, hvis anden roman fra 1902 netop havde omhandlet Bakkehuset, havde søgt at rekonstruere den berømte hjørnestue, selvom det ganske vist var sket bl. a. med INGEMANN'S klaver (der senere var til salg) og CHR. MOLBECH'S skrivepult. Ligeledes var Rahbeks arbejdsrum hovedsagelig udstyret med fru THOMASINE GYLLEBOURGS møbler. Til vejledning forelå et lille katalog, indledet med Knud Lyne Rahbeks stemningsfulde digt fra

august 1802, da han var sikker på snart at blive ejer af hele gården og derfor kunne henvende sig »Til mit Bakkehus« med de glade og tillidsfulde indledningsord:

Omsider da! Omsider mit Du er
Du gamle Hiem i Fryds og Sorgers Dage!
Min aarle Vaar, min Sommer hensvandt her,
hos Dig jeg og min Fremtids Høst hendrage!

Han havde da kendt huset i 22 år og skulle blive der endnu 28 år.

Derefter fulgte Louis Bobés redegørelse for husets historie – et udtog stod samme dag i aften-udgaven af »Berlingske-Tidende« – og endelig en fortegnelse over de 204 mindegenstande, som var udlånt allevegne fra og hvoraf adskillige siden vendte tilbage til museet – således bl. a. Riepenhausens skønne ungdomsportræt af Adam Oehenschläger i Rom 1809 og Gertners »ubarmhjertige« tegning af den gamle fru Gyllembourg. Udstillingen, som dagen før var vist for pressen, fik straks en overalt anerkendende omtale, selvom enkelte journalister smilede lidt over f. eks. no. 83 Fru Friederike Bruns strømpebånd, der var af »overordentligt Omfang« eller no. 78 Baggensens Sølvthepotte. Allerede den første søndag, hvor man holdt åbent til kl. 9, var der ca. 1000 besøgende, og da udstillingen efter 6 ugers forløb officielt sluttede søndagen d. 25. oktober, men endnu fire dage stod åben for »Efternølere«, var det samlede besøgsantal kommet op på ca. 15.000 og kataloget udkommet i tre oplag. Endvidere havde »Dannebrog«, hvori OTTO BORCHSENIUS slog til lyd for et Oehenschläger-Museum på »Fasangaarden«, i sine vinduer i Frederiksborggade, arrangeret en separat mindeudstilling. Særlig stemningsfuld havde en soiree den 6. oktober været. Her havde komité og gæster i stearinlysenes milde skær lyttet til en oplæsning af BETTY HENNINGS og P. A. ROSENKILDE og til IDA MØLLERS romancesang. Endelig havde udstillingen fremkaldt et lille literært efterspil, idet »Nationaltidende« 24de og 25de november 1903 bragte to store artikler af SOPHIE F.L. (d. v. s. Florian Larsen), der siden udkom i særtryk og var en varmtfølede og fint-tænkende kvindes apologi for Kamma Rahbek i forholdet til Chr. Molbech. Allerede fru Heiberg havde iøvrigt i første bind af sine »Erindringer« (1891) været Kammas advokat i forholdet til Rahbek.

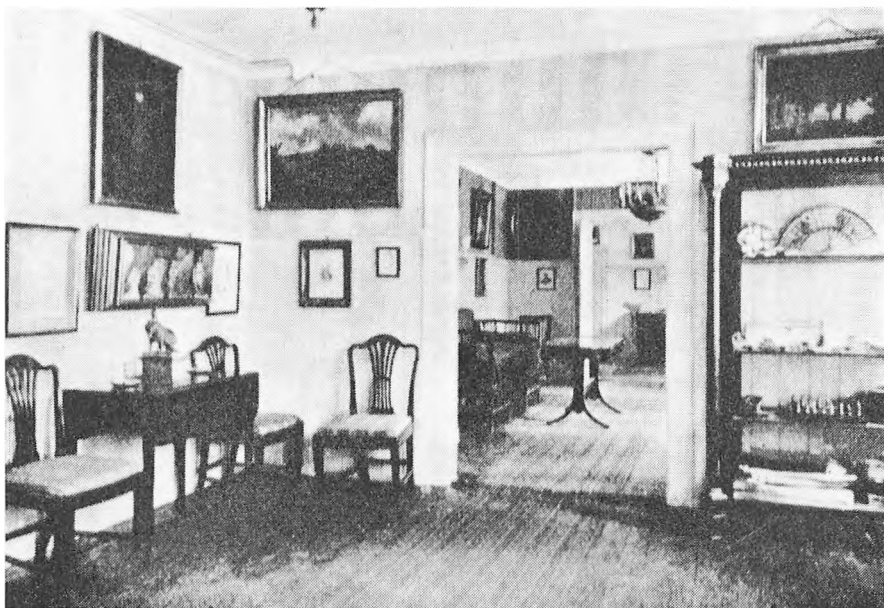
I 4de udgave af 4de bind (1944) s. 116, ser man, at forsvaret i sin oprindelige skikkelse har været endnu fyldigere. Fru Heiberg havde jo sine grunde dertil.

Alt i alt havde udstillingen i enhver henseende opfyldt forventningerne og i vide kredse genvakt interessen for det gamle minderige hus, som mange troede forlængst nedrevet. Ja, den opnåede endda at blive besunget i årets sommerrevy:

Det er ikke Ninon eller Fulvia
 eller Korso med Blomsterguirlander.
 Nej – Bakkehusudstilling, det vil de ha'
 med Rahbeks og Kammas Servanter
 med Oehlenschlägers Natskjorte, Kammas Spinet
 og Baggesens Kommode og Molbechs Kloset.
 Den Slags kan Fremmede ej gaa forbi
 og det kan man ikke fortænke dem i.

Fremfor alt havde et af komitéens medlemmer påkaldt alles opmærksomhed og ærbødighed – selve Adam Oehlenschlägers nu 85-årige datter MARIE KONOW, som i sin mørke dragt hyppigt bevægede sig gennem stuerne. Året før havde hun i »Nogle Barndoms- og Ungdomserindringer« også skildret »Tante Rahbek og Onkel Knud« og havde nu kunnet give et øjenvidnes værdifulde erindringsvink med hensyn til placering af billeder og møbler. Intet under, at netop den unge forfatter SVEND LEOPOLD betoges ved synet af denne levende fortid og i sine erindringer dvælede ved det uforglemmelige indtryk af den gamle digterdatter:

»Ude paa Rahbeks Bakkehus saa jeg, da der var Bakkehusudstilling, Oehlenschlägers Datter, Fru Marie Konow. Hun var gammel nu og noget svær, men endnu smuk og statelig, og hun lignede sin berømte Far i den Grad, at jeg blev stærkt bevæget ved at blive præsenteret for hende. Hun tog det nu mere roligt, og hun anede vist ikke, hvilken Hjertebanken jeg fik, da jeg stod Ansigt til Ansigt med Datteren af ham, der havde fornyet den danske Digtekunst i Aaret 1803. Hvor lignede hun ikke Adam Oehlenschläger! Samme smukke, troskyldige, brune Øjne, samme kraftige sydlandske Ansigt, og det elskværdige Udtryk af jovial Imødekommenhed, der var ejendommeligt hos den med Aarene noget borgerligt udseende store Digter.

Bakkehus-stuerne under udstillingen 1903. Fotografi. Ord och Bild, 1904.

Hun gik saa hyggeligt omkring i de oplyste Rahbekske Stuer, ganske som om hun var hjemme, og hun kendte da ogsaa enhver Krog og enhver Vinduesplads fra Tante Rahbeks Tid. Aarene var kun gaaede i Mellemtiden, men ellers var alle Minderne der jo, og hun syntes vist i Grunden ikke, at det var saa grumme længe siden, Knud Lyne og hans Kreds havde haft Aftenselskab i disse smaa lavloftede Stuer. Hun kunde huske paa en Prik, hvor Tantens Møbler havde staaet. Dér havde Sofaen staaet, og dér Kammas Bord med de mange Paparbejder. Dér havde hendes kære Tante siddet og skrevet sine Epistler med en hvid Gaasefjerpen, og dér havde den gamle Rahbek haft sin sædvanlige Plads, naar han sad og skrev sine Teaterrecensioner til »Minerva«. Hun kunde huske det altsammen som om det var i Gaar. Dérhenne ved det skraa Hjørnevindue plejede hendes Far at slaa sig ned, naar han kom paa Besøg med Christiane og Børnene, og den gamle Fru Konow gik omkring i de oplyste Stuer, som om hun ventede paa, at Rahbek og hans Kone skulde komme ind ad en Dør og faa lidt levende Liv ind i den trykkede Museumsstemning. Hun kunde huske alt fra de Dage, som vi andre kaldte den Rahbekske Periode, og der var dog gaaet over halvfjers Aar, siden Kammas livlige Stemme havde lydt her for sidste Gang.

Jeg ser endnu den gamle Dame gaa omkring derude, en værdig Matrone

Marie Konow, født Oehlschläger.
Efter fotografi i privateje.

med det glatkæmmede nedredte Haar og den sirlige Kappe, der gav hende et saa gammeldags værdigt Udseende. Undertiden saa det ud, som om hun gik omkring og søgte noget, der nu var borte. Hun stod og faldt i Tanker paa en Dørtærskel, og det er jo kun saa rimeligt, at hendes Hukommelse kunde svigte, da Tanten var død i 1829 og Onklen i 1830. Tilsidst fik hun Plads inde i Onklens gamle Sofa, der var udlaant til Mindefesten, og der sad hun saa hele Resten af Aftenen, med et elskværdigt og fjærnt Erindringssmil, der ligesom gik bag den løbende Tid. Hun sad og saa ud i de klart oplyste Stuer, hvor Mennesker gik omkring ligesom en Smule fremmede og vildfarende, da mange ikke var helt ajour med deres Oldeforældres Tidsalder, og hun talte om det forsvundne som om noget sælsomt Nærværende, der havde mere med Virkelighed at gøre end

Døgnet Begivenheder. Det var rigtige Lys, der brændte i Kronerne og Stagerne den Aften. Der stod Lys paa det gamle brune Chatol, paa Konsollerne, foran Spejlene, og i alle disse mange levende Lys' Genskin sad selve Adam Oehenschlägers gamle Datter dér og repræsenterede Frederik den Sjettes Tidsalder paa den mest indtagende og nydelige Maade.

De Besøgende derinde kunde ellers nok se ud til at være fra Christian den Niendes Tid, de passede hverken til de gamle Møbler eller den fine gamle Digterdatter, der ligesom var kommet ind i en Assemblée fra en forkert Tidsperiode.

Dog Bakkehuset forfaldt igen mere og mere. Tilsidst i 1914-1916 stod det helt tomt med hullede vægge og utæt tag, kakkelovnene var solgt som gammelt jern, en dobbeltdør var blevet til pindebrænde, en huggeblok stod opstillet i Kammas hjørnestue og haveredskaber rundt i krogene. Åndssvageanstaltens årsberetning 1914-1916 anfører, at »den er efterhaanden bleven ret forfalden og er saaledes ikke længere nogen Pryd for Anstalten. Dens endelige Skæbne turde vel derfor næppe være tvivlsom« og anstaltens formand, den myndige provst MICHAEL COSMUS BORNEMANN NIELSEN foreslog uden spor af respekt for den glørværdige fortid at fjerne alt og opføre nyttige funktionærboliger og sygestuer.

Men en lille dansk digter, J. L. KRONSTRØM, som dels skrev bøger om proletarer og forbrydere og dels havde stærke Guldalderinteresser, var af en anden mening og udgav i 1917 den første illustrerede bog om Bakkehuset, hvor det i hans indledningsdigt hedder:

De svandt, de svandt, de skønne rige Dage
for nye Tider og for ny Kultur.
Af »Bakkehuset« er nu kun tilbage
et øde, faldcærdigt Brændeskur.

Det gælder om at ville og at vide
hvordan vi redder Rahbeks Bakkehus.

Samtidig henvendte han sig til Dansk Forfatterforening med plan om dels at oprette et Guldaldermuseum og dels en digterbolig og ivrede

Dagligstuen i Bakkehuset. 1917. Efter fotografi.
Illustreret Tidende, 1917.

for, at genrejsningen burde være en nationalsag. Forfatterforeningens formand, SOPHUS MICHAËLIS, øjnede straks en mulighed for at give enten GEORG BRANDES eller HENRIK PONTOPPIDAN en æresbolig der og nedsatte endnu 13. oktober 1917 en komité. Men selvsyn fik også ham til desværre at betegne Bakkehuset som en ussel rønne eller en ladegårdsagtig halvgård.

Forfatterforeningens bestyrelse var foreløbig enig med sin formand og indførte efter et nyt besøg derude i sin forhandlingsprotokol en drastisk skildring af de faldefærdige mure, de manglende gulve og døre og de skrøbelige vægge. Med et suk afsluttede man med: »Det er for sent eller næsten for sent«.

Tanken om en æresbolig i Bakkehuset fremkaldte adskillige indlæg i dagspressen, således et længere protestdigt i »Berlingske Tidende« 10. december 1917 fra forstander M. DAMM, hvori det hedder:

I det forlængst forfaldne Bakkehus
hvor nu for alskens Kryb der kun er Hygge,
hvor Regn og Blæst gaar ind med Dryp og Sus
paa kunstig Vis I tænker nu at bygge
en Æresbolig – o i disse Rønner –
for den, I kaared blandt Parnassets Sønner.

Den ny interesse for Bakkehuset og Rahbek-tiden fik således vanskelige vilkår, da stuerne atter stod tomme, og ejendommen stadig var i Åndssvageanstaltens besiddelse.

Alene Dr. LOUIS BOBÉ, der i 1917 var indvalgt i ovennævnte komité, ville ikke give op og skrev i 1919 en ny opfordring i pressen:

»Hvis der i vor By gives et Sted, paa hvilket Digterordet kan finde fuld Anvendelse, at hver enkelt Plet har Stemme i det store Folkekor, gælder det sikkert Bakkehuset med de Stuer, i hvilke Knud Lyne Rahbek og Kamma Heger boede i deres trediveaarige Ægteskab, det Hjem, der var Enhedsmærket for alle de Navne, der knytter sig til vor nationale Genfødselse. Bakkehuset, som længe har været truet med fuldstændig Forfald og som agtes nedrevet af dets Ejer »Den sjællandske Aandssvageanstalt«, hvis ikke privat Initiativ nu træder til og redder det, vil ved Støtte fra Offentligheden endnu kunne føres tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Lykkes det at virkeliggøre Planen, er det Hensigten at indrette dels Mindestuer for det Rahbekske Hjem, dels en Bolig for en fortjent Forfatter. Til virkeliggørelse af dette dobbelte Formaal er nedenstaaende Komité sammentraadt for at indsamle Bidrag«.

Derpå fulgte 20 navne: VILHELM ANDERSEN, AUNING PETERSEN, ANNA BLOCH, LOUIS BOBÉ, OTTO BORCHSENIUS, JULIUS CLAUSEN, EMMA GAD, EILER HAGERUP, FR. HEGEL, BETTY HENNINGS, PAUL HENNINGS, JOHS. JACOBSEN, J. L. KRONSTRØM, HANS KYRRE, VILH. LORENZEN, M. MACKEPRANG, SOPHUS MICHAËLIS, CARL S. PETERSEN, HOLGER PETERSEN, L. ZEUTHEN.

Pennen bag opfordringen var som sagt Louis Bobé's. Det var også ham som nu blev selvskreven formand. Men ved sin side havde han bl. a. repræsentanter for det kgl. Bibliotek, store forlag og Dansk Forfatterforening. Navnlig dennes formand Sophus Michaëlis var en varm ven af tanken og dens utrættelige forkæmper.

Louis Bobé. Udsnit af fotografi.
Det kongelige Bibliotek.

Gyldendal indvilgede i at udgive en Bakkehusbog med bidrag af danske forfattere. Den udkom i november 1918 og indledes med et digt af Sophus Michaëlis:

Nu raadner Huset som en dødsdømt Rønne,
i Slud og Svamp har Glemsel kvalt Idyllen,
der her sig hvælved vedbendgrøn og gylden
om denne Arne for det evigt Skønne.

Hvad her er groet, maa ej i Glemsel smuldre,
men Takken skal sig til en Borgvagt sanke
og atter Tag og Stolper nysat ranke
og løfte Mindet højt paa stærke Skuldre.

Vidt over Land skal tone Mindebruset.
 Det gamle Træ skal Øksen ikke hugge,
 men faste Mure skal paany sig lukke
 om Genien, der bor i Bakkehuset.

Derefter skildrede Louis Bobé endnu engang Bakkehusets historie, efterfulgt af Christian Wilsters digt fra 1830 efter Rahbeks død:

Paa grønklædte Bakke der ligger et Hus
 Dets Minde skal staa, om det falder i Grus,

af Rahbeks »Til mit Bakkehus« fra 1802, af Troels Lunds »Mit Hjem paa Bakkehuset« og af Jeppe Aakjærs gjaldende kampdigt med den malende optakt:

En Sangfuglerede paa svajende Gren,
 en Pøbel, som stritter mod Ruden med Sten ...

og de hånende strofer:

End skinner der Stjærner i Danmarks Nat
 Dem vil de nu slukke med Provstens Hat.

Ej Provst eller Pranger tør slænge i Grus
 hvad Digter og Sanger
 fra vingede Ganger
 har bygget til Fløjen paa Danmarks Hus.

Som bilag fire facsimiler: et brev fra Adam Oehlenschläger til Christiane Heger 1802, et fra Rahbek til Kamma 1815, et uddrag af H. C. Andersens Originalmanuskript til »Mit Livs Eventyr« med skildringen af hans besøg derude og N.F.S. Grundtvigs originalmanuskript til »Kirke-Klokke«, skrevet i oktober 1845 på Bakkehuset. Oplaget var på 500 salgseksemplarer samt 75 nummererede privattryk og hele indtægten ved salget skulle tilfalde »Fondet til Bevarelsen af Bakkehuset«. Den smukke og smagfuldt udstyrede bog er nu en bibliofil sjældenhed.

Anstaltens provst var dog stadig en stejl modstander, der krævede hovedfløjen istandsat for 70.000 kr. og sidefløjen overladt til funktionærbolig for anstalten.

Men der var nu imidlertid kommet to velvillige undervisningsministre til. Først SØREN KEJSER NIELSEN og fra 1920 JACOB APPEL, der bevilgede 50.000 kr. Anstalten selv ville nu – mod provsten – lade komitéen restaurere hovedfløjen og overlade den lejfrit i 49 år og ville selv yde 10.000 kr. mod at få dispositionsret over sidefløjen.

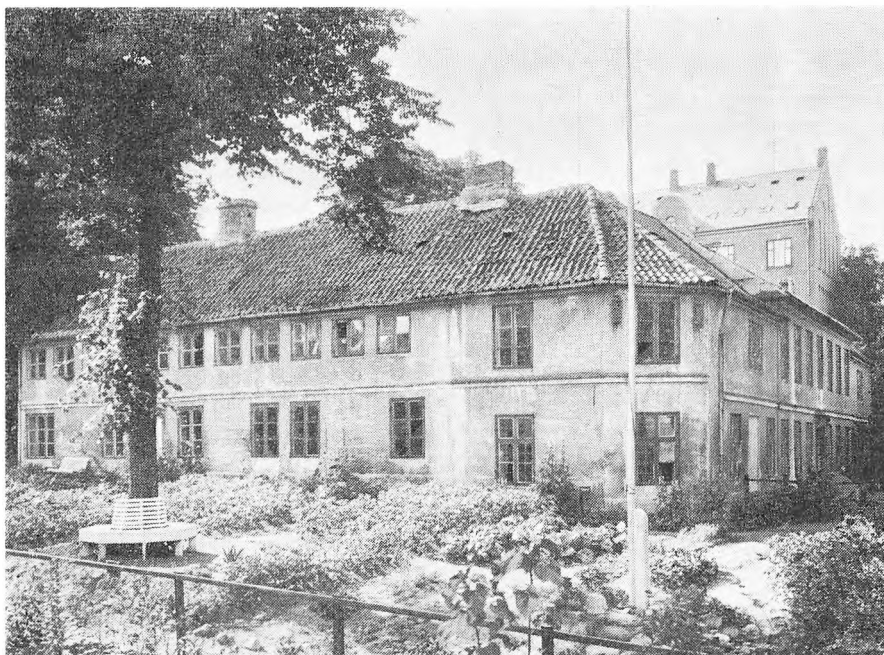
I begyndelsen af tyverne lysnede det da fra år til år. Bidragene – bl.a. 15.000 kr. fra Frederiksberg Kommune – strømmede så rigeligt ind, at man 1924 turde overdrage arkitekt VIGGO DAHL at restaurere hele Bakkehuset. Hovedfløjens stueetage skulle da rumme museet, medens første sal skulle være bolig for en digter eller videnskabsmand og indtil videre overtoges af LOUIS BOBÉ. Sidefløjen vedblev dog stadig at tilhøre anstalten.

En fundats blev udarbejdet for »Stiftelsen Bakkehuset« og 14. februar 1925 stadfæstet af ministeriet. SOPHUS MICHAËLIS blev den første formand for stiftelsen.

Onsdagen d. 3. juni 1925 var målet nået. Om aftenen samledes ca. 100 indbudte gæster i stuerne. Foran døråbningen ind til hjørnestuen hang et stort fransk shawl. Bag det lød fra et spinet Mozartske toner. Derpå talte SOPHUS MICHAËLIS ud fra et gammelt kinesisk ord om, at et folk har mindre brug for at lære, hvad det ikke ved, end for påny at mindes, hvad det har glemmt. Forhængelet gled nu tilside og frk. GRETE BENDIX, accompagneret af FRITS CRONE – begge i dragter fra Empiretiden – foredrog Michaëlis mindedigt med de i dagens anledning ændrede linjer:

Før raadned Huset som en dødsdømt Rønne
i Slud og Svamp fik Glemsel kvalt Idyllen.

Vidt over Land nu toner Mindebruset,
Det gamle Træ har Øksen ikke hugget,
men faste Mure har paany sig lukket
om Genien, der bor i Bakkehuset.

Bakkehuset før restaureringen i 1920-21. Syd- og østfløjen set fra Åndssvageanstaltens terræn. Foto Johannes Hauerslev. Frederiksberg Kommunes Biblioteker.

LOUIS BOBÉ fortalte derefter på sin stemningsfulde vis atter Bakkehusets historie, inden festligheden sluttede med sange af Oehlenschläger og J.L. Heiberg til melodier af Weyse. Gæsterne begav sig derefter ud i østfløjens baghave, hvortil mindstøtten fra havelågen mod Rahbeks Allé nu var flyttet og belyst med fakler. Her nedlagdes blomsterhyldest fra det kgl. københavnske Skydeselskab, Studenterforeningen, Forfatterforeningen, Det kgl. Teater, Skuespillerforbundet og Universitetet, medens en studenterkvarteret oppe fra et på første sal åbnet vindue foredrog Poul Møllers sang til Rahbek fra 1825. Endelig samledes alle i den lyse aften omkring punchebordene under gårdens blomstrende kastanie, hvor JULIUS CLAUSEN takkede på gæsternes vegne og bl.a. imødegik en artikel i et aftenblad, som under mærket »Vox« (d. v. s. JULIUS MAGNUSSEN) havde kaldt Rahbek for »en skikkelig Litterat, hvis Hovedegenskab var Kedsommelighed«, skønt han jo i virkeligheden var en af de første danske journalister. Aftenen efter

gentoges festen for medlemmer af Dansk Forfatterforening, som ligeledes med begejstring færdedes i det af Viggo Dahl så nænsomt og stilrent restaurerede Bakkehus. De Rahbekske Mindestuer var dermed indviet og museumstanken virkeliggjort.

Endnu en opgave var i de mellemliggende år blevet lykkelig løst. Af overskuddet fra udstillingen i 1903 blev en større sum testamenteret til restaureringen af Holbergs »Tersløsegaard«, medens en mindre sum blev udsat som belønning for den bedste besvarelse af en prisopgave om »Knud Lyne Rahbek, hans Hustru og Livet paa Bakkehuset«. Opgaven blev udsat til omkring nytår 1912 og fremkaldte efter en frist på to år tre besvarelser, hvoraf den af daværende kommunelærer, senere skoleinspektør HANS KYRRE, indleverede, enstemmig tilkendtes prisen. Bogen udkom 1914 og 1929 i andet oplag. Til Kyrres brede og folkeligt forståelige skildring sluttede sig 1917 J.L. KRONSTRØMS »Rahbeks Bakkehus i Digt og Billeder« og 1920 første bind af TROELS LUNDS store værk »Bakkehus og Solbjerg« med en måske ikke stærkt historisk, men lyrisk beåndet behandling af stoffet. De tre bøger havde deres andel i sagens lykkelige løsning.

Bakkehuset var vel nu anerkendt, men stadig ikke helt sikret som dansk digtermuseum. Åndssvageanstalten var fremdeles ejer og museet kun lejer for en længere årrække og kunne derefter få en opsigelse. Muligheden herfor blev dog mindre og mindre, efterhånden som museet indarbejdede sig i offentlighedens bevidsthed, hvorved Åndssvageanstaltens bestyrelse mere og mere blev stemt for endeligt salg. Fra »Bakkehuset-Dansk Litteraturforening«, som blev stiftet under stigende tilslutning, udgik da tanken om at købe både bygninger og grund. Da et mindre beløb foreløbig var indsamlet, trådte dr. LOUIS BOBÉ 1935 til med en testamentarisk gave, der muliggjorde købet. Begge fløje og haven skænkedes derefter til Frederiksberg Kommune, som overtog den fremtidige vedligeholdelse, omlagde haven, omgav den med en dekorativ mur og gjorde den til et almen tilgængeligt anlæg. Tre repræsentanter for kommunen indtrådte fra da af i bestyrelsen. En fundats med tillæggsfundats af 1941 blev udfærdiget og »Bakkehuset, De Rahbekske Mindestuer« således en selvejende institution og betrygget for fremtiden.

Bakkehuset efter restaureringen. Foto Jonals 1950.
Frederiksberg Kommunes Biblioteker.

Navnet er dog ikke helt korrekt. Til de fire Rahbekstuer blev allerede i indvielsesåret 1925 føjet en JOHS. EWALD-stue, idet Vejleboghandleren og Ewald-samleren, digteren og personallhistorikeren ANDREAS DOLLERIS, der døde samme år, havde testamenteret hele sin samling af »Ewaldiana« – derimellem ting, som bevisligt havde tilhørt Ewald – til Bakkehuset. Hertil er endelig føjet en OEHLENSCHLÄGER-stue, som navnlig efter den længstlevende datterdatter, frk. MARIE KONOWS død i 1942 har modtaget en række testamentariske og yderst værdifulde gaver, der alle stammede fra morfaderens hjem. Mellem de øvrige donatorer bør først og fremmest nævnes litteraturhistorikeren, professor NICOLAI BØGHs store samling af mindegenstande, breve og manuskripter, som af sønnen, fuldmægtig OLAF BØGH, skænkedes til Bakkehuset. Brevene og manuskripterne findes nu i Frederiksberg hovedbibliotek. Mangesteds fra indløber fremdeles nye gaver.

Det er og bliver et eventyr, at Bakkehuset, som efter Oehlen-schlägers mening altså allerede i Rahbeks tid var en ussel rønne, er blevet bevaret lige til vor tid og nu – navnlig en aften når lysene er tændt – ejer en henrivende stemning i de gamle blomstersmykkede empirestuer, som mere minder om et hjem end om et museum.

En skolemand og hans livsværk

Af GUNNAR CHRISTIANSEN

CARL SOPHUS NIELSEN blev født 8. december 1840. Hans far ejede Vintappergården på Lyngbyvej, hvortil der hørte et betydeligt teglværk. På gården var der derfor et stort antal heste, og der var mange arbejdere knyttet til virksomheden, så den lille Sophus eller Carl, som hans forældre og søskende kaldte ham, var vant til at omgås både mennesker og dyr.

Faderen har nok været streng – i hvert fald fortalte Sophus Nielsen, at de ofte sagde: »Huh, der kommer far«, og så skyndte de sig af vejen eller blev stående og så artige ud. Moderen var derimod den, de søgte trøst hos, og som også hjalp dem, når hun turde.

En lille historie fra barndommen: En dag da Carl skulle i skole, sagde moderen: »Værsgod Carl, der har du 4 skilling, så kan du købe 2 cigarer, een til dig og een til din bedste ven«. I skolen var der et stort træ med et lysthus mellem grenene. Her satte Carl og hans ven sig i frikvarteret og røg cigarerne. Det var naturligvis blevet bemærket, og læreren kaldte dem senere til sig. Først blev kammeraten forhørt; men han nægtede og fik en knaldende lussing. »Ved du, hvorfor du fik den?« spurgte læreren. »Ja, fordi jeg røg« – »Nej, fordi du løj«. Så kom Carl for: »Ved du ikke, at du ikke må ryge?« »Jo det må jeg godt, for jeg har fået cigarerne af min mor«. Så måtte læreren jo til at forklare, hvor skadeligt det var for børn at ryge, og Carl røg aldrig siden. Men historien, som jeg har hørt adskillige gange, blev fortalt og benyttet som udgangspunkt, når en smugryger var blevet grebet på forsk gerning i skolen eller mødte med gule fingre.

Faderen ønskede, at Carl skulle være dyrlæge, hvad der jo var naturligt, når de havde så mange heste på gården, og han havde råd til at bekoste en uddannelse på sønnen, så Sophus Nielsen begyndte at studere på Landbohøjskolen, men han studerede meget andet ved siden af, navnlig kastede han sig over de døde sprog: oldnordisk,

sanskrit og andre, så studierne trak vist noget i langdrag. I hans ungdom, 1850-60, var Danmarks store sprog- og oldtidsforskere ganske vist døde, men deres berømmelse levede stadig stærkt. Han fortæller selv, da han blev en gammel mand, at noget af det, han mest fortryder i sit liv, er alle de timer, han har spildt på disse døde sprog.

En enkelt begivenhed skulle blive skelsættende for hans senere livsbane. Han fortæller selv således:

»En herre kom ridende inde fra de kongelige stalde på Amalienborg, da en stor kasse faldt ned fra et flyttelæs, således at hesten trådte med forbenene igennem kassen. Hesten stejlede, og rytteren blev hængende i stighbøjlen og slemt forslået; men da jeg hjemmefra var vant til at tumle med heste, bragte jeg alt i orden og kørte herren til hans hjem. Da jeg nogle dage senere kom for at spørge til hans befindende, kom hans 7-årige datter mig imøde, kyssede mig og sagde, at jeg havde reddet hendes fader. Jeg spurgte for at tale om noget andet, om hun var en flink pige i skolen, hvortil faderen måtte sige, at hun var umulig, navnlig i regning. Det kunne jeg nok lide at se, og straks tog vi fat på regning. Den næste dag, da jeg igen kom for at se til faderen, kom den lille EMILIE FUNCH mig imøde med tavle og griffel, der hjalp ingen indsigelse, jeg måtte forpligte mig til at undervise hende, og det gik så udmærket, så jeg bestemte mig til at sige til min fader, at jeg ville være lærer. Men han modtog mit andragende så unådigt, at han kort og godt viste mig døren og forbød min mor og alle mine nærmeste at have noget samkvem med mig ulydige dreng, indtil jeg forbedrede mig«.

Der kom nu nogle hårde år for Sophus Nielsen. I tolv år talte han ikke med sine forældre, skønt han mangan en søndag aften gik fra København til Vintappergården – så de oplyste ruder – og gik hjem igen.

Det var en streng overgang fra den beskyttede tilværelse, han hidtil havde levet og til nu, hvor han helt skulle sørge for sig selv. Til at begynde med levede han mest af at manuducere unge mennesker til optagelsesprøve på Landbohøjskolen og Polyteknisk Lærestalt. Det var især i fagene kemi, matematik, botanik og zoologi, og i disse første år led han ofte nød. Han fortæller selv, at overgartner LANGE i Bota-

Skolebestyrer Sophus Nielsen. Fotografi efter maleri af G. Börjeson 1930.
Sophus Nielsens Skolesamfund.

nisk Have, som han traf på ekskursionerne der, og som anede sammenhængen, sagde til ham, at han godt måtte spise af havens frugter, såvel som drivhusenes, da han jo ellers ikke kunne forklare alting om disse, når han skulle undervise i faget.

Senere kom han til at undervise i Pastor Friis' skole; men i 1872 begyndte han sin egen skole: Frederiksberg Borger- og Realskole i lejede lokaler i Frederiksberg Allé 4, omtrent hvor posthuset nu ligger. Det var med nogle få elever i en lejlighed, der kun var indrettet til beboelse; men elevantallet forøgedes hurtigt, værelserne blev for små og få, og skolen flyttede året efter i 1873 til Allégade 18 i et hus, der for længst er nedrevet – nemlig hvor Hollændervej udmunder i Allégade. Her var forholdene større, men også her blev der efterhånden for lidt plads, og Sophus Nielsen besluttede selv at bygge en skole med tidssvarende lokaler. Det blev til skolen i Bredegade 6.

Den 24. april 1883 blev skolen indviet af skolekommissionens formand Pastor EWALDSEN, og han bestemte, at skolens navn skulle være Frederiksberg højere Borger- og Realskole. Til stede foruden Ewaldsen var docent FJORD og andre af Frederiksbergs kapaciteter samt børnene og deres forældre.

Et par ting om skolens opførelse: Da grunden var ryddet og nogle gamle rønner revet ned, var der flere læs kampesten, som Sophus Nielsen solgte og fik så meget for, at grunden dermed var betalt. Når læssene med de nye mursten ankom til byggepladsen, overbeviste Sophus Nielsen sig personlig, om de var I klassen, ellers gik de retur – han havde jo fagkundskaben fra sit barndomshjem.

En af skolens elever fra den tid, afd. forfatter KARL CHRISTENSEN (hovedkasserer i Frederiksberg Kommune) skriver næsten 50 år senere om begivenheden: Når man idag går gennem det lille anlæg i Allégade, hvor billedhugger Schultzs statue af Oehlenschläger står, og drejer om hjørnet ad den asfalterede og elektrisk oplyste Bredegade, er der sikkert ikke ret mange, som tænker på den landsbyagtige idyl, som den nye skolebygning, Sophus Nielsen i begyndelsen af firserne i forrige århundrede lod rejse et lille stykke nede i gaden, brød.

Den gamle gård på samme side som skolen, med vandhullet og resterne af den gamle have, det gamle købmandshus lige overfor og den lave huslænge, med haven, lidt længere nede i gaden, alt blev

Frederiksberg højere Borger- og Realskole.
Fotografi fra 1880-erne. Forfatteren.

med en gang småt, det nye skolehus indvarslede andre tider og var et så mægtigt fremskridt fra den fraflyttede skole ovre i den gamle gård i Allégade, at der ganske naturligt kom til at stå glans om denne bygning med den frejdige, højtstræbende indskrift på gesimsen.

Det var idealisme, der her gav sig synligt udslag, og tiden var den gang sådan, at der blev lagt mærke til dette ideale fremstød. Skolen blomstrede.

Da Sophus Nielsen begyndte at bygge, kom det atter til forlig

med hans familie. Herom fortæller han følgende: Da de 12 år var omme og min fader kom og trykkede sin hånd i min, så syntes jeg, at den aldrig før havde været så varm, og da min moder og mine søstre stod i klynge om mig, så følte jeg først, hvor fattig og forladt jeg havde været. Da endelig min fader med tårer i øjnene spurgte: »Karl, kan du glemme?«, så kunne jeg heller ikke for glæde beherske min bevægelse, men svarede med tårevædet stemme: »Ja, ja kære fader, vorherre har jo selv villet det således, for at jeg kunne vise al-verden, at jeg var en mand«.

I denne bygning fortsatte han med at holde skole indtil 1928, hvorefter han i en alder af 87 år overlod den til GUNNAR CHRISTIANSEN, som havde været lærer ved skolen i flere år. Fra sin private bolig i skolebygningen så han med nogen skepsis på den »nye« mand og de mærkelige og unødvendige forandringer denne foretog ved den gamle skole.

Skolen blev videreført til 1938, hvorefter eleverne overtoges af Frederiksberg Kommune og ejendommen såvel som alle de andre ejendomme på trekanten mellem Bredegade, Smallegade og Allégade blev nedrevet for at give plads for Frederiksbergs nye og pompøse rådhus.

Men Sophus Nielsen som opdrager og lærer bliver man ikke sådan færdig med. Han var en meget særpræget personlighed, en ganske usædvanlig lærer med en brændende ildhu for sin skole og sine elever, og den bevarede han op i sin høje alder. Hans arbejdsevne var enorm. Han begyndte at undervise kl. 8 og fortsatte til langt ud på eftermiddagen og om aftenen rettede han masser af stile- og regneopgaver. Sin frokost spiste han, mens han havde gårdvagt og klokken 2 var han i privaten og spiste middag – det tog ham kun 10-15 minutter. Hans hustru og hans datter passede ham punktlig med mad og omhyggelig med klæder og renlighed – det sidste ikke uden modstand fra hans side – at der var kridt på tøjet og blækstift på fingrene og i skægget, generede ham ikke så meget. Iøvrigt var han en særpræget og statelig type med sit solide korpus, sin ranke holdning, det hvide Halsbind og fløjlskalotten.

Sophus Nielsen var fuld af ideer til nye undervisningsmetoder og nye fag, som han selv gennemprøvede. Om alt dette kan man læse i hans særprægede årsberetninger, som han udsendte om sin skole; men

Frederiksberg Bredegade, set fra Allégade. Borger- og Realskolen er det tredje af de nye huse i billedets venstre side. Fotografi 1895. Frederiksberg Kommunes Biblioteker.

da disse kun findes i ganske få eksemplarer, vil jeg her uddrage nogle enkeltheder deraf.

I de ældste, som for øvrigt kaldes »Efterretninger« om Frederiksberg højere Borger- og Realskole står der kun det nødvendigeste: 1) hvad der læres på de forskellige klassetrin 2) den ugentlige timefordeling, de benyttede skolebøger, skolepengenes størrelse og lærernes navne, men snart udvides årsberetningen betydeligt.

I beretningen for 1892-93 lader Sophus Nielsen de store elever holde øvelser i *tale* – og i 1894-95 fortælles om *skolerejser*, der er foretaget til Göteborg og Trollhättan, samt til Stockholm. Disse skolerejser til udlandet bliver han ved med til sin høje alderdom og kan ikke blive træt af at fortælle om deres mangesidige betydning for eleverne. Denne idé har som bekendt siden fundet genklang i alle skoler.

I 1900-1901 omtales indføring af *stenografi* og *bogføring* som fag i skolen.

Samme år står der en meget klog og belærende artikel til forældrene om opdragelse: a) om lydighed b) om at udnytte tiden c) om at forvænne barnet d) om ærlighed e) det stridige sind f) hykleri g) tidens skavank: overfladiskhed i alle forhold.

Jeg nævner dette så udførligt, for her finder man spiren til det fag som han siden i 30 år ofrede meget af sin tid og sine kræfter på, nemlig: *opdragelseslære*, som han ønskede indført som fag i barneskolen.

Et andet fag hvis indførelse han også kæmpede for kaldte han *almenviden*. I årsberetningen 1905-06 fortæller han, hvordan ideen her til opstod: »Kort tid efter at jeg var begyndt at undervise, blev to af lærerne syge på samme dag, og det var meget vanskeligt for bestyreren at få eleverne beskæftigede; han bad mig derfor om at læse nogle æventyr op for et større antal elever; men dette interesserede mig ikke, hvorfor jeg bad om tilladelse til at fortælle noget om det store og smukke, der rører sig i naturen, om nogle nye epokegørende opdagelser og lignende. Dette fik jeg tilladelse til. Det var noget ganske nyt og usædvanligt for eleverne; men interessen var vakt og før nogen af os vidste af det, var en dobbelttime gået. Skoleklokken lød, men ikke een af eleverne rørte sig fra sin plads. »Vi kunne tage frikvarteret med, for så får vi slutningen med«, lød det fra nogle af de modigste; men da denne plan blev afslået, så styrtede alle ned i gården og hoppede af glæde og fortalte nu de andre elever, hvad de havde oplevet.

Kort efter fremkom der til bestyreren en anmodning fra flere af børnenes forældre, om den nye naturhistorielærer måtte »fortælle noget« een gang om ugen. Dette kunne nu ikke tillades, men i ny og næ fik jeg dog lov til at foredrage det fag, som jeg nu kaldte *Almenviden*. Da jeg senere selv fik skole, glemte jeg selvfølgelig ikke det fag, som jeg skyldte min lykke«.

Hertil må føjes, at da ideen blev mere udformet, sørgede Sophus Nielsen for at eleverne ikke sad passive, men måtte optegne hovedpunkterne og ofte eftertegne skitser og rids, som Sophus Nielsen samtidig tegnede på den sorte tavle.

En af de ideer, som slog an, og som siden har gået sin sejersgang over skolerne er *Bibliotekstimen*.

Sophus Nielsen lod de ældre elever få adgang til sit bibliotek – det var i reglen efter almindelig skoletid fra 2-3. Enhver måtte komme

Borger- og Realskolens lærere og elever samlet i skolegården. Omtrent i billedets midte ses Sophus Nielsen. Fotografi »Atelier Fremad« 1906. Forfatteren.

og gå når han ville og måtte finde frem til, hvilket tema han ønskede oplysning om. Derved fik eleverne øvelse i at benytte et bibliotek som et værksted med godt værktøj.

En af skolens lærere: cand.theol. CHR. KROG CLAUSEN var senere med til at åbne og lede den første skolelæsestue ved de frederiksbergske kommuneskoler (skolen på la Cours Vej) og bidrog derved meget til at realisere ideen i større målestok.

Fra 1906 kommer der i årsberetningerne nogle *små historier*. De var ret naive – altid med en tydelig morale. Skulle man sammenligne dem med noget, kunne man vel kalde dem almanakhistorier. Det manglede da heller ikke på forældre og venner, der spurgte ham, hvorfor han dog skrev sådanne historier i sit skoleprogram. Derpå har han svaret i årgangen 1916-17. »Hensigten med hvad jeg sådan skriver er ene og alene at belære og vejlede mine børn; jeg ville nemlig gerne åbne deres øjne for det skæve og kantede og navnlig for det over-

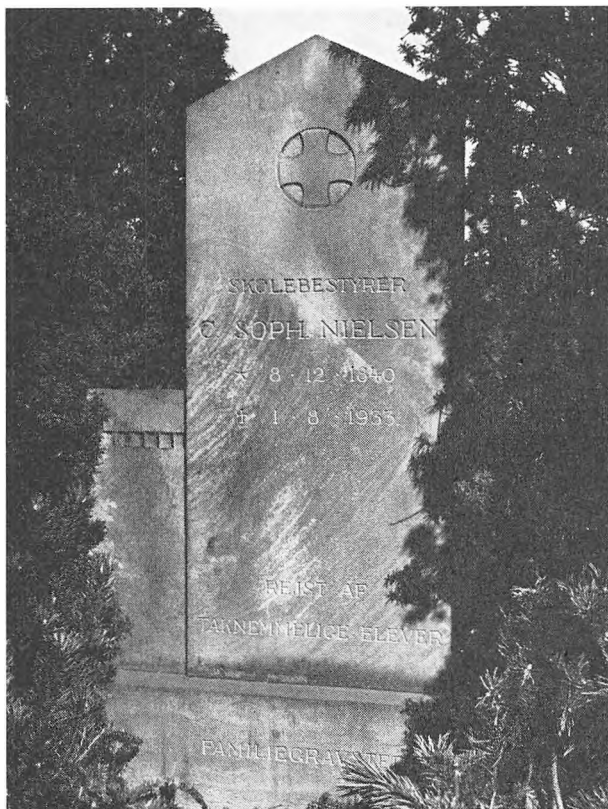
fladiske falske og forskruede, der griber så foruroligende om sig i vor tid. – Kommer jeg under fortællingens gang forbi noget, som er slet og modbydeligt, så peger jeg advarende derpå. – Jeg kan ikke andet! Jeg synes det er min pligt«.

Når gamle skolekammerater mødes, kommer samtalen ofte ind på de klø, de fik, og i »Mesters« skole blev der da også slået, men kun »Mester« selv måtte bruge spanskrøret, og man må indrømme, at det aldrig skete i hidsighed, men altid var velovervejet. Han havde forøvrigt nogle meget pudsige »afstraffelser« overfor de små elever, bl. a. et knips under næsen – det kaldte han »en pris«, eller han kommanderede den lille synder: »Der skal hoppes på stedet – begynd«. Så måtte denne hoppe højere og højere indtil hans hårtop berørte »Mesters« udstrakte håndflade.

En opdragers genialitet viser sig ofte i glimt. Jeg vil nævne et eksempel: En bestemt elev plejede i hjemmet at slippe for straf eller at få sin vilje, når han vrælede rigtig højt og længe – en dag forsøgte han sig også overfor »Mester«, men der kom han til kort. Drengen vrælede så højt at det kunne høres, ikke alene i den lille skolegård, men i hele nabolaget. »Mester« hørte lidt på det og sagde så ganske roligt: »Du må kunne græde meget højere«. Øjeblikkelig holdt drengen op, han havde jo præsteret det yderste – og han forsøgte sig ikke siden.

I skoleprogrammet for 1908-09 skriver Sophus Nielsen imod de *kulørte hefter*, og da jeg mener, at man i dette stykke kan genfinde hans ordvalg og tonefald vil jeg citere det i dets helhed:

»»Buffalo Bill«, »Nick Carter«, »Texas Jack« o. s. v. er navnene på nogle småskrifter, som i nogen tid er blevet læst med den største begærlighed af ungdommen. De omtalte skrifter handler om mord, bedrageri, ild og sværd, råhed og simpelhed og er forsynede med billeder af samme bonitet. De blev slugte af børnene med en ganske uhørt begærlighed. I skolens frikvarterer kunne man finde elever, der sad på retirader, bag skarnkassen, i kælderhalsen, i alle kroge for at læse i disse »dejlige« skrifter; ja selv i timerne søgte nogle at luske sig til at læse deri. Min opmærksomhed blev vakt ved, at børnenes lege begyndte at antage en så rå og modbydelig karakter, at jeg daglig måtte skride ind. De legede røvere, mordere, banditter, tyve, spioner, politi o. s. v., og når de så vandrede op i klassen, var de forpustede, op-

Sophus Nielsens grav på Frederiksberg Kirkegaard, 4. afd. nr. 314. Foto P. Ellegaard Frederiksen 1969. Frederiksberg Kommunes Biblioteker.

hidsede og nervøse. Mod denne »sygdom« mente jeg, at jeg måtte anvende en rigtig radikal kur! – Jeg forlangte, at eleverne uvægerlig skulle bringe mig alle den slags skrifter, som de havde på skolen og i hjemmene, for at vi kunne brænde dem! Alle mine kære, gode elever indså, at jeg kun havde deres vel for øje! – Bøgerne blev brændt, og tonen blev igen god og sømmelig.«

Det lå Sophus Nielsen meget på sinde, at eleverne opførte sig godt, men han var også ivrig efter, at de lærte noget, og han havde mange midler til at opmuntre dem til at være flittige. Alle eleverne blev »hørt« i hver time – for at de ikke skulle have læst forgæves –, de fik karak-

terbog med hjem hver uge, de fik flidskort og ved årsafslutningen bogpræmier. Så man kan sige, at han lærte dem at bestille noget og dermed arbejdets velsignelse.

Sophus Nielsen levede endnu 5 år, efter at han var ophørt med skolen, og døde først i 1933 i en alder af næsten 93 år. Han ligger begravet på Frederiksberg Kirkegård, hvor taknemmelige elever rejste ham et minde.

Niels Maare

Af JOHS. LEHM LAURSEN

ET usædvanligt virksomt liv næret af betydelig kundskab, flid og energi, udtrykt i ideer og initiativ, stor personlig arbejdskraft og evne til at interessere og igangsætte andre, afsluttedes ved oberst, civilingeniør Niels Maares død den 22. maj 1967.

Niels Maare fødtes i København 11. august 1890. Efter studentereksamen fra Efterslægtsskabets Skole 1908 begyndte han sin militære uddannelse, blev premierløjtnant i ingeniørkorpset 1911, men gennemførte sideløbende sin uddannelse som civilingeniør med embedseksa-

men 1920. Året efter blev han udnævnt til kaptajn, i 1937 til oberstløjtnant, i 1942 til oberst. I den militære karriere betroedes mange specielle opgaver til oberst Maare. Han var således 1922-30 chef for 2. bygningsdistrikt, 1923-46 lærer ved officersskolen på Frederiksberg Slot, ingeniørofficer ved Generalstabens jernbanekommission 1934-41, ved hærens bygningstjeneste 1942-45 og chef for pioner- og telegrafskolen 1947-51. Året efter tog han afsked. I sit otium fik han rig anvendelse for sine evner og sin arbejdskraft på mange felter og fandt tillige tid til at udfolde en rig litterær virksomhed, ikke mindst om emner fra Frederiksbergs historie. Som nedenstående litteraturfortegnelse viser, var det ikke uden grund, at forfatteren Kai Friis Møller betegnede obersten som »Frederiksbergs historiker«.

Den første væsentlige kontakt med det historiske Frederiksberg fik oberst Maare, da han som chef for 2. bygningsdistrikt i 1924 fik overdraget ledelsen af restaureringen af Frederiksberg Slot og Slotskirke, der gennemførtes 1924-32. Han har i en række afhandlinger skildret restaureringsarbejdet, der for ham blev meget mere end en officiel administrativ opgave, der skulle løses. Det blev et personligt engagement, som han viede al sin kraft, som krævede grundige og ihærdige undersøgelser og studier i biblioteker og arkiver, og som til gengæld blev ham en indvielse til hans gerning som Frederiksbergs historiker. Afhandlingerne om restaureringsarbejdet efterfulgtes af en lang række skrifter, om slottets historie i almindelighed, om enkelte perioder i dets historie og om specielle emner i forbindelse med slottet: vestibulen, stuklofterne, forværelset til marmorbadet, paradekøkkenet, klokkerne, kirkens orgel m.m. Han vendte i sin skribentvirksomhed gang på gang tilbage til dette udgangspunkt for forfatterskabet og redegjorde for nye opdagelser, fund og resultater af de stadigt fortsatte studier. Men samtidig udvidedes forfatterskabets rammer. Til billedværket »Frederiksberg gennem 300 Aar« skrev oberst Maare den store indledning om byens historie, og i seriepublikationen »Frederiksberg gennem Tiderne« finder man talrige bidrag fra hans hånd: om Fasangaarden, om sejladsen i Frederiksberg Haves kanaler, om prinsessernes gård i Ny Hollænderby o.fl. Andre bøger med emner fra Frederiksbergs historie forsynede han ved nyudgivelse med indledning og omhyggeligt noteapparat.

At oberst Maare måtte være at finde i den kreds af frederiksbergborgere, der i 1944 stiftede Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg var på denne baggrund en selvfølge. Han deltog i det stiftende møde den 3. marts 1944 i det frederiksbergske hovedbiblioteks foredragssal, gik varmt ind for selskabets oprettelse, men havde betænkeligheder ved planen om udgivelse af et periodisk skrift, som han frygtede hurtigt ville komme i stofnød. På dette punkt fik obersten ikke ret – i høj grad takket være sin egen skribentvirksomhed, men også på grund af sin evne til at animere andre til medarbejderskab.

På den konstituerende generalforsamling den 21. april 1944 indvalgte oberst Maare i selskabets styre og beklædte denne post til sin død, fra 1944 til 1964 som næstformand for styret. Tillige indvalgte han i selskabets arbejdsudvalg, hvis formand han var ligeledes til 1964. Ved sin afgang udnævntes han til æresmedlem af selskabet. Hans indsats som arbejdsudvalgets formand kom i høj grad til at præge selskabets virksomhed. Hans idérigdom og energi satte spor i såvel foredrags- som publikationsarbejdet. Han ledede udvalgets møder med myndig venlighed, han ejede evnen til at skabe kontakter, var selskabet en nyttig mand i forhandlinger med kommunalbestyrelsen, og selskabets hastigt og stærkt voksende medlemstal skyldes for en stor del hans personlige agitation herfor. Med god ret udtalte selskabets formand i 1964, borgmester A. Stæhr Johansen, i sin tak til obersten ved dennes tilbagetræden som formand for arbejdsudvalget: »Uden oberst Maare ville selskabet i dag ikke have haft det renommé, det har fået.«

Oberst Maare har gjort en betydelig gerning for det historisk-topografiske selskab og dermed for Frederiksberg, hvis historie det er selskabets fornemste opgave at udforske og levendegøre. Hans frugtbare litterære virksomhed vil til sene tider vidne om hans store viden om og hans kærlighed til den by, hvis historiker han blev.

OBERST MAARES SKRIFTER OM FREDERIKSBERG

Restaureringsarbejderne paa Frederiksberg Slot. (Gads danske Magasin XXIII, 1929. 181-192).

Frederiksberg Slot og dets Restaurering. (Tidsskrift for Ingeniørofficerer I, 1930. 101-132).

- Frederiksberg Slot og dets indre dekorative Udsmykninger. (Samleren VIII, 1931. 177-192).
- Frederiksberg Slots indre Udsmykning. (Frederiksberg. Officielt Medlemsblad for Frederiksberg Borgerforening XXIII, 1931-32. Nr. 413).
- Frederiksberg Slots indre Udsmykning. (Danmarksposten XIII, 1932. 24-27).
- Frederiksberg Slotskirkes Orgel. (Frederiksberg. Officielt Medlemsblad for Frederiksberg Borgerforening XXIV, 1932-33. Nr.449).
- Frederiksberg Slotskirkes Orgel. (Frederiksberg Grundejerblad XIV, 1933. Nr.36).
- Frederiksberg Slots Restaurering. (F.Weilbach: Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have. 1936. 99-117).
- Vestibulen paa Frederiksberg Slot. (Militært Tidsskrift LXX, 1941. 154-159).
- Frederiksberg Slot. (Danmark III, 1943. 453-459).
- Frederiksberg Slots Indretning i 1868 til Brug for Officersskolen og de væsentligste Byggearbejder paa Slottet i de forløbne Aar. (Militært Tidsskrift LXXII, 1943. 227-237; også i: Officiantbladet XLIII, 1943. 91-93; XLIV, 1944. 4-6, 13-14).
- Frederiksberg Slot fra 1852 til vore Dage. (Frederiksberg gennem Tiderne I, 1946. 24-72).
- Klokkerne på Frederiksberg slot. (Frederiksberg gennem Tiderne III, 1950. 101-106).
- Forværelset til marmorbadet på Frederiksberg slot. (Frederiksberg gennem Tiderne III, 1950. 103-107).
- Indledning [om Frederiksbergs Historie]. (Frederiksberg gennem 300 Aar. 1951. 7-38).
- Efterskrift om Bogen og dens Forfatter. Kommentarer. (Fuldmægtig Petersen [o: Jacob Davidsen]: Gamle Minder fra Frederiksberg og Vesterbro. 1953. 137-168).
- Fasangaarden. Dens Bygningshistorie og Beboerne gennem Tiderne. (Frederiksberg gennem Tiderne V, 1954, 5-76).
- Sejladserne i Frederiksberg Haves Kanaler. (Frederiksberg gennem Tiderne V, 1954. 136-168).

- [Forord. Noter]. (Adamine Gerber: Frederiksberg med Sideveje til Porten. 1955. 5-12, 91-108 + 4 upaginerede sider: Tilføjelser og Rettelser).
- Jens Andersen Hallebye. Værtshusholder, Vognmand og Brødbager. 1780-19. oktober - 1955. Frederiksberg Selskabslokaler, Allégade 10. 1955. 80 s.
- Chr. F. Hetsch' Tegninger af Stuklofter paa Frederiksberg Slot. (Frederiksberg gennem Tiderne VII, 1958. 97-111).
- Diderik Schäffers »Pyramide« i Dronning Sophie Magdalenes Paradekøkken paa Frederiksberg Slot. (Frederiksberg gennem Tiderne VII, 1958. 127-131).
- Frederiksberg Slotskirke. Med Bidrag af Niels Erik Leschly og Erik Stub. 1710-1960. Udgivet i Anledning af 250 Aarsdagen for Frederiksberg Slotskirkes Indvielse den 31. August 1960 af Frederiksberg Slotskirkes Menighedsraad. [1960]. 107 s.
- Frederiksberg Slots Beboere fra 1852 til 1868. (Frederiksberg gennem Tiderne IX¹, 1962. 36-57).
- Prinsessernes Gaard i Ny Hollænderby. (Frederiksberg gennem Tiderne IX¹, 1962. 89-95).
- Frederiksberg Slot. (Mogens Rosenløv (Red.): Uddannelsen af Hærens Linieofficerer 1713-1963. 1963. 152-172).

Georg Krogh-Jensen

Af JOHS. LEHM LAURSEN

FREDERIKSBERGS STADSBIBLIOTEKAR fra 1936 til 1953, dr. phil. Georg Krogh-Jensen døde 23. oktober 1968. Han blev født 27. juni 1892 i Holstebro, hvor faderen var skoleinspektør. Oprindeligt var det Krogh-Jensens hensigt også at gå i skolens tjeneste. Han tog lærereksamen fra Jonstrup 1913 og virkede fra dette år til 1919 som lærer i sin fødeby, men blev samtidig knyttet til byens bibliotek som dets leder. Sin uddannelse fortsatte han med studentereksamen 1919 og erhvervede sig efter nogle års studier i 1922 doktorgraden ved universitetet i München

på en pædagogisk afhandling. Da han herefter vendte tilbage til Danmark, valgte han bibliotekargerningen som livsgerning og tog eksamen fra Statens Biblioteksskole 1922 og 1925, samtidig med at han gik ind i praktisk biblioteksarbejde fra 1922 ved Københavns Kommunebiblioteker og fra 1924 ved Frederiksberg Kommunebiblioteker, hvor han fik ansættelse som leder af kredsbiblioteket på Jernbanestien og samtidig som souschef for det samlede frederiksbergske biblioteksvæsen. Som sådan forestod han 1929-35 sammen med den senere stadsarkitekt H. Carl Andresen planlæggelsen og opførelsen af den nye hovedbiblioteksbygning på Solbjergvej, som blev den storslåede ramme om det frederiksbergske biblioteksvæsen, der ligeledes på hans initiativ og takket være hans fremragende organisationsevne i tiden fra 1924, til bygningen åbnedes 1935, fra primitive forhold udvikledes til et af landets mest avancerede og stærkest udbyggede. Såvel den frederiksbergske biblioteksorganisation som den store hovedbiblioteksbygning er gennem mange år blevet betragtet som et mønster, der efterlignedes i ind- og udland, og i tusindvis strømmede kommunalfolk, arkitekter, bibliotekarere og skolefolk fra hele verden i årene efter 1935 til Frederiksberg for at sætte sig ind i denne kommunes biblioteksvæsens ydre og indre organisation, der mere end nogen anden enkeltpersons er Krogh-Jensens værk. Idag råder der vel på mange områder andre opfattelser såvel af biblioteksorganisation som af indretning af biblioteksbygninger end Krogh-Jensens, og konsekvenser heraf kan også spores i det frederiksbergske biblioteksvæsen, men tiden er dog ingenlunde løbet fra hans livsværk som bibliotekar. På en række væsentlige områder fremsatte han i foredrag og afhandlinger tanker og ideer, der ikke blot blev realiserede i hans eget bibliotek, men blev skelsættende for udviklingen af dansk biblioteksorganisation og -administration. Nævnes kan hans tanker om det snævrere mulige samarbejde mellem skole og bibliotek, om biblioteksarbejdets fordeling på biblioteksuddannet og kontoruddannet personale, og før nogen anden pegede han på standardisering og rationalisering af en række processer i biblioteksarbejdet som midler til at opnå den størst mulige effektivitet og det bedst mulige udbytte af de penge, der stilles til rådighed for bibliotekerne. Hovedbiblioteksbygningen på Solbjergvej er den dag i dag et klart og uimodsigeligt vidnesbyrd om den forudseenhed, der også på andre

områder prægede hans virksomhed: den er af danske biblioteksbygninger, opført på den tid, den eneste, der har været rummelig nok til at huse ikke blot de opgaver, alle biblioteksfolk kender, når de projekterer en bygning, men stort set også til at give plads til de mange nye arbejdsområder, der senere under bibliotekernes stærke udvikling er kommet til, og som ingen den gang kunne kende. Krogh-Jensens ry som biblioteksbygger og -organisator nåede langt ud over landets grænser: i flere tilfælde blev han tilkaldt som rådgiver ved gennemførelsen af store biblioteksprojekter i Sverige, og efter 1945 benyttede den polske regering ham som konsulent ved genopbygningen af landets folkebiblioteksvæsen.

Krogh-Jensen er ofte blevet kaldt en af sin tids betydeligste danske biblioteksmænd, og det er da også utvivlsomt i sin biblioteksgerning, at han har ydet sin største indsats i Frederiksberg Kommunes tjeneste. Men på et andet område, som der på dette sted er særlig grund til at mindes, har hans virksomhed også sat sig varige spor. Krogh-Jensen blev næppe nogensinde en typisk hovedstadsborger og derfor næppe heller nogen egentlig »Frederiksberger«. Men to for hans hele livssyn karakteristiske træk: den nære tilknytning til *hjemstavnen* og den stærke fornemmelse af *slægtens* betydning i menneskets tilværelse, formåede han at overføre fra sin egen nordjyske hjemstavn og sine thylandske aner til det sted, hvor hans livsgerning som biblioteksmand skulle komme til at udfolde sig. Heri ligger kimen til forståelse af hans virksomhed for Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg. Det var på hans initiativ, at selskabet blev oprettet. I en artikel i Frederiksberg Bladet for 7. oktober 1938 slog han til lyd for oprettelsen af et selskab, hvis formål skulle være at arbejde for at bevare Frederiksbergs historiske minder og at skabe interesse for og kendskab til byens topografi, historie og personalhistorie, på en gang en konserverende og en oplysende opgave. Selvom artiklens tanker vakte interesse, der gav sig udslag i en række henvendelser til dens forfatter, førte forslaget ikke umiddelbart til noget praktisk resultat, og besættelsestiden efter 9. april 1940 skabte så mange presserende problemer, at planen måtte udskydes indtil videre. Men glemt blev den ikke, og det var Krogh-Jensen, der i februar 1944 med interesseret støtte af tre frederiksbergske kommunalpolitikere: forretningsfører Oluf Bertolt, pastor Johs. Eilschou Holm

og folketingsmand Aksel Møller samt den daværende leder af kommunens kulturelle forvaltning: skoledirektør Ejner Carstensen og med anbefaling af kommunens borgmester: direktør, cand. pharm. Vilh. Fischer, påny fremførte tanken om selskabets oprettelse, der denne gang realiseredes ved det indstiftende møde i hovedbibliotekets foredragssal den 3. marts 1944. Som naturligt var, blev Krogh-Jensen medlem af selskabets styre, han blev dettes første sekretær, han fik sæde i arbejdsudvalget, hvis sekretær han også blev, og var som sådan og som selvskræven redaktør af selskabets publikationer den drivende kraft bag virksomheden fra stiftelsen, til han i 1952 blev ramt af sygdom, der medførte hans afgang både som stadsbibliotekar og fra selskabets ledelse ved udgangen af 1953. De første fire bind af »Frederiksberg gennem Tiderne« redigeredes af Krogh-Jensen, og han har derigennem æren for anlægget af denne vigtige seriepublikation både indholdsmæssigt og hvad den fornemme ydre form angår. Også udgivelsen af selskabets øvrige publikationer fra de første 10 år blev forestået af Krogh-Jensen, og til den ny udgave af Wilhelm Henriques' klassiske bog »Frederiksbergske Tilstande«, som selskabet udsendte i 1949, udarbejdede han det omhyggelige noteapparat. Den største publikation i hans tid var billedværket »Frederiksberg gennem 300 Aar«, som han redigerede til udgivelse i anledning af byens 300 års jubilæum i 1951, og som stadig må betragtes som en forbilledlig løsning af en bys historie i billedmæssig fremstilling. Ved sin tilbagetræden i 1953 blev han med fuld ret udnævnt til selskabets første æresmedlem, og da han i 1962 fyldte 70 år, tilegnede selskabet ham årets bind af »Frederiksberg gennem Tiderne« som festskrift.

Nu, hvor han er gået bort, er der grund til endnu engang at minde ham som selskabets faktiske stifter og som manden, der gennem en 10-årig virksomhed øvede en meget betydelig indsats ved at placere selskabet og dets virksomhed på et højt niveau.

Sit otium tilbragte Krogh-Jensen i en lille stationsby nord for Limfjorden, nær den eg, hvorfra hans slægt stammer, og hvor den havde levet og virket. Man kan vist roligt sige, at Krogh-Jensen vendte hjem. I disse år rettede han da også sine interesser og studier mod sin egen hjemstavn, samlede et vægtigt kildemateriale og nedfældede sine studiers resultater i et stort arkiv, der ved hans død i henhold til testamen-

tarisk bestemmelse er overdraget til Vester og Øster Vandet kommune. Kun en lille del af dette indsamlings- og studiemateriale fik Krogh-Jensen tid og kræfter til at bearbejde til udgivelsesform. Enkelte artikler så lyset i lokale aviser og i Historisk Aarbog for Thisted Amt, og en enkelt bog »Den thylandske skudefart«, der i kort form skildrer skudehandelens historie, blev i 1967 udgivet af Sparekassen for Thisted Amt.

I sin slægts og sin egen hjemegn sluttede Krogh-Jensen sit virksomme liv, og her fik han også sit sidste hvilested i en grav på Vester Vandet kirkegård.

Selskabets virksomhed

Ved sekretæren

MØDER

LØRDAG D. 10. SEPTEMBER 1966 KL. 14 var der arrangeret besøg for selskabets medlemmer i Det kinesiske lysthus i Frederiksberg Have. Arrangementet havde samlet 134 deltagere. Efter forevisningen, der lededes af bibliotekar, fil. lic. fru *Else Glahn*, henlagdes mødet til hovedbibliotekets foredragssal, hvor fru *Glahn* holdt foredrag med lysbilleder om Det kinesiske lysthus og dets bygmester *Andreas Kirkerup*. Selskabets næstformand, museumsinspektør, mag.art. *L. Rostrup Bøyesen* bragte foredragsholderen selskabets tak og meddelte, at selskabet senere ville udsende en rigt illustreret bog med fru *Glahns* foredrag.

TORS DAG D. 27. APRIL 1967 KL. 19.45 afholdt selskabet sin 24. ordinære generalforsamling i hovedbibliotekets foredragssal.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 5 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: kommunaldirektør, cand.jur. *C.F. Gerner Andersen*, fhv. stadsarkitekt *H. Carl Andresen*, stadsbibliotekar *J. Lehm Laursen*, ekspeditionssekretær *Rudy Schrøder* og professor *N. Thorkil-Jensen*.
4. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: fuldmægtig *Finn Blædel*.
5. Eventuelt.

De fremmødte 160 deltagere blev budt velkommen af selskabets formand, borgmester *A. Stæhr Johansen*, på hvis forslag fhv. rådmand *H.A. Petersen* valgtes til dirigent. *Dirigenten* konstaterede generalforsamlingens rette indvarsling og gav ordet til arbejdsudvalgets formand, museumsdirektør *L. Rostrup Bøyesen* for beretningsaflæggelse.

Arbejdsudvalgets formand oplyste, at selskabet ved årets udgang havde 707 medlemmer, 2 flere end året før. Men medlemsskaren er ikke så statisk, som dette tal kunne tyde på. Der har i virkeligheden været en ikke ubetydelig afgang. Vi

oplever i disse år, at mangeårige medlemmer falder fra, oftest på grund af dødsfald, men jævnligt også på grund af alder, pensionering, der nødvendiggør, at visse udgifter må skæres bort, eller flytning fra Frederiksberg. Men i det forløbne år har tilgangen af ny medlemmer altså kunnet opveje disse beklagelige tab rent talmæssigt. – Der har været holdt de 2 faste medlemsmøder, begge med særdeles god tilslutning. Begge var iøvrigt utraditionelle, det første – generalforsamlingen i fjor – sluttede med det festlige besøg på Carlsberg Museet, hvori 180 medlemmer deltog, det andet – besøget i september i Det kinesiske lysthus – havde samlet 134 deltagere. – Publikationsvirksomheden har i de to sidste år voldt helt usædvanlige vanskeligheder. Medlemsbogen, der var planlagt for 1965/66, handlende om Frederiksbergs gadenavne, kunne ikke udsendes på grund af manuskriptet ufærdighed. Det er nu under grundig bearbejdelse, men vil næppe kunne udgives før i 1969. En bog om de frederiksbergiske biografteatres historie, der blev sat i gang som erstatning for den forannævnte, blev også ramt af skæbnen, idet forfatteren på grund af forøgede tjenstlige arbejdsbyrder blev forsinket i udarbejdelsen af manuskriptet. Det er nu endelig blevet muligt at udsende den manglende medlemsbog for 1965/66. Det bliver bogen om det kinesiske lysthus, hvori teksten er en udvidet bearbejdelse af bibliotekar fru Else Glahns foredrag om samme emne. Bogen vil blive endog usædvanlig rigt og fornemt illustreret, bl.a. med farvefotografier, og der er lagt vægt på, at bogen, der udsendes indbundet, også trykmæssigt bliver en seværdighed. Det er rart, efter at disse vanskeligheder er omtalt, at kunne meddele, at publikationen for beretningsåret udkom helt planmæssigt i december 1966, nemlig 11. bind af »Frederiksberg gennem Tiderne«.

Efter at beretningen havde fået godkendelse, aflagde sekretæren, stadsbibliotekar *J. Lehm Laursen*, under kassererens bortrejse regnskabet. *Dirigenten* konstaterede, at regnskabet var revideret og befundet rigtigt, hvorfor der enstemmigt blev givet decharge.

De afgående medlemmer af styret genvalgte med undtagelse af fhv. stadsarkitekt H. Carl Andresen, der ikke havde ønsket genvalg. *Formanden* takkede stadsarkitekten, der har været medlem af styret siden 1948, og som både som styremedlem og forfatter til afhandlinger til »Frederiksberg gennem Tiderne« har ydet en betydelig indsats for selskabet, og foreslog i hans sted stadslandinspektør A. Gotthardsen, som valgtes. Valget af revisor var genvalg.

Da ingen forlangte ordet under eventuelt, hævdede *dirigenten* generalforsamlingen. *Formanden* takkede dirigenten.

Efter generalforsamlingens afslutning kl. 20.15 afholdtes i forbindelse med Foreningen Norden på Frederiksberg et fællesmøde. Selskabets *formand* bød alle deltagere hjerteligt velkommen, hvorefter museumsinspektør *Steffen Linvald* holdt foredrag, ledsaget af lysbilleder, om Frederiksberg som villaby og landligger-

kommune. På Foreningen Nordens vegne udtalte fuldmægtig, cand.jur. *Gunnar Kastberg*, en tak til foredragsholderen og til selskabet for det vellykkede fællesarrangement.

ONSDAG D. 28. FEBRUAR 1968 KL. 20 afholdtes medlemsmøde i hovedbibliotekets foredragssal. Mødet havde samlet 80 deltagere. Forfatterinden, grevinde *Else Moltke* fortalte livfuldt og inspirerende om det kunst- og kulturliv, der gennem 50 år udfoldedes i malerne Kr.Zahrmtanns og Harald Moltkes to hjem på Fuglebakken. Foredraget, der holdtes uden manuskript, blev både under og efter afholdelsen hilst med langvarigt, hjerteligt bifald. Under såvel formandens som næstformandens fravær sluttede sekretæren, stadsbibliotekar *J. Lehm Laursen*, den interessante aften med en varm tak til Else Moltke. Fra tilhørerne fremkom der mange ønsker om, at selskabet ville arrangere en ny foredragsaften med grevinde Moltke.

TIRSDAG D. 30. APRIL 1968 KL. 20 afholdt selskabet sin 25. ordinære generalforsamling i hovedbibliotekets foredragssal.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 6 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: viceborgmester, pastor *J. Eilschou Holm*, administrator, kgl. ordenshistoriograf, dr. phil. *A. Fabricius*, borgmester *A. Stæhr Johansen*, assurandør, cand. act. *C.W. Petersen* og rådmand, overformynder *H.L. Thomsen*. Herudover skal vælges 1 medlem til styret.
4. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: kontorchef *I.E. Haxthausen*.
5. Eventuelt.

Selskabets formand, borgmester *A. Stæhr Johansen*, bød velkommen til ca. 50 fremmødte deltagere i generalforsamlingen og udtalte, medens forsamlingen rejste sig, mindeord om selskabets næstformand og arbejdsudvalgets formand gennem 20 år, oberst *Niels Maare*, der i disse mange år næppe har forsømt noget møde i styret, i arbejdsudvalget og næppe heller noget medlemsmøde. På styremødet den 14. april i fjor mødte obersten imidlertid ikke og ikke heller til generalforsamlingen den 27. april. Det forlød, at oberst *Maare* følte sig træt og noget svag, men om egentlig sygdom var der på det tidspunkt ikke tale. Men den 23. maj fik selskabet meddelelse om, at obersten var afgået ved døden dagen før. Formanden omtalte oberstens store indsats for selskabets virksomhed, som

initiativrig deltager i dets ledelse og udvikling og som kyndig medarbejder ved mange af dets publikationer. Selskabet var hans hjertebarn, og han skyede ingen personlig anstrengelse for at fremme dets sag, øge dets medlemstal og udvide dets virksomhed. Da han i 1964 trak sig tilbage fra sine poster i selskabets ledelse, hylkede generalforsamlingen ham ved at udnævne ham til æresmedlem. Formanden sluttede med følgende ord: »Oberstens initiativ og idérigdom har båret vort selskab frem, selskabet selv til ære, kommunen til gavn og glæde. Æret være hans minde!«

På *formandens* forslag valgtes kontorchef, cand.jur. *Gunnar Kastberg* til dirigent. Efter at *dirigenten* havde fastslået generalforsamlingens lovlige indvarsling, gav han ordet til formanden for arbejdsudvalget, museumsdirektør *L. Rostrup Boyesen*, der aflagde beretning for året 1967/68. Medlemstallet pr. 31. marts 1968 var 683 mod 707 året forinden. Der er fragået 38 medlemmer, som det er tilfældet i vort selskab væsentligst på grund af dødsfald, og tilgået 14 nye medlemmer. – Årets to medlemsmøder, generalforsamlingen og det efterfølgende fællesmøde med Foreningen Norden på Frederiksberg samt februar mødet med grevinde Moltke som taler, havde begge særdeles god tilslutning. I publikationsvirksomheden lykkedes det omsider at få udsendt den bebudede erstatning for den manglende medlemspublikation for 1965/66 i form af bibliotekar fru Else Glahns bog om det kinesiske lysthus. For 1966/67 udkom »Frederiksberg gennem Tiderne« bind 11 rettidigt i forrige beretningsår. Publikationen for 1967/68 må vi bede medlemmerne om at have lidt tålmodighed med, men dette har sin særlige årsag: det drejer sig om et stort og særdeles bekosteligt værk, som selskabet udsender i samarbejde med Frederiksberg Sparekasse i anledning af dennes forestående 75 års jubilæum, og af denne grund må bogen, der handler om erhvervslivet på Frederiksberg, skildret af direktør Sven Røgind, selvsagt først udgives på jubilæets tidspunkt, nytår 1969. Dette forhindrer imidlertid ikke, at publikationen for 1968/69, 12. bind af »Frederiksberg gennem Tiderne« samtidig er under udarbejdelse. Med udsendelsen af sidstnævnte bog vil publikationsvirksomheden være ført à jour.

Beretningen godkendtes. Kassereren, assurandør, cand.act. *C.W. Petersen*, aflagde herefter regnskab, der var revideret og befundet i orden, og for hvilket generalforsamlingen enstemmigt gav decharge.

De afgående medlemmer af styret genvalgtes. I oberst Maares sted valgtes efter forslag fra formanden overrabbiner, dr.phil. Marcus Melchior. Som revisor genvalgtes kontorchef Haxthausen. Under eventuelt begærede ingen ordet. *Dirigenten* hævdede generalforsamlingen og modtog *formandens* tak for forhandlingernes ledelse.

Formanden bød derefter aftenens foredragsholder, museumsdirektør *Haavard Rostrup* velkommen. Foredraget – med lysbilleder – om H.W. Bissen og tilblivelsen

af Frederik VI's statue i Frederiksberg Have blev en stor oplevelse for tilhørerne. I sin tak beklagede *formanden* med god grund, at aftenens ublide vejr øjensynlig havde holdt mange af selskabets interesserede medlemmer borte, hvorfor så relativt få havde hørt det fremragende og blændende holdte foredrag, der dog glædeligvis senere ville foreligge trykt i »Frederiksberg gennem Tiderne«.

Styret har været samlet til møder d. 14. april 1967 og d. 29. marts 1968.

Arbejdsudvalget har holdt møder d. 16. august 1966, d. 1. december 1966, d. 28. januar 1967, d. 17. marts 1967, d. 11. august 1967, d. 20. november 1967, d. 12. februar 1968, d. 16. marts 1968 og d. 26. oktober 1968.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

JØRGEN HØRBØLL: FREDERIKSBERG FRA BONDEBY TIL STORSTAD. 1945. 154 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, I. 1946. 163 s. ill.

Indhold: *Eiler Nystrøm:* Frederiksberg Bys Oprindelse og Udvikling. *Niels Maare:* Frederiksberg Slot fra 1852 til vore Dage. *Harald Langberg:* Møstings Gaard og Hassagers Kollegium. *H. Carl Andresen:* Et Gadebillede, der forsvinder. *Ejner Carstensen:* Joakim Larsen som Skolemand. *Bjørn Kornerup:* Joakim Larsen som Skolehistoriker. *Sven Hounøller:* Joakim Larsens litterære Arbejder. Bibliografi.

ADAM OEHLENSCHLÄGER: FREDERIKSBERG. Et Digt. [1817]. 1947. 79 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, II. 1948. 187 s. ill.

Indhold: *B. P. Grandjean:* Frederiksberg Kommunes Vaaben. *S. Broholm:* Med Matrikulen gennem det gamle Frederiksberg. Spredte Træk af Byens Udvikling. *Charles Christensen:* Nogle Undersøgelser i Frederiksberg Have. *H. Carl Andresen:* De Classenske Boliger. *Chr. Grünvald:* Nye Træk til Belysning af Bakkehuset.

[WILHELM HENRIQUES]: FREDERIKSBERGSKE TILSTANDE. En Skizze af W. H. Med oplysninger af G. Krogh-Jensen. 1949. 95 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, III. 1950. 132 s. ill.

Indhold: *Bjørn Kornerup:* Præsten Jens Frechland og hans Skrift om Frederiksberg 1807. *Ernst Priemé:* Frederiksbergs første folketingsmand Carl Christian Hall 1849-81. *Albert Fabritius:* Overretsjustitiarius Niels Fredrik Schlegel. Formand for Frederiksberg Kommunalbestyrelse 1872-91. *Carl Dunreicher:* Bakkehusets Charme. Småstykker. *J. V. Irgens-Møller:* Springvandet ved Prinsens gaard. *Niels Maare:* Klokkerne på Frederiksberg slot. *Niels Maare:* Forværelset til marmorbadet på Frederiksberg slot. *Erik Petersen:* Yrsa plads.

LITTERATUR OM FREDERIKSBERG. 3. udg. Udarb. af Frederiksberg Kommunebiblioteker. Under red. af *J. Lehm Laursen*. 1950. 200 s.

FREDERIKSBERG GENNEM 300 AAR. 1651-1951. Et Billedværk ved *Mogens Lebech*. Med en Indledning af *Niels Maare*. Red. af *G. Krogh-Jensen*. 1951. 247 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IV. 1952. 180 s. ill.

Inhold: Bjørn Kornerup: Brevveksling mellem Camma Rahbek og E. C. Werlauff 1808-1818. Mogens Lebech: Raadhusgrunden. Kaj Foltmar: Mosendal.

[JACOB DAVIDSEN]: GAMLE MINDER FRA FREDERIKSBERG OG VESTERBRO. Af Peter-
sen, Fuldmægtig. Med biografi og kommentarer ved *Niels Maare*. 1953. 183 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, V. 1954. 195 s. ill.

Inhold: Niels Maare: Fasangaarden. Tilføjelse til »Frederiksberg gennem Tiderne« IV. Carl Dummreicher: Kamma Rahbeks æsker, I. Birgitte Dall: Kamme Rahbeks æsker, II. J. Boisen Schmidt: Koleraen på Frederiksberg 1853. Niels Maare: Sejladserne i Frederiksberg Haves Kanaler.

ADAMINE GERBER: FREDERIKSBERG BY MED SIDEVEJE TIL PORTEN. Med forord og noter af *Niels Maare*. 1955. 121 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VI. 1956. 203 s. ill.

Inhold: Mogens Lebech: Frederiksbergs ældste villakvarterer. Ernst Priomé: Det første sogneforstanderskab. Johannes Tholle: Om gartnerne ved Frederiksberg Have og Søndermarken.

DIGTERNES FREDERIKSBERG. Fra Oehlschläger til Frank Jæger. Udvalgt og forsynet med indledning og kommentar af *Poul P. M. Pedersen*. Illustrationer af *Ebbe Sadolin*. 1957. 295 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE. Udstilling af historiske Billeder paa Frederiksberg Raadhus 29. december 1957 til 12. januar 1958 kl. 10-20. Arrangeret af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg i anledning af Frederiksberg Kommunes 100-års jubilæum. 1957. 32 s. ill.

Med en indledning af *Mogens Lebech: Frederiksberg i billedkunsten.*

ROBERT NEIENDAM: FORLYSTELSERNES ALLÉ. De frederiksbergske Teatres Historie. Omslag og vignetter af *Des Asmussen*. 1958. 300 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VII. 1958. 156 s. ill.

Inhold: Johannes Tholle: Om gartnerne ved Frederiksberg Have, dens økonomiarealer og i haveinspektoret. Victor Hermansen: Frederiksberg Realskoles Historie. Niels Maare: Chr. F. Hetsch' Tegninger til Stuklofter paa Frederiksberg Slot. J. Boisen Schmidt: Forspillet

til den store koleraepidemi. *Alfred Dyre*: Sporvognsstrejken på Frederiksberg i 1911. Småstykker: *Niels Maare*: Diderik Schäfers »Pyramide« i Dronning Sophie Magdalenes Paradekøkken paa Frederiksberg Slot. *J.Boisen Schmidt*: Frederiksberg Hospitals første sygevoegn.

FREDERIKSBERG ÆLDRE KIRKEGAARD, II. *Sven Houmøller*: Paa Vandring i den stille Have. 1959. 207 s. ill.

Med plan over kirkegården.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VIII. 1960. 147 s. ill.

Indhold: *Anne E. Jensen*: Rahbek og de danske digtere. *Sigurd Swane*: Nogle smaa Erintringer fra min Barndoms Frederiksberg. *Edit Rasmussen*: Fra Lindebo til Lorry.

FREDERIKSBERG ÆLDRE KIRKEGAARD, I. *Johannes Tholle*: Den stille haves historie. 1961. 141 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IX, 1. 1962. 112 s. ill.

Indhold: *Sven Houmøller*: Birkedommer Eberlin. *Niels Maare*: Frederiksberg Slots Beboere fra 1852 til 1868. *Kaj Foltmar*: Justitsraaden paa Forhaabningsholm. *Niels Maare*: Prinsessernes Gaard i Ny Hollænderby.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IX, 2. 1962. Frederiksbergbilleder. Udarb. af *Erik Ebstrup* og *Sven Houmøller*. 1963. 387 s.

Bidrag til en bibliografi over billeder med frederiksbergske motiver gengivet i danske bøger og tidsskrifter.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, X. 1964. 176 s. ill.

Indhold: *Carl Dumreicher*: Adam Oehlenschläger bag sine digte om Frederiksberg. *Kaj Foltmar*: Sejldugsfabrikken paa Wodroffgaard. *Sven Røgind*: Da Frederiksberg havde sit eget sporvejsvæsen.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XI. 1966. 175 s. ill.

Indhold: *Jørgen Jørgensen*: Solbjerg Kirkegård 1865-1965. *Sven Houmøller*: Visit hos en Hundredaarig. *Else Kornerup*: En Stambog paa Bakkehusemuseet. *Sven Røgind*: Jernbaner på frederiksbergsk grund. *Johannes Lehmann*: Orla Lehmann og Frederiksberg Slot.

ELSE GLAHN: Det KINESISKE LYSTHUS I FREDERIKSBERG HAVE. 1967. 52 s. ill.

SVEN RØGIND: FREDERIKSBERG SOM ERHVERVSSAMFUND. Illustrationer af *Ebbe Sadolin*. Omslag tilrettelagt af *E.Ellegaard Frederiksen*. 1968. 205 s. ill.

MARIANNE MARCUSSEN: DANSK MALERKUNST PÅ BIBLIOTEKET. 1968. 15 s. ill.

Styret for Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg

JULI 1969

Fhv. kommunaldirektør, cand.jur. C.F.Gerner Andersen.
Rådmand, fru Grethe Andersen.
Museumsdirektør, mag.art. L.Rostrup Bøyesen, arbejdsudvalgets for-
mand, styrets næstformand.
Fhv. skoledirektør E.Carstensen, medlem af arbejdsudvalget.
Professor, dr.phil. Aksel E.Christensen.
Viceborgmester, provst Johs.Eilschou Holm.
Administrator, kgl. ordenshistoriograf, dr.phil. A.Fabritius,
medlem af arbejdsudvalget.
Stadslandinspektør A.Gotthardsen.
Borgmester, branddirektør A.Stæhr Johansen, styrets formand.
Stadsbibliotekar Johs.Lehm Laursen, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets sekretær.
Overrabbiner, dr.phil. Marcus Melchior.
Assurandør, cand.act. C.W.Petersen, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets kassererer.
Viceborgmester, ekspeditionssekretær Rudy Schrøder.
Rådmand, overformynder H.L.Thomsen.
Professor N.Thorkil-Jensen.

Revisorer:

Fuldmægtig Finn H.Blædel.
Assurandør Poul Zebitz.

Selskabets adresse: Solbjergvej 25, 2000 København F.

Supplement til Medlemsfortegnelsen

i Frederiksberg gennem Tiderne V-XI

NYE MEDLEMMER EFTER 1. AUGUST 1966

Abitz, Otto, pastor.	Jönsson, Knud, konservator.
Andersen, Egon, tømremester.	Jørgensen, Harald, landsarkivar, dr.phil.
Andersen, Frithjof, rentier.	Klit, Christian, stud.scient.
Andersen, Leif Meldgaard, assistent.	Klit, Erik, civilingeniør.
Ballerup-Måløv Kommunes Biblioteker.	Klit, Gulli, fru.
Blytt-Petersen, Clara, fru.	Knudsen, T. Adler, revisor.
Bonnesen, Mary, overassistent, fru.	Lakjer, K., prokurist.
Brandt, Harry, afdelingschef.	Larsen, Bodil, civilingeniør, fru.
Bülow, Karen, fru.	Larsen, Else, fru.
Carstens, Robert, pensionist.	Lauritzen, Emil, ejendomsrådgiver.
Cavling, K.-Aa., fru.	Levin, Frithjof, restauratør.
Christiansen, Jørgen, skolebiblioteksinspektør.	Lyding, Ove Steenberg, underassistent.
Dalsgaard, Agnethe, bagermester, frk.	Madsen, Kell Barfoed, prokurist.
Dorf, Ole, indkøbschef.	Magnussen, Ib, overbibliotekar.
Dyre, Kaj, ejendomsinspektør.	Møller, P. Tingman, afdelingsbestyrer.
Ebbesen, Klaus, stud.mag.	Nielsen, Knud Åge, overlærer.
Eilschou Holm, Niels, fuldmægtig, dr.jur.	Nielsen, P. Fleng, civilingeniør.
Erhvervsarkivet, 8000 Århus C.	Oxdam, Erling, advokat.
Esmark, N., civilingeniør, frk.	Palmquist, Inger, fru.
Frederiksen, Børge, overassistent.	Reitzels Boghandel.
Frederiksen, T.Kaare, ekspeditionssekretær.	Røen, Erik, ekstrapostbud.
Friis-Nielsen, Elsa, fru.	Røgind, Lizzie, fru.
Hansen, Carlo.	Schlanbusch, Anna Gr., kontorchef, frk.
Hilsø, Ellen, fru.	Siersholt, Vigard, civilingeniør.
Horsens Centralbibliotek, 8700 Horsens.	Silkeborg Bibliotek, 8600 Silkeborg.
Hørslev, Erik, direktør.	Solhauge, Ellen, fru.
Ilsoe, Ingeborg, fru.	Thånnum, Ove, organist.
Iskov, O., overassistent, 4000 Roskilde.	Thormod, Bente, fru.
Jacobsen, Vibeke, fru, 7620 Lemvig.	Warmind, Else, fru.
Jeppesen, Gudrun, fru.	Winther, John H., reklamechef.
	Ørsholm, Finn Arvo, sekretær.

Hvor intet er anført, er medlemmernes bopæl i hovedstadsområdet.

AFGÅEDE MEDLEMMER

- Andersen, Arthur, landsdommer. †
 Andersen, Eskild, driftsbestyrer.
 Andersen, Knud, konfekturhandler. †
 Andersen, S.O., kontorchef. †
 Andersen-Høyer, Max, vinhandler. †
 Bahnson, Inger, overassistent.
 Bang, Arne, assistent.
 Bauch, F., mælkeriarbejder. †
 Blytt-Petersen, A.H., fuldmægtig. †
 Boken, Johs., civilingeniør.
 Bonfils, Kjeld, fabrikant.
 Brink, Aage, direktør.
 Brøgger-Jensen, Elisabeth, viceskoleinspektør, fru. †
 Bülow, Arne, kontorchef. †
 Bølling, Ellen, overassistent, fru.
 Christensen, Robert Jean, driftsingeniør. †
 Christensen, Sigurd, salgschef.
 Crone, Thorkil, bibliotekar.
 Eriksen, K., togsfører.
 Esmark, Erik, civilingeniør. †
 Eyben, W. von, kontorchef.
 Fontenay, V. le Sage de, cand.jur., pens. kgl. fuldmægtig.
 Frederiksen, Anton, arkitekt. †
 Friis-Møller, M., redaktør. †
 Gahrn, C., viceskoleinspektør. †
 Gjerløv-Knudsen, Ellen, arkitekt, fru.
 Glähler, Jørgen, ordbogsredaktør, cand. mag. †
 Grove, Jørgen, brandinspektør, civilingeniør.
 Grønbech, Jens, bibliotekar.
 Hammargren, Gustaf A., forvalterassistent. †
 Hansen, Albert, laboratoriedirektør. †
 Hansen, Jørgen, kontorchef.
 Hansen, Kristian, kontorchef, cand.jur.
 Hansen, Olga, frk.
 Hansen, Ursula Baum, oversætter, fru.
 Henriques, Vilh., maler. †
 Hjorth-Moritzsen, Alf, journalist, fil.kand.
 Heymann, P. M., revisor.
 Hjuler, Elliot, arkitekt. †
 Holm, Børge, fuldmægtig.
 Holst, Poul, bibliotekar.
 Holst, Rudolf, direktør. †
 Hørring, A., massøse, frk. †
 Ilsøe, P., rektor. †
 Jacobsen, Elly, fru.
 Jensen, Aage, fabrikant.
 Jensen, Anni Skov, fru.
 Jensen, Ejnar, overassistent.
 Jensen, Ellen, fru.
 Jensen, Erling V., regissørhjælper.
 Jeppesen, J., viceskoleledende direktør. †
 Jessen, P.O.H., oberst.
 Jørgensen, Jørgen, direktør. †
 Jørgensen, Michael, assistent.
 Keiding, Lennart Paludan, arkitekt.
 Klausen, Wagn Riis, tandlæge. †
 Klenow, Lennart, civilingeniør. †
 Krogh-Jensen, G., stadsbibliotekar, dr.phil. †
 Köneke, Geron, tobakshandler.
 Lange-Nielsen, Sigurd, tandlæge. †
 Larchevaut, Erika, korrespondent, fru.
 Larsen, A. Steen, dyrlæge.
 Larsen, Aage, skoleinspektør.
 Larsen, Svend, statsaut. revisor, direktør. †
 Larsen, Svend Aage, ingeniør.
 Lessel, H., overassistent.
 Maare, Niels, oberst. †
 Marcussen, Kai I., sognepræst. †
 Meedom, Elina, overassistent, frk.
 Mortensen, H.V.K., assistent.
 Munk, Mogens, direktør.
 Møller, Helga Monrad, bibliotekar, frk.
 Møller, Stanley, direktør. †
 Neergaard, Henrik, bogholderiassistent.
 Neergaard, Julie, fru.
 Nielsen, E. Gynther, overlæge.

- Nielsen, Harry, boghandler. †
Nielsen, Ove Abildgaard, oberst.
Nilsson, Elof, prokurist.
Nimb, Carl H., arkitekt. †
Olsen, C.O.B., snedkermester.
Olsen, Georg, kontorchef.
Olsen, P.I., assurandør. †
Paldam, Jørgen, økonomidirektør, cand. polit.
Paludans Boghandel.
Paulsen, Jørgen, oberstløjtnant, museumsdirektør.
Pedersen, Gustav, grosserer. †
Pedersen, S.Nødskov, læge.
Petersen, Axel, tandlæge.
Petersen, Emanuel Bach, cand. pharm.
Petersen, Sigurd, ass. overlæge.
Pødenphant, H., grosserer. †
Rasmussen, Hilma Klose, fru.
Riis, Aage, fuldmægtig.
Riis-Hansen, Kai, revisor.
Rimestad, H. T., civilingeniør, direktør. †
Rislund, Kai, kobbersmed.
Rosendal, Aage, gartneriejer.
Rostock-Jensen, K., redaktør, cand. jur. †
Røgind, Sven, direktør, docent. †
Schmidt, Karin, assistent, frk.
Schmidt, Max, overlæge, dr. med. †
Schou, Charles I., arkitekt.
Schrøder, Børge, ekspeditionssekretær.
Schæbel, Henning F., fabrikant. †
Skandinavisk Reproduktion.
Skiern, Jul., bogtrykker.
Sløk, C., bankfuldmægtig. †
Strøm, Christian, amtsforvalter. †
Sørensen, Aage, adjunkt.
Sørensen, Herman J.E.E., ingeniør.
Tholle, Johannes, havebrugskandidat, havearkitekt. †
Tønnesen, Tønne, stud. mag.
Uldall, E., fuldmægtig. †
Wagner, F., direktør, fru.
Weiss, H.N., forstander. †
Wieth, Hans, prokurist.
Willadsen, G., afdelingsingeniør. †

Selskabet havde den 1. juli 1969 650 medlemmer.

Register

Udarbejdet af Rigmor Pedersen

- Aagesen, Andreas 39
Aakjær, Jeppe 73, 107
Aalborg 45, 46
Aalborg Vor Fruc Sogn 46
Aandssvageanstalten for Sjælland 92, 94-97, 103, 105, 108, 110
Aarhus 50, 52, 54, 57
Aarhus juridiske forening 52
Aarhus Katedralskole 52
Aarhus stiftamt 50
Adressecontoirets Efterretninger 9
Ahlmann, Hans 87
Alberti, C. C. 33, 40
Alberti, P. A. 47
Allégade 33, 116
Andersen, Agnes Mathilde g. Nørregaard 63
Andersen, C. F. Gerner 135
Andersen, H. C. 10, 107
Andersen, L. 49
Andersen, Olga g. Larsen 62
Andersen, Vilhelm 105
Andersen Nexø, Martin 83
Andresen, H. Carl 131, 135, 136
Ankenævnet for tjenestemandssager 59
Appel, Jacob 108
Arbejdsretten 61
Arts og Skippinge herreder 45, 47
Aschehoug 87
Askov højskole 72
Asmussen, A. F. 97
- Baggesen, Jens 99
Bakkehuset 91-112
Bakkehuset – Dansk Litteraturforening 110
Bakkehuset, De Rahbekske Mindestuer 110-112
Bakkehusmuseet 91-112
Baller, V. 49
- Bang, Augusta Dorthea g. Kirk 45
Bang, Caroline Wilhelmine f. Hansen 45
Bang, Laurids Christian 45
Bechmann, Louise g. Neuhaus 77
Bendix, Grete 108
Berendsen, I. 83
Berg-Hansen, Christian Martin 60
Berg-Hansen, Emilie f. Fløytrup 60
Berg-Hansen, Gudrun Fløytrup g. Simonsen 60
Bernsteen, Simon 73-74
Bertolt, Oluf 132
Bibow, A. C. B. v. 94
Bispebjerg kirkegård 84
Bissen, H. W. 5-32, 138
Bjarnov, Aase Korsholm g. Christensen 61
Bjarnov, Anne f. Korsholm 61
Bjarnov, Hjalmar Victor Emanuel Rasmussen 61
Blechingberg, Otto Carl 22
Blegdamsvej 18
Bloch, Anna 105
Blædel, Finn 135
Bobé, Louis 97, 99, 105-110
Bogtrykfagets voldgiftsret 61
Bojesen, Ernst 73, 87
Borchsenius, Otto 97, 99, 105
Brandes, Edvard 75
Brandes, Georg 28, 104
Bravo, J. 14, 18
Bregentved 8, 17
Brendstrup, H. 42
Broge, Alfred 97
Bruhn, E. P. v. 26
Brun, Friederike 99
Brøderup højskole 72-73
Budtz, Elline Marie Cecilie f. Schoubye 43
Budtz, Jacob Michael Frederik 43

- Budtz, Marie Louise f. Tøxen 43
 Budtz, Thorvald Emil 43-44
 Bülow, C.E.J. v. 20
 Bøgh, Nicolai 97, 111
 Bøgh, Olaf 111
 Børghlum herred 43
 Börjeson, G. 115
 Bøyesen, L. Rostrup 135, 138
- Carlsberg Museet 136
 Caroline Amalie, dronning 94
 Carstensen, Agnes Susanne Christine f. Owen 34
 Carstensen, Ejner 133
 Carstensen, Emilie Christiane Henriette g.
 Ingerslev 34
 Carstensen, Ricard Peter 34
 »Champagneskræderen« 37
 Christensen, Aase Korsholm f. Bjarnov 61
 Christensen, Anna f. Hansen 61
 Christensen, Christen Ove 61-62
 Christensen, Christian Larsen 61
 Christensen, Karl 116
 Christian VIII 94
 Christiansen, Einar 71, 73
 Christiansen, Gunnar 113-124
 Christianshavns Straffeanstalt 47
 Clausen, Chr. Krog 121
 Clausen, Julius 105, 109
 Clausen-Bagge, N. 68, 78, 85
 Cold, Jørgen 56
 Collin, sen., Jonas 8, 10-13, 17-22
 Conradt-Eberlin, Adolph 34
 Crone, Frits 108
- Dahl, Frantz 39
 Dahl, Viggo 108, 110
 Damm, J.F. Utke 39
 Damm, M. 104
 Danmarks Naturfredningsforening 52
 Dannebrog 99
 Dansk Folkeblad 8
 Dansk Forfatterforening 103-105, 109-110
 Dansk Jagtforening 50
 Dansk Jagttidende 50
 Dansk Kriminalistforening 49
 Dansk Kunstblad 14
 Danske Dommerforening, Den 49, 52, 56, 57
- Dolleris, Andreas 111
 Dumreicher, Carl 91-112
- Ebeltoft 55
 Eckersberg, C.W. 8, 11
 Ehrencron-Kidde, Astrid f. Ehrencron-Müller 85
 Ehrencron-Müller, Astrid g. Ehrencron-Kidde 85
 Eilschou Holm, Johs. 132, 137
 Ewald, Carl v. 20
 Ewald, Johs. 111
 Ewaldsen, Christen 116
- Faartoft, Anders Christian 55-57
 Faartoft, Andreas Christian 55
 Faartoft, Frederikke Emilie Sophie f. Krog 55
 Fabritius, A. 137
 Falck, Andreas Jensen 37
 Falck, Caroline Wilhelmine f. Rasso 37
 Falck, Eleonora Vilhelmine Marie g. Sylow 37
 Falkoner Allé 41
 Fasangaarden 99
 »Fasankirkegaarden« – se Solbjerg Kirkegaard
 Faste Voldgiftsret, Den 61
 Feddersen, J. 49
 Fick, J.C. 14
 Finansministeriet 37, 49
 Fischer, Olivia Anna Cecilie Andrea g. Nielsen 50
 Fischer, Vilh. 133
 Fjends og Nørlyng herreder 37
 Fjord, N.J. 116
 Flyveposten 12
 Fløytrup, Emilie g. Berg-Hansen 60
 Folkebanken for København og Frederiksberg
 (før Frederiksberg Bank) 44
 Foreningen mod Smudspressen 49
 Foreningen Norden på Frederiksberg 136-138
 Framlev herred 52
 Fredensborg birk 54
 Frederik III 33
 Frederik VI 5-32
 Frederiksberg Allé 116
 Frederiksberg Bank (senere Folkebanken for
 København og Frederiksberg) 44
 Frederiksberg birk 33-64
 Frederiksberg Bladet 132
 Frederiksberg Borger- og Realskole 116
 Frederiksberg Bredegade 116-119

- Frederiksberg Gymnasium 83
 Frederiksberg Handelsbank 42
 Frederiksberg Have 5-32, 135, 136, 138, 139
 Frederiksberg højere Borger- og Realskole
 116-124
 Frederiksberg Kirkegaard 123-124
 Frederiksberg Kommunalbestyrelse 34, 39, 45
 Frederiksberg Kommune 34, 39, 45, 108, 110, 111,
 118, 127, 130-133, 135, 137
 Frederiksberg Kommunes Biblioteker 111, 127,
 130-133, 135, 137
 Frederiksberg Kommunes hovedbibliotek 111,
 131, 135, 137
 Frederiksberg Slot 126
 Frederiksberg Slotskirke 126
 Frederiksvej 66-69, 72, 76
 Fredningsnævnet for Aarhus amtsrådkreds 49,
 52
 Fredningsnævnet for Københavns amtsrådkreds
 50, 52, 56, 59
 Fredningsnævnet for Randers amtsrådkreds 52
 Fredningsnævnet for Skanderborg amtsrådkreds
 50
 Freund, G. Chr. 14
 »Friheden« (ved Høsterkøb) 13-14
 Frue Kirke 9-10
 Frydendalsvej 42
 Fuglebakken 137
 Fuldmægtigen 57
 Funch, Emilie 114
 Funck, Peter Ferdinand 12, 19
 Fædrelandet 26
 Fængselselskabet i København 46, 47, 49
 Før og Nu 26

 Gad, Emma 105
 Gad, Helen Scott f. Westenholz 45
 Gad, Henry Theodor 45
 Gad, Johanne Emilie Sophie f. Lund 45
 Gad, Niels Aage 44-45
 Gandil, Ludovica g. Harbou 57
 Generalstabens jernbanekommision 126
 Gertner, J.W. 99
 Giersing, Harald 77
 Glahn, Else 135, 136, 138
 Glud, P. 52
 Glyptoteket – se Ny Carlsberg Glyptotek

 Goll, Aug. 49
 Goos, Carl 41
 Gotthardsen, A. 136
 Grundtvig, Anna Louise Helene Hildegaard
 Henriette Emilie f. Quittenbaum 47
 Grundtvig, Astrid Elisabeth f. Myhre 47
 Grundtvig, Johan Diderik Nicolai Blicher 47
 Grundtvig, N.F.S. 93, 107
 Grundtvig, Oline Wilhelmine Christiane
 f. Stenersen 47
 Grundtvig, Stener Frederik 47-50
 Gyldendal 87, 106
 Gyllembourg, Thomasine 98-99

 Hagerup, Eiler H. 97, 105
 Hansen, Amalia Sofie Andrea f. Møller 58
 Hansen, Andreas 76-77, 82
 Hansen, Anna g. Christensen 61
 Hansen, C.F. 18
 Hansen, Caroline Wilhelmine g. Bang 45
 Hansen, Ebba g. Jantzen 58
 Hansen, Rasmus Peter 58
 Harbou, Ausa Sophie Emilie f. Iermiin 57
 Harbou, Frederik Hans Walter 57
 Harbou, Ludovica f. Gandil 57
 Harbou, Niels 47, 57-58
 Hartmann, J.P.E. 10-11, 19
 Hasle herred 52
 Haxthausen, I.E. 137, 138
 Hegel, Frederik 87, 105
 Heger, Christiane g. Oehlenschläger 101, 107
 Heger, Stephan 92
 Heiberg, Johan Ludvig 10, 93
 Heiberg, Johanne Luise 93, 99
 Heide, Axel 97
 Heide-Jørgensen, Emmy Margrethe f. Nielsen 50
 Heide-Jørgensen, Gustav 50-51
 Helbredelses-Anstalten for idiotiske, svagsindede
 og epileptiske Børn paa Gamle Bakkehus ved
 Kjøbenhavn – se Aandssvageanstalten for
 Sjælland
 Helsingør 54
 Hennings, Betty 97, 99, 105
 Hennings, Paul 105
 Henrik Ibsens Vej (Vinstrupvej) 67, 75, 76, 85, 88
 Herholdt, Sabine Dorothea g. Sylow 37
 Hillerup, Arnoldine Frederikke g. Ingerslev 34

- Hirschsprungske Samling, Den 8
 Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg
 127, 132-133
 Hjerm-Ginding herreder 56
 Hjort, Anna 97
 Holm, C. F. 11-12, 16-20, 22, 26
 Holst, H. P. 26
 Holstebro 56
 Hornslet 52
 Horsens 47, 50
 Horsens Straffeanstalt 47
 Hvidøreudvalget 52
 Hübertz, Jens Rasmussen 94-96
 Hyrup, R. E. L. 49
 Hærens bygningstjeneste 126
 Højesteret 45
 Høyen, N. L. 6-8, 14
- Idiotanstalten paa Gl. Bakkehus – se
 Aandssvageanstalten for Sjælland
 Iermiin, Ausa Sophie Emilie g. Harbou 57
 Iermiin, Jens Juell Sophus Sommer 57
 Iermiin, Olga f. von Nutzhorn 57
 Illustreret Tidende 71, 72, 73
 Indenrigsministeriet 21-22, 37, 94
 Ingemann, B. S. 98
 Ingerslev, Arnoldine Frederikke f. Hillerup 34
 Ingerslev, Carl Vilhelm Marius 34-36
 Ingerslev, Emilie Christiane Henriette f.
 Carstensen 34
 Ingerslev, Laurids Sommer 34
 Iuul, Stig 39
- Jacobsen, Johs. 105
 Jacobsen, Susanne 93
 Jantzen, Ebba f. Hansen 58
 Jantzen, Hildur 58
 Jantzen, Sigurd Thal 58-59
 Jantzen, Thal 58
 Jensen, Eigil 55
 Jensen (Bælum), Jens H. 41
 Jensen, Jens Marinus 72-73
 Jensen, Johs. V. 73
 Jensen, P. G. C. 41
 Jeppesen, Niels 68, 82
 Jernbanestien 131
- Johansen, A. Stæhr 127, 135, 137
 Juristens domssamling 56
 Justitsministeriet 45, 49, 50
 Jørgensen, Johan Gerhard 50
 Jørgensen, Karen Marie f. Nielsen 50
- Kalundborg og Omegns Bank 46
 Karstensen, Asger 84
 Kastberg, Gunnar 137, 138
 Kerteminde 45
 Kidde, Aage Ingebjørn Sager Kaas
 83-84, 87
 Kidde, Astrid – se Ehrencron-Kidde, Astrid
 Kidde, Christen Henriksen 65
 Kidde, Harald Henrik Sager 65-90
 Kidde, Inger Dorthea (kaldt Doris) 65-66, 76, 77,
 83, 87
 Kirk, Anna Marie Sophie f. Petersen 45
 Kirk, Augusta Dorthca f. Bang 45
 Kirk, Jens 45
 Kirk, Ole Christian Mathias 45-47
 Kirkerup, Andreas 135
 Kjerstrup, F. 26
 Klitgaard, C. 39
 Knox, Anna f. v. Lemmich 51
 Knox, Johanne f. Thiele 51
 Knox, John 51
 Knox, John Edward Lemmich 51-53
 Knudsen, C. Riis 97
 Knudsen, Jens 52
 Kolding 54, 57
 Kgl. Bibliotek, Det 105
 Konow, Marie f. Oehlenschläger 97, 100-103,
 111
- Korsholm, Anne g. Bjarnov 61
 Korsør 39
 Kraft, C. 39
 Kraft, Ole Bjørn 84
 Kramer, L. A. 12, 19
 Kraul, Fritz 79
 Kristeligt Dagblad 72
 Krog, Frederikke Emilie Sophie g. Faarftoft 55
 Krogh-Jensen, Georg 130-134
 Kronborg Vestre Birk 55
 Kronstrøm, J. L. 103, 105, 110
 Kruse, Fr. Vinding 77
 Kyrre, Hans 105, 110

- Københavns Amts Nordre Birk 33, 43, 57, 59
 Kjøbenhavns Amts Rytterdistrikts Birk 33
 Københavns Amts Søndre Birk 33, 34
 Københavns Byret 61, 62, 63
 Københavns Kommunebiblioteker 131
 Københavns Kriminal- og Politiret 34, 37, 39, 40,
 50
 Københavns 6. Værgeraadskreds 49
- Landbohøjskolen 114
 Landsøver- samt Hof- og Stadsretten 45
 Landvæsenkommissionen for Maribo amtsråds-
 kreds 64
 Lange, Johan 114
 Larsen, Christian 62
 Larsen, Ellen Anna Marie 62-63
 Larsen, Olga f. Andersen 62
 Larsen, Sophie Florian 99
 Larsen, Thøger 73
 Lassen, Julius 39
 Lassen, Vilh. 41
 Leander, Hermann Otto 37
 Lehm Laursen, Johs. 125-139
 Lemmich, Anna v. g. Knox 51
 Leopold, Svend 97, 100
 Levetzau, Joakim Godske v. 18
 Liebe, Otto 37
 Linvald, Steffen 136
 Locher, Carl 38
 LO's grænseudvalg 61
 Lorenzen, Vilh. 105
 Ludvigsen & Hermann, jernstøberi 26
 Lund, Jens 76, 81
 Lund, Johanne Emilie Sophie g. Gad 45
 Lund, Troels 93, 107, 110
 Lyngby 64
 Lyngø, Herman 97
- Maare, Niels 125-129, 137-138
 Mackeprang, M. 105
 Madvig, J. N. 28
 Magnussen, Julius 109
 Magnussen, O. K. 77
 Magnussen, Rikard 77
 Mariager 54
 Maribo 64
 Mathiesen, gdr. 41
- Melchior, Marcus 138
 Meldahl, Ferdinand 96
 Menzel, Wolfgang 16
 Michaëlis, Sophus 104-106, 108
 Michelsen, Henriette Christiane g. van Wylich 36
 Mogensen, Christen 78
 Molbech, Chr. 92, 98, 99
 Møllerup, W. A. 97
 Moltke, A. W. 8, 17-18, 26
 Moltke, Else 137, 138
 Moltke, Harald 137
 Muckadell m. fl. birker 45
 Muus, Emma g. Thiele 51
 Myhre, Albrecht Christian Johansen 47
 Myhre, Astrid Elisabeth g. Grundtvig 47
 Myhre, Ingeborg f. Quist 47
 Mylius-Erichsen, L. 73
 Mynster, J. P. 92
 Møller, Aksel 133
 Møller, Amalia Sofie Andrea g. Hansen 58
 Møller, Carl 83
 Møller, Hendrik Flindt 13-14
 Møller, Ida 99
 Møller, John Christmas 84
 Møller, Kai Friis 126
 Møller, Niels 83
 Møller, Poul 109
 Møllers, C., galvanoplastiske Etablissement 16
- Nakskov 45, 46
 Nakskov-Kragenæs banen 46
 Nansen, Peter 87
 Nathansen, Henri 76, 85
 Neiiendam, Robert 73
 Nellemann, J. 33, 40
 Neuhaus, Louise f. Bechmann 77
 Neuhaus, Siegfred 77, 86
 Nielsen, (Carl) Sophus 113-124
 Nielsen, Casper Johan 50
 Nielsen, Emmy Margrethe g. Heide-Jørgensen 50
 Nielsen, Jens 34-35
 Nielsen, Karen Marie g. Jørgensen 50
 Nielsen, Michael Cosmus Bornemann 103
 Nielsen, Olivia Anna Cecilie Andrea f. Fischer 50
 Nielsen, Søren Kejser 108
 Ning herred 47, 52
 Nordisk Livsforsikrings-Aktieselskab og

- Aktieselskabet Nordisk Ulykkesforsikring 52
 Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og praktisk Strafferet 49
 Nordiske Forlag, Det 73
 Nutzhorn, Olga von g. Iermiin 57
 Ny Carlsberg Glyptotek 6, 13, 16
 Nykøbing S. 60
 Nysøe 5, 6
 Nøjsomhedsvej 71
 Nørregaard, Agnes Mathilde f. Andersen 63
 Nørregaard, Christian Emanuel Theobald 63
 Nørregaard, Inger Ellen Andrine 63-64
- Odense 20, 43, 44, 59, 60
 Odense herred 50
 Odense museum 20
 Officersskolen på Frederiksberg Slot 126
 Overformynderiet 45
 Owen, Agnes Susanne Christine g. Carstensen 34
- Pastor Friis' skole 116
 Pedersen, Axel H. 33-64
 Petersen, Anna Marie Sophie g. Kirk 45
 Petersen, Auning 105
 Petersen, C.W. 137, 138
 Petersen, Carl S. 105
 Petersen, H.A. 135
 Petersen, Holger 105
 Petersen, Valdemar 39
 Phister, Louise 97
 Pioner- og telegrafskolen 126
 Polyteknisk Lærestalt 114
 Pontoppidan, Henrik 104
 Præstø 39, 40
- Quist, Ingeborg g. Myhre 47
 Quittenbaum, Anna Louise Helene Hildegaard Henriette Emilie g. Grundtvig 47
 Quittenbaum, Julius 47
 Quittenbaum, Meta Johanne Louise Georgine Charlotte f. Wachenroder 47
- Rahbek, Kamma 91-92, 99-102, 107, 110
 Rahbek, Knud Lyne 91-92, 98-102, 107, 109, 110
- Rahbeks Allé 91-112
 Randers 34
 Rasmussen, Steen Eiler 28
 Rasso, Caroline Wilhelmine g. Falck 37
 Rauch, Friederich 16
 Retsplejeudvalget 52, 56
 Retsrådet 52
 Ribe 54
 Richter, A.B. 49
 Riepenhausen, Frantz 99
 Ringkøbing 60
 Ringkøbing amt 51
 Rolsted, E.V. 97
 Ronci 8
 Rosendal, Karen Kirstine Nielsen g. Simonsen 60
 Rosenkilde, P.A. 99
 Roskilde 10, 60
 Rostrup, Haavard 5-32, 138
 Rothe, Rudolph 22
 Røgind, Sven 138
- Sabro herred 52
 Sabro, Peter 41
 Salicath, Jenny f. Tvermoes 42
 Samfundet til Ædruelighedens Fremme 49
 Sankt Annæ Plads 16
 St. Thomas Allé 90
 Schadow, Gottfried 31
 Schmidt, Alfred 40
 Scholl, Johann 8
 Schoubye, Elline Marie Cecilie g. Budtz 43
 Schougaard, Anina Marie g. Svedstrup 54
 Schouw, J.F. 6-8
 Schrøder, Johannes E. 72-73
 Schrøder, Ludvig 72
 Schrøder, Rudy 135
 Schöpf 14
 Selskabet til Trykkefrihedens rette Brug 8
 Sick, Ingeborg Maria 78
 Silkeborg 50
 Silkeborg Bank 50
 Silkeborg birk 50
 Simmelhag, Johs. 40
 Simonsen, Gudrun Fløytrup f. Berg-Hansen 60
 Simonsen, Gunner Rosendal 60-61

- Simonsen, Karen Kirstine Nielsen f. Rosendal 60
 Simonsen, Konrad 80
 Simonsen, Simon Christian 60
 Skads herred 45
 Skanderborg 60
 Skolen på la Cours Vej 121
 Skrike, A. 12, 19, 22-26
 Smidt, C. W. 18
 Smidt, E. 12, 19
 Solbjerg Kirkegaard 68, 87
 Soransk Samfund 52
 Sorø Akademi 8, 77
 Sparekassen for Aarhus og Omegn 49
 Staden Københavns civile fængsler 47
 Stampe, Christine 5-6
 Statens forligsinstitution 61
 Steffensen, Knud 97-98
 Stenersen, Oline Wilhelmine Christiane
 g. Grundtvig 47
 Stiftelsen Bakkehuset 108
 Store Hedinge 47
 Struckmann, Erick 98
 Struer 56
 Suhr, J. T. 20
 Swane, Sigurd 77
 Svedstrup, Anina Marie f. Schougaard 54
 Svedstrup, Christian August 54
 Svedstrup, Hans Christian Gerner 54-55
 Sydfyns Diskontobank 46
 Sylow, Christian Eduard 37
 Sylow, Eleonora Vilhelmine Marie f. Falck 37
 Sylow, Nicolai Christian Herholdt 37-42
 Sylow, Sabine Dorothea f. Herholdt 37
 Sylows Allé 42
 Sørensen, Jacobine Petrea g. Tøxen 43

 Taarnby birk 33
 Telefonvoldgiftsnævn I og II 61
 Tersløsegaard 110
 Thiele, Emma f. Muus 51
 Thiele, Johan Christian 51
 Thiele, Johanne g. Knox 51
 Thiele, Just Mathias 5-8
 Thomsen, H.L. 137
 Thomsen, Niels Th. 67, 70
 Thomsen, Otto Asinus 65-90
 Thomsen, T.C. 18

 Thorkil-Jensen, N. 135
 Thorvaldsen, Bertel 5-8, 14-16, 18
 Thorvaldsens Museum 20-22
 Tilskueren 73
 Treschow, F.W. 18, 20
 Tvermoes, Jenny g. Salicath 42
 Tøxen, Carl Ludvig 43
 Tøxen, Jacobine Petrea f. Sørensen 43
 Tøxen, Marie Louise g. Budtz 43

 Vagten 73
 Valby Bakke 91
 Vedel, Valdemar 66, 71, 73, 77, 83, 87
 Vejle 64, 65-66, 68-69, 77, 80
 Vejttaksationskommissionen for Københavns
 amts 1. område 61
 Vejttaksationskommissionen for Københavns
 amts 2. område 57
 Vester Lisbjerg herred 52
 Vester og Øster Vandet kommune 134
 Vester Vandet kirkegård 134
 Vestre Fængsel 47
 Vestre Landsret 54
 Viborg 55
 Vinstrupvej (Henrik Ibsens Vej) 67, 75, 76, 85, 88
 Vintappergården (Lyngby) 113-114
 Vordingborg Nordre Birk 39

 Waage, Erik 73
 Wachenroder, Meta Johanne Louise Georgine
 Charlotte g. Quittenbaum 47
 Wagner, J.M. 14
 Wegener, C.F. 27
 Westengaard, L.C. 31
 Westenholz, Anders Peder 45
 Westenholz, Helen Scott f. Young 45
 Westenholz, Helen Scott g. Gad 45
 Westergaard, N. 39
 Weyse, C.E.F. 10
 Wilhelmine Marie, hertuginde af Glücksburg
 22-26
 Wilster, Christian 107
 Wulff, Marius 41
 Wylich, Henriette Christiane van f. Michelsen 36
 Wylich, Peter Frederik Nicolai van 36-37
 Wylich, Peter William van 36
 Wylich, William Gustav van 37

- Young, Helen Scott g. Westenholz 45
- Zahrtmann, Kr. 137
- Zeuthen, L. 105
- Oehlenschläger, Adam 10, 16, 92, 99, 107, 111
- Oehlenschläger, Christiane f. Heger 101, 107
- Oehlenschläger, Marie g. Konow 97, 100-103,
111
- Ørsted, A.S. 14
- Østerlisbjerg og en del af Sønderhald herred 52
- Østre Landsret 57, 63

Indhold

<i>Haavard Rostrup: H.W. Bissens monument for Frederik VI i Frederiksberg Have</i>	5
<i>Axel H. Pedersen: Dommere i Frederiksberg Birk 1888-1966</i> .	33
<i>Otto Asmus Thomsen: Fra student til digter. Harald Kidde og Frederiksberg</i>	65
<i>Carl Dumreicher: Hvordan Bakkehusmuseet blev til</i>	91
<i>Gunnar Christiansen: En skolemand og hans livsværk</i>	113
<i>Johs. Lehm Laursen: Niels Maare</i>	125
<i>Johs. Lehm Laursen: Georg Krogh-Jensen</i>	130
Selskabets virksomhed, ved sekretæren	135
Supplement til medlemsfortegnelsen	143
Register, ved <i>Rigmor Pedersen</i>	146

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XII

er sat med Monotype Bembo og trykt på Specialtryk

i Nordlundes Bogtrykkeri, København

Klicheerne er udført i F. Hendriksens Eftf.

Reproduktions-Atelier

**NORDLUNDE
KØBENHAVN**